

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KAPİTALİST ATAERKİL ÇAĞDA ANAERKİL TOPLUMLARIN
YERİ: MOSUO, MİNANGABAU, TUAREG VE BRİBRİ ÖRNEKLERİ
ÜZERİNDEN BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYYÜCE OCAN KUBAT

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

AKSARAY 2021

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**KAPİTALİST ATAERKİL ÇAĞDA ANAERKİL TOPLUMLARIN
YERİ: MOSUO, MİNANGABU, TUAREG VE BRİBRİ ÖRNEKLERİ
ÜZERİNDEN BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYYÜCE OCAN KUBAT

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK
AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ayyüce Ocan

Soyadı : KUBAT

Bölümü: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İmza:

Teslim tarihi: 23/06/2021

TEZİN

Türkçe Adı: Kapitalist Ataerkil Çağda Anaerkil Toplamların Yeri: Mosuo, Minangkabau, Tuareg ve Bribri Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme

İngilizce Adı: The Place of Matriarchal Societies in the Capitalist Patriarchal Age: A Review of Mosuo, Minangkabau, Tuareg and Bribri Examples

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ayyüce Ocan KUBAT

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ayyüce Ocan KUBAT tarafından hazırlanan “Kapitalist Ataerkil Çağda Anaerkil Toplamların Yeri: Mosuo, Minangkabau, Tuareg ve Bribri Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

İmza

Siyaset Bil. ve Uluslararası İlişkiler ABD/ Aksaray Üniversitesi
.....

Üye: Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA

Siyaset Bilimi ABD/ İnönü Üniversitesi
.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Aysun YEMEN ÖCAL

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD/ Aksaray Üniversitesi
.....

Tez Savunma Tarihi: 08/07/2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU
DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki destek ve katkılarından dolayı tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmam süresince yanımda olan başta Canım Annem Sultan olmak üzere, aileme ve benden desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Sinan, Sümeyra ve Cem'e sonsuz teşekkürler.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAPİTALİST ATAERKİL ÇAĞDA ANAERKİL
TOPLUMLARIN YERİ: MOSUO, MINANGKABAU,
TUAREG VE BRİBRİ ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR
İNCELEME

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayyüce Ocan KUBAT, Aksaray 2021

ÖZET

Bu çalışma, kapitalizm-ataerkillik iş birliğinin yüksek olduğu günümüzde anaerkil toplumların yerini, özelliklerini ve bunlara kapitalizmin etkilerini dünyanın farklı yerlerinden seçilen örneklerle incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan örnek olay araştırmaları yöntemi kullanılmış ve araştırma sorularına Mosuo, Minangkabau, Tuareg ve Bribri olmak üzere dört anaerkil toplum üzerinden cevap aranmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni kapitalist ataerkil çağ, bağımlı değişken ise anaerkil toplumların yeridir. Yapılan araştırma sonucunda kapitalist ataerkil çağda anaerkil toplumların az da olsa dünyanın değişik bölgelerinde var oldukları incelenmesi yapılan dört örnek üzerinden teyit edilmiştir. Kapitalizmin kadınları ikincilleştiren etkisine rağmen anaerkil toplumlarda kadınların hâlâ başat aktör olmaya devam ettiği ve bu toplumlarda kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı görülmüştür. Şiddetin görülmemesi, kapitalizmin yarattığı rekabetçi kazanma hırsının yok denecek kadar az olması, cinsel eşitliğin görülmesi, erkeklerin kadın hâkimiyeti altında ezilmemesi bu toplumların dikkat çeken özellikleri olmuştur. Bununla birlikte kapitalizm ve teknolojik gelişmelerin gittikçe artmasının anaerkil toplumların geleneklerini muhafaza etmede güçlük oluşturduğu yadsınamaz.

Bilim Kodu: 114106

Anahtar Kelimeler: Anaerkillik, Ataerkillik, Bribri, Kapitalizm, Mosuolar

Sayfa Adedi: 106

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

AKSARAY UNIVERCITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
THE PLACE OF MATRIARCHAL SOCIETIES IN THE
CAPITALIST PATRIARCHAL AGE: A REVIEW OF
MOSUO, MINANGKABAU, TUAREG AND BRIBRI
EXAMPLES
(MASTER THESIS)

Ayyüce Ocan KUBAT, Aksaray 2021

ABSTRACT

This study aimed to examine the place, characteristics and effects of capitalism on matriarchal societies, with examples selected from different parts of the world, today, where capitalism-patriarchy cooperation is high. In the study, the case studies method, which is a qualitative research method, will be used and answers to the research questions will be sought through four matriarchal societies: Mosuo, Minangkabau, Tuareg and Bribri. The independent variable of the research is the capitalist patriarchal age, and the dependent variable is the place of matriarchal societies. As a result of the research, the existence of matriarchal societies in different parts of the world in the capitalist patriarchal age has been confirmed through four examples. Despite the effect of capitalism that subordinates women, it has been observed that women still continue to be the dominant actors in matriarchal societies and equality between women and men is ensured in these societies. The absence of violence, the almost non-existent competitive ambition created by capitalism, the existence of sexual equality, the fact that men are not oppressed under the domination of women have been the striking features of these societies. However, it is undeniable that capitalism and the gradual increase in technological developments create difficulties in preserving the traditions of matriarchal societies.

Science code: 114106

Keywords: Matriarchy, Patriarchy, The Bribri people, Capitalism, The Mosuo people

Number of Page: 106

Advisor: Asst. Prof. Mehmet ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1.1. Feminizm.....	7
1.2. Feminizm ve Cinsiyet İlişkisi.....	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
KAPİTALİST ÇAĞDA ATAERKİLLİK VE ANAERKİLLİK.....	20
1.1. Kapitalizm.....	20
1.2. Ataerkillik	23
1.3. Anaerkillik	28
1.4. Kapitalizm ve Ataerkillik Etkileşimi	32
1.5. Kapitalizm ve Anaerkillik Toplamlar Arasındaki İlişki.....	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
KAPİTALİST ATAERKİL ÇAĞDA VARLIĞINI SÜRDÜREN ANAERKİL TOPLUMLAR.....	38
3.1. Dünyadaki Anaerkillik Toplamlar	38
3.2. Mosuolar	40
3.3. Minangkabaular	49
3.4. Tuaregler.....	56

3.5. Bribriler.....	65
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	78
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mosuo Kadınları.....	48
Şekil 2: Dans Eden Mosuo Çocukları.....	48
Şekil 3: Geleneksel Zhuanshan Festivali	49
Şekil 4: Minangkabau Kadınları.....	55
Şekil 5: Evlenen Bir Minangkabau Çifti.....	56
Şekil 6: Minangkabau Erkekleri	56
Şekil 7: Devesiyle Bir Tuareg Erkeği	64
Şekil 8: Gündelik Yaşamlarından Tuareg Kadınları	65
Şekil 9: Bribri'lerin Geleneksel Evi.....	66
Şekil 10: Ritüeli Gerçekleştiren Bribri Erkekleri	70
Şekil 11: Bribri Halkı.....	73
Şekil 12: Çikolata Yapan Bir Bribri Kadını.....	74

KISALTMALAR

ACOMUITA : Asociación de Mujeres Indigenas Bribri de Talamanca
(Association of Indigenous Bribri Women of Talamanca)

BBC : British Broadcasting Corporation

ILO : International Labour Organization

MNLA : National Movement for the Liberation of Azawad

MUJAO : Movement for Oneness and Jihad in West Africa

SEPA : Spanish Language School & Environmental Protection
Center

SWHA : Stibrawpa Women's House Association

TCRN : The Costa Rica News

TESAD : Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği

UNDRIP : United Nations Declaration on the Rights of Indigenous
Peoples

GİRİŞ

Dünya ataerkilliğin boyunduruğuna girmeden yıllar önce anaerkil bir dönemin yaşandığı bazı düşünürler tarafından savunulurken, bazıları bu düşüncenin bir varsayım olduğunu söylemektedir (<http://anaerkil.nedir.org>). Yine önemli bir iddia ilk toplumlarda kadınların erkeklerden üstün bir konumda olduğu görüşüdür ve bu görüş özellikle feministler tarafından genel kabul görmektedir (Demirhan Serinken, 2016: 1072-1073).

Türkçe kökenli bir kelime olan *anaerkillik*, anne ve hükmetmek kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Toplumda annenin en önemli role sahip olduğu toplum yapısı anaerkil toplum yapısıdır. Ailede söz hakkının en büyük kadında olduğu, çocukların annelerinin soyadını aldığı toplumlara anaerkil toplumlar denmektedir (<http://anaerkil.nedir.org>). Coler'de anaerkil toplumları zincirin ilk halkası olarak kabul ederek tarihte anaerkil toplumların var olduklarını ve anaerkil toplumlarda kadınların sözlerinin geçtiğini savunmaktadır (Coler (2010)'dan akt. Doğancı ve Tuncay, 2020: 1326).

Özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar ilk toplulukların anaerkil olduklarını doğrular niteliktedir (Demirhan Serinken, 2016: 1072-1073). Boscawen'de ilk toplulukların anaerkil nitelik taşıdıklarını ve ana soylu olduklarını savunmaktadır (Boscawen'den akt. Demirdağ, 2017: 12). Dolayısıyla yeryüzündeki basit anlamıyla ilk meslek gruplarının temelleri denilebilecek aşçıların, çiftçilerin, doktorların kadın olduğu anlaşılmaktadır (Demirhan Serinken, 2016: 1072-1073).

Bilinenin aksine ilk toplumlar avcılıkla geçindikleri için barbar ve savaşçı toplumlar değil, mutlu, huzurlu ve savaş karşıtı toplumlardır. Yapılan kazılar sonucunda pek

çok alet bulunmasına rağmen, savaş aletine hiç rastlanmaması anaerkil toplumların barışçıl nitelikte olduklarını açık bir şekilde göstermektedir (Hasanoğlu, 2017).

Savaş karşıtı bir yapıyı benimseyen anaerkil toplumlardan farklı olarak, anaerkilliğinden taviz vermeyen fakat savaşçı ve güçlü özellikleri ile tanınan toplumlar da vardır. Amazonlar¹ bunlara örnek olarak gösterilebilir. Dillere destan efsanelerden biri olan Amazonlar, herkesin haklarında az çok bilgi sahibi olduğu tamamını kadınların oluşturduğu bir topluluktur. Amazonlar'ın çok iyi at bindikleri ve çok cesur oldukları bilinmektedir. Amazonlar, kız çocuklarını kendileri gibi birer savaşçı olarak yetiştirmiş, erkek çocuklarını ise babalarına vermiş ya da geri plânda kullanacak şekilde yetiştirmişlerdir. Bu sayede, savaşlarda azalan kadın nüfuslarını arttırırken erkeksiz yaşamaya devam etmişlerdir (Sarı, 2016: 19-20).

Amazonlar'ın efsane olduğu yanlışlığı Dr. Jeanine Davis Kimball'ın Kazakistan'da yapmış olduğu bir DNA testi ile gerçekliği kanıtlanmış bir veriye dönüşmüştür. Kazakistan'daki bir kızıdan aldığı örneklerle, kazıdaki mezardan çıkan örnekleri DNA testi yaptığında Amazonlar'ın Türk olduğunu da kanıtlamıştır. Günümüzde ise Türkiye'de Karadeniz Bölgesi'ndeki kadınların yiğit, güçlü ve cesaretli olmaları günümüz Amazonları'nın onlar olduğunu göstermektedir (Başegmez, 2014: 66-67).

Bir efsane olduğu düşünülen, haklarında çok az bilgiye sahip olunan Amazonlar'ın efsane olmadığı yapılan araştırmalar sonucu ispatlandı. Peki her alanda erkeklerin sözünün geçmesi anlamına gelen ataerkilliğe geçme fikri nasıl ortaya çıkmıştır?

Kelime anlamı soyun reisi olan ataerki kavramı (Bozok, 2018: 32), erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyet gücünü ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Özel mülkiyetin gelişmesiyle ataerkilliğin temeli atılmıştır. Anaerkil toplumlarda cinsel özgürlüğün olması doğan çocukların babalarının bilinmemesine neden olurken, mülkiyetin doğuşuyla miras bırakmanın mümkün olabilmesi için çocukların babasının bilinmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerden dolayı günümüze dek sürececek olan ataerkil toplum yapısı oluşmuştur (Gurur, 2016).

¹ Herkesin bildiği anlamı "savaşçı kadın" olan Amazon kelimesinin anlamına bakıldığında, Farsçada ha-mazan yani "savaşçılar", Eski Yunancada ise mazos, yani memesiz anlamına gelmektedir. Amazonların rahat savaşabilmek amacıyla sağ göğüslerine yakma ya da kesme işlemi uyguladığı düşünüldüğü için, Amazonların genel kabul gören anlamı memesizdir (Karakurt, 2020). Bu anlamı pekiştiren olgulardan biri, Amazon kadınlarının ok atarken zorlanmamak için küçükken göğüslerini kesmeleridir (Sarı, 2016: 21).

Ataerkil toplum yapısı erkeğin sözünün geçtiği, kadınların ikincil konumda olduğu bir toplum yapısıdır. Kadınlar ve çocuklardan beklenen de ailenin reisi ne derse onu yapmalarıdır (Hasanoğlu, 2017). Erkeğin kamusal alanla, kadının ise özel alanla bir tutulduğu ataerkil toplumlarda kadın emeği görmezlikten gelinmektedir (İlter, 2014: 16).

Kapitalizmin gelişmesiyle beraber iş hayatına girmeye başlayan kadınlar, ataerkilliğin hüküm sürdüğü pek çok toplumda emeklerinin karşılığını alamamaktadır. Kadınlar az ücretle çalıştırılmakta, yöneticilik gibi üst kademelere getirilmemekte, iş yerlerinde küçülmeye gidildiğinde gözden çıkarılan ilk onlar olmaktadır. Kadınların çalışmaları özel alandaki rollerini etkilememekte, hem ev işlerini hem yaşlı bakımını hem de iş hayatlarını bir arada yürütmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum kapitalizmin kadınları iki kez sömürmesi anlamına gelmektedir (Çaha vd., 2014: 31).

Kapitalizm, ataerkillik ve anaerkilliğin konu edildiği çalışmalar literatürde belli ölçüde yer aldığı görülmekte ancak bunların sistematik ve birden fazla örneği içerecek şekilde kapsamlı olmadığı görülmektedir.

Kapitalizm pek çok eserde ataerkillik kavramı ile beraber ele alınmış bir kavramdır ve günümüzde ataerkil kapitalist bir çağda yaşadığımız göz önüne alındığında, Mehmet Bozok' un ele almış olduğu "Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık" makalesi ataerkillik ve kapitalizmin ilişkisini çok iyi açıklamış bir eser olup, kapitalizmin sadece ataerkil sistemi desteklemeyip ataerkil toplum yapısında bireylere roller dâhi verdiğini bize göstermektedir.

Alana katkısı yadsınamayacak bir diğer çalışma Çin'deki anaerkil toplum olan Mosuoları anlatan Arjantinli doktor ve gazeteci Ricardo Coler'in kaleme aldığı "Kadın Krallığı" adlı kitabıdır. Coler'in Çin'e gidip Mosuo toplumunun yaşadığı bölgede iki ay beraber kaldığı bilgisiyle bakıldığında önemli bir çalışma olduğu daha net anlaşılmaktadır. Ataerkil ve anaerkil toplumları inceleyen bir çalışma da Burcu Kaya Erdem ve Özge Baydaş Sayılğan'ın beraber yazmış oldukları "Ataerkil ve anaerkil toplumun tarihsel savaşımının "avatar" filmi bağlamında incelenmesi" isimli çalışmadır.

Literatürde bu örnekler gibi önemli çalışmalar olsa da anaerkilliği ataerkillik ve kapitalizmle ilişkilendiren, dahası bunu dünya üzerinde dört farklı anaerkil topluluğu araştırarak yapan bir çalışmanın olmaması bu çalışmanın önemini göstermektedir.

Kapitalist ataerkil çağ olarak adlandırdığımız bu çağda, Uluslararası İlişkiler alanı da ataerkilliğin gölgesinde kalmış gibi görünmektedir. Uluslararası İlişkiler deyince akla devlet, devlet yönetimi deyince akla erkeklerin gelmesi son yıllarda Uluslararası İlişkiler'e giren feminizm teorisini ve kadınları yok saymaktır. Yapılan literatür taramasında Uluslararası İlişkiler'de feminizm ve ataerkilliğe çalışmalarda yer verilse dahi, anaerkillikten ya da kadının başat aktörlüğünden yeterince bahsedilmemektedir.

Bu nedenle dünyanın farklı uluslarından alınmış olan dört anaerkil kabilenin kapitalizm-ataerkillik baskısı altında varlıklarını nasıl korudukları ve hayatlarını nasıl sürdürdükleri araştırma probleminin temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı kapitalist ataerkil çağda anaerkil toplumların varlığını ve yerini sorgulamaktır. Bu anlamda ayrıca varsa anaerkil toplumlara dünyadan örnekler vererek anaerkil toplumların yapısını ve birbirleriyle örtüşen noktalarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Anaerkil toplumların hayatları kısıtlı kaynaklar üzerinden araştırılmış, seçilen dört anaerkil toplum üzerinden örnek olay araştırmaları yöntemi kullanılarak derinlemesine incelenmiştir.

Neredeyse bütün ülkelerin kapitalist ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğu günümüzde, dört anaerkil toplumun ele alınması alana katkısı yadsınamaz bir çalışma olduğunu ve çalışmanın önemini göstermektedir.

Yapılan araştırmalar Uluslararası İlişkiler'de kapitalizm-ataerkillik kavramlarının bir arada sıkça kullanılmasına rağmen, kapitalizmin kadınları ve dünyanın değişik yerlerindeki anaerkil toplumları nasıl ve ne kadar etkilediği ile ilgili bir çalışma görülmemiştir. Bu tez kapitalist ataerkil toplum yapısının kadınların başat aktörlüğünü, feminizmi ve anaerkil toplumların yaşamlarını nasıl etkilediğini açıklama bakımından önemlidir. Bu konudaki eksikliği kapatması açısından yararlı bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada cevap aranacak temel bazı sorular şunlardır:

Kapitalist ataerkil toplum yapısının pek çok ülkede egemen olduğu günümüzde anaerkil bir toplum yapısının varlığı mümkün müdür? Mümkünse bu anaerkil toplumların ne gibi özellikleri vardır? Kapitalizm, anaerkil toplumların varlığını nasıl etkilemektedir? Anaerkil toplumlar ataerkil toplumların zıddı mıdır? Kapitalist ataerkil bu çağda anaerkil toplumların başat aktörü de mi erkeklerdir? Ataerkil toplumlarda kadınların ezildiği gibi, anaerkil toplumlarda erkekler de ezilmekte midir? Bu sorulara cevap aranacaktır.

Çalışmada öne sürülen temel savlar şu şekildedir:

Kapitalizm, ataerkilliği besleyen önemli bir faktördür.

Kapitalizm ataerkillik iş birliği, anaerkil toplumların hayatlarını zorlaştırmaktadır.

Kapitalist ataerkil çağda anaerkil toplumlar zor da olsa hayatlarını sürdürebilmişlerdir.

Mosualar, Minangkabular, Tuaregler ve Bribriler anaerkil toplumlara özgü özellikleri yansıtımları itibariyle anaerkil toplulukları örneklemektedir.

Bu çalışma anaerkil, ataerkil toplumların tanımları, özellikleri ve hâlâ varlığını sürdüren örnek dört anaerkil kabilenin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Kapitalizmin tanımı ve ilkeleri araştırılmış ancak kapitalizm günümüzde mevcut bir etken olarak kabul edildiği için kapitalizmin anaerkil toplumlara etkisiyle sınırlı tutulmuştur.

Araştırmanın bağımsız değişkeni yaşamış olduğumuz çağ olan kapitalist ataerkil çağ, bağımlı değişken ise anaerkil toplumların yeridir.

Bu çalışmada örnek olay incelemelerine dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve araştırma sorularına dört örnek toplum üzerinden karşılaştırma yönteminden yararlanılarak cevap aranmıştır.

Tezin birinci bölümünde kuramsal çerçeve oluşturulmuş, feminizm ve cinsiyet kavramları incelenmiştir. Feminizmin tarihsel süreçlerine ve türlerine yer verilmiş; Uluslararası İlişkiler’de feminizmin yeri açıklanmıştır. Feminizm ve cinsiyet ilişkisine değinilerek feminizm cinsiyet bağlantısından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise kapitalizmin tanımı, tarihi ve kapitalizmin oluşmasını sağlayan ilkeler açıklanmış. Anaerkilliğin tanımı, tarihteki ilk toplulukların özellikleri ve anaerkil olarak hayatlarını nasıl sürdürdükleri diğer bir inceleme konusu olmuştur. Ataerkilliğin tanımı ve günümüze dek devam eden ataerkil aile düzeni ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kapitalizmin ataerkillikle olan sıkı iş birliği, kapitalizmin anaerkillik ve anaerkil toplumlarla olan ilişkisi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise tezin ana teması olan kapitalist ataerkil çağda varlığını sürdüren anaerkil toplumlar araştırılmıştır. Günümüzde varlığını neredeyse her alanda hissettiren kapitalizmin, anaerkil toplumlar üzerindeki etkisi incelenmiş, Çin'in güney batısında seçilen Mosuolar, Endonezya'dan seçilen Minangkabaular, Afrika'nın kuzeyinden seçilen Tuaregler ve Kosta Rika bölgesinden seçilen Bribriler'le, günümüzde hâlâ varlığını sürdüren anaerkil toplumların ortak özellikleri ve farklılıkları derinlemesine araştırılarak bu çalışma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Feminizm

Kökenini Latince femine'den alan Feminizm, kadın anlamına gelmektedir (Sevim, 2005: 7). Terim olarak feminizmi ilk kullanan kişi Alexandre Dumas'tır. Fransız yazar Dumas kadın haklarını betimlemek için feminizm kelimesini kullanmıştır. Yüzyıllar içinde kadın hareketlerinde olan değişimlerin de etkisiyle feminizm kavramına farklı tanımlar yapılmıştır. Örneğin, iki grup olan erkekler ve kadınlar arasındaki ilginin araştırılması, erkeklerin kamusal alanla kadınların ise ev içi rollere hapsedilerek özel alana mahkum edilmesinin sorgulanması gibi çeşitli tanımlar yapılmıştır (Yörük, 2009: 63). Bu tanımların değişmesinin nedeni kadınların farklı düşünce, problem ve siyasi hedeflere sahip olmalarıdır. Farklı bölgelerde yaşayan farklı yaşam şartlarına sahip olan kadınlar farklı feminist hareketleri oluşturmuşlardır (Alptekin, 2008:24).

18. yüzyılda ortaya çıkan Feminizm, kadınların toplumdaki varlıklarını daha görünür hale getirmeye çalışan bir doktrindir (Sevim, 2005:7). Kadınların sırf cinsiyetlerinden dolayı karşılaştıkları güçlükleri ve dil, din, etnik köken gibi çeşitli unsurlarda kadınların önlerine çıkan sorunları inceleyen bir bilim dalıdır (Taş, 2016: 165). Feministlerin eleştirdiği noktalardan biri başta dil olmak üzere edebiyat, kültür ve tarihin eril bir söyleme sahip olmasıdır. İş insanı yerine iş adamının kullanılması,

doğru dürüst yerine adam akıllı kelimelerinin kullanılması bu durumu örneklendirmektedir. Feministlerin amacı da eril hâkimiyetten kurtulmuş, kadınlara ait olacak yeni dil, kültür, tarih ve edebiyatı oluşturmaktır (Tunalı, 1996: 45).

Aileden toplumsal yaşama, eğitimden iş hayatına kadar her anlamda kadınların ikincil plâna atılmasına sebep olan ataerkilliğin ortadan kaldırılması ve özgür birer birey olmalarının sağlanması feminizmin temel amaçlarındandır. Kadınların erkeklerle eşit siyasi, sosyal, ekonomik haklara sahip olmasını savunan feminizm, onların taciz, tecavüz, şiddet olayları gibi kötü durumlar yaşamalarını da engellemek için çalışmalar yürütmektedir (Taş, 2016: 165).

Feminizm toplumda kadının aşağılanması ve ötekileştirilmesini engellemek için ataerkil kurallarla savaşmayı hedefleyen bir harekettir. Kadınları yaşadıkları olumsuz ortam ve muameleleri değiştirmek istemeleri feminizmin kapsamına girmektedir (Alptekin, 2008:24).

Siyaset, psikoloji, antropoloji, ekonomi ve coğrafya gibi pek çok alanla ilişkili olan feminizm, gelişim süreci devam eden bir bakış açısidir. Dünyadaki erkek merkezliyetçiliğinin sorgulanmasını amaçlamaktadır (Arı, 2013:528). Feminizm kadınların siyasal, sosyal, kültürel, eğitim her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini ve kadınlar üzerindeki baskı ve sınırlamaların ortadan kaldırılması gerektiğini savunan bir harekettir (İlter, 2014: 5-6). Feminizm kadınların geri plânda kalmasını, baskı ve eziyet görmesini engellemek isteyen bir düşünce akımıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel vb. her alanda bu dünya görüşünün amacı cinsiyetler arasında eşitliği sağlamaktır (Şahin ve Şen, 2014: 253).

1792’de Mary Wollstonecraft’ın yazmış olduğu “A Vindication of the Rights of Women” (Kadın Haklarının Savunusu) adlı eser, Wollstonecraft’ın kendi kelimeleri ile ataerkil düzene karşı çıktığı ilk eserlerden biri olması açısından önemlidir (Wollstonecraft (1792)’tan akt. Aydar, 2017). Hem bir kadın tarafından yazılması hem de ilk feminist felsefi eser olma açısından adını akademi tarihine altın harflerle yazdırmıştır (Taş, 2016: 165).

Bu dönemde insan hakları, oy kullanma gibi haklara sahip olanlar denildiğinde sadece erkeklerden bahsedilmekte, kadınlar bu haklarını kullanamamaktadır. Çünkü kadınlar akıllı varlıklar olarak görülmedikleri için, özel alandan ve ev kadını

olmaktan sorumlu olup, siyasi haklara sahip olma yeterliliğinde varlıklar olarak görülmemektedirler. Kadınların kamusal alanda yer alabilmesi, bir ofiste çalışabilmesi o dönem için oldukça imkânsız görülen işlerdir. Dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda Wollstonecraft'ın sadece İngiltere'deki kadınlar için değil, tüm dünya için ne kadar önemli ve radikal bir adım attığı anlaşılmaktadır (Arı, 2013: 529).

Feminizmin farklı tarihlerden geçtiği kabul edilmektedir. Bu çalışmanın da savunduğu üzere feminizmin üç dalga olarak geliştiği argümanından hareket edilecek olursa birinci dalga 1800'lerin ortalarından 1960'lara, ikinci dalga 1960'lardan 1990'lara kadar olan süreci kapsarken, üçüncü dalga feminizm ise 1990'lı yıllardan günümüze kadar uzanmaktadır (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1707).

İlk olarak İngiltere'de ortaya çıkan feminizm, 18. yüzyıl İngilteresi'nde başlayıp günümüze kadar gelmektedir. Birinci dalganın da başlangıcı olarak bu tarihte kadınlar oy hakkı, eğitimde fırsat eşitliği ve mülkiyet hakkını almak için mücadeleye başlamışlardır. Avrupa'da belirli mevkilerdeki erkeklerin eşlerinin oy kullanmasına izin verilirken, Amerika'da kadınların ve siyahilerin oy kullanması yasaktı (Taş, 2016:165-169). Bu tarihte İngiltere'de başlayan kadın ve erkeklerin eşit olması gerekliliği düşüncesi günümüzde toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan kavramın temellerini oluşturmaktadır. Evli kadınların velayet ve mülkiyet hakkı elde etmek istemeleri İngiltere'deki feminist mücadelenin nedenlerinden biridir. Eğitim ve çalışma hakkı gibi birtakım haklar elde etseler de siyasal oy hakkı elde edememeleri onların mücadelelerine devam etmelerine neden olmuştur (Çardak, 2012: 29-30).

“Hareket, Milicent Garret Fawcett'in kurduğu National Union of Women's Suffrage Societies'in (Ulusal Kadınlara Oy Hakkı Grupları Birliği) öncülük ettiği, parlamenterleri etkilemeyi amaçlayan anayasal siyasal oy hakkı hareketinin başarılı olmaması üzerine, 1900'den itibaren öncekinden farklılaşarak militan bir boyut kazanmıştır (Çardak, 2012: 29-30).”

Kadınların oy kullanma hakkı kazanabilmesi için, Fransa'da canla başla savaşan kadınlara “süfrajeterler” adı verilmiştir. Feminizmin başlangıcından itibaren en fazla dışlanan ve en çok zulüm gören feministler süfrajeterler olmuşlardır (Şimşek, 2013). Kamuoyunda gerekli etkiyi yaratmak isteyen süfrajeterler yasal ve yasal olmayan

pekçok yöntem denemişler, polisle çatışmış, duvarlara yazı yazmış ve açlık grevi yapmışlardır. İktidara karşı verilen 51 senelik mücadelenin sonunda 1918’de mülk sahibi, üniversite mezunu gibi kısıtlı bir kesim de olsa süfrajetler siyasal hak elde etmeyi başarmışlardır (Çardak, 2012: 29-30).

Tüm bu baskılar ve mücadeleler sonunda süfrajetlerin Milletler Cemiyeti’ne ve 1918 tarihinde Versailles Anlaşması’na “eşit işe eşit ücret” maddesini koydurmaları feministlerin büyük bir başarısı olmuştur (Kolay, 2015:6). Bir süre sonra Amerika’da yaşayan siyahi erkeklerin oy kullanma hakkını elde etmesi, Amerika’da yaşayan kadınların hem ırkçılığı sona erdirmek hem de siyasi alanda eşitlik elde etmek için savaşmalarının önünü açmıştır (Taş, 2016: 165-169).

Birinci dalga eşitliği temel alan bir harekettir. Dünyanın modernliğe geçiş yapması birinci dalganın ortaya çıkmasında bir etkindir. Modernitenin kadın ve erkek alanı arasında net bir ayrımı bulunmaktadır. Birinci dalga feministlerinin her alanda erkeklerle eşit olmak istemelerinin nedeni de budur. Erkeğin kamusal alanla, çocukların okulla özdeşleştirilmesi kadını da aileye-özel alana mecbur bırakmaktadır. Buradaki eşitlik isteminin temelini erkek oluşturmaktadır. Yani birinci dalga feministlerin amaçladığı, her alanda “erkek gibi” olmaktır (Çaha, 2013).

Temelde kadınların oy hakkı elde etmesini amaçlayan birinci dalga feministler; boşanma hakkı, çocuklarının velayetini alma hakkı, kendilerine ait olan mirası almak gibi çeşitli haklar için de mücadelenin temellerini atmış oldular. 1920’de kadınların oy kullanma hakkını elde etmelerinde birinci dalga feministlerin katkıları yadsınamaz birer gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1707).

1960’lı yıllarda ortaya çıkan ikinci dalga feministleri, kadınların yaşadıkları ikinci sınıf muamelelerin biyolojik cinsiyetleriyle değil, ataerkil bir toplumsal düzende yaşamalarından kaynaklı olduğunu söylemişlerdir. Ataerkilliğin kadınlar üzerindeki baskısının ailede başladığı, kadınların bedenleri üzerinde bile hâkimiyet hakkının bulunmadığı, kadınların anne olup olmamayı seçemediği bir dizi sorunu gün yüzüne çıkarmışlardır. Kadınların yasalar önünde eşit olduğu ama gerçekte böyle bir durumun söz konusu olmadığını altını çizerek, en azından kadınlara güvenli bir

doğum kontrol yönteminin sunulması gerekliliğini vurgulamışlardır (Taş, 2016: 169-170).

Erkeklerin kadınlar üzerinde tükenmek bilmeyen hâkimiyetlerini, kadının “*özel hayat*” adı altında saklaması istenen tüm eziyet ve baskıların aslında bütün kadınların yaşadığı sorunlar olduğu gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır (Özlen, 2019). Kadınlar yasalar önünde erkeklerle eşit olmalarına rağmen günlük hayatta ikincil konumlarının devam ettiklerinin farkına varmışlardır. Çünkü kadınlardan uymaları istenilen toplumsal kurallar ataerkil sistemin bir getirisidir (Kolay, 2015:8). Simone de Beauvoir 1949’da kaleme aldığı İkinci Cins adlı eserinde yer alan “Kadın doğulmaz, kadın olunur” söylemi kadınların kadın olarak doğdukları fikrine bir baş kaldırı ve ikinci dalga feministlerin sloganı olmuştur (Beauvoir (1949)’dan akt. Bayoğlu, 2010:75).

Beauvoir’ın pek çok örneğe yer vermesi kitabın kolay anlaşılmasını sağlayarak feminist literatürünün temel kaynaklarından olmasını sağlamıştır. Kadınların eğitimden siyasete, çalışma hayatından güzel sanatlara kadar çoğu alanda kendilerini geliştirmelerine müsaade edilmiştir. Fakat kadınların önündeki engeller verilen haklarla ortadan kalkmamış, gelenekler ve cinsiyetçi anlayışlar yüzünden devam etmiştir. Özellikle ev içi alanla kadınların özdeşleştirilmesi, kadınların erkeklere bağlı olduğu düşüncesi ailenin de ataerkil sömürüye destek veren alanlardan biri olduğu fikrini benimsetmiştir. Kadınların kendi bedenleri, doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Cinsellikle doğurganlığın farklı şeyler olduğu ve doğum kontrolünün yaygınlaştırılması gerektiği en azından kürtaj hakkının tanınması gerektiğini gündeme getirmişlerdir (Kolay, 2015:8).

İkinci dalga feministlerin amaçladığı, kadınların kendi kimliklerini kazanabilmesi olmuştur. Birinci dalga feministlerini eleştirdikleri nokta da tam olarak budur. Çünkü birinci dalga feministleri, kadınları erkeksi olmaya yönlendirmiştir. İkinci dalga feministleri kadınların kadınsı olarak var olabilmelerini amaçlamıştır. Ancak ikinci dalga feministlerinin, kadınların yaşadıkları sorunların temel nedeni olarak erkekleri görmeleri bir nevi onları düşmanlaştırmalarına sebep olmuştur (Çaha, 2013).

1990’larda ortaya çıkan üçüncü dalga feminizm, kadınların hepsinin tek tipleştirilmesine karşı çıkmıştır. Farklı köken, ırk, yaşam biçimine sahip olan

kadınların daha farklı sorunlarla başa çıkmaya çalıştığını savunmuştur. Feminizmin her zaman bahsettiği beyaz, orta ya da üst sınıf kadınların sorunları ile örneğin; Afrika'nın geri kalmış kısımlarında yaşayan siyahi, alt sınıfa mensup kadınların aynı sorunlarla karşılaşmadığını, siyahi ve alt sınıfa mensup kadınların diğer kadınlara göre daha kişisel bir feminizme ihtiyaçları olduğunu vurgulamışlardır. Birinci ve ikinci dalga feministlerin aksine bireyselliği ön plâna almışlardır (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1708).

Fraser ve Nicholson'a göre, yoksul ve işçi sınıfından olan kadınlar, lezbiyenler, orta ve üst sınıf kadınlar duyuramadıkları feminist eleştirilerini geniş bir kitleye duyurma imkânı bulmuşlardır. Bu kadınlar, tüm dünyadaki kadınların bağımlılığı, ev yaşamıyla sınırlandırılmışlık noktalarında, ikinci dalganın savunduğu orta sınıf, beyaz heteroseksüel kadınların tecrübelerinden yola çıkılarak yanlış genellemelere ulaşıldığını savunmuşlardır. Bu şekilde kız kardeşlik kavramının kadınları birleştirmekten çok ayırmak da olduğunu altını çizmişlerdir (Fraser ve Nicholson'dan akt. Benhabib, Butler, Cornell ve Fraser, 2008:33).

Kendinden önceki akımlardan farklı olarak sınıf ve ırk ayrımı yapmamakta birinci ve ikinci dalga feministleri de ayırım yapmakla suçlamışlardır. Kadın problemlerinin çeşitliliklerine önem vermişlerdir. Farklılığa değer vermiş, yerel olana değinmişlerdir. Çünkü üçüncü dalga feministlere göre farklı toplumlarda kadınlar farklı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır ve kalmaktadırlar. Bu yüzden üçüncü dalga feministler evrensel değil yerele değer vermişlerdir (Özüdoğru, 2018: 309-310).

Üçüncü dalga feminizm erkek ve kadınların birbirlerinden farkı oldukları gerçeğini kabul ederek kadınların da kendi aralarında ast-üst ilişkisine sahip olduklarını savunmaktadır. Ayrıca aynı cinsiyetteki bireylerin evlenmeleri, cinsel eğilimlerinden dolayı bireylerin kamusal yaşamdan dışlanmamaları gibi çeşitli fikirleri içinde barındırmaktadır. Sadece kadın ve erkek arasındaki değil kadınların aralarındaki ilişkileri de incelemesi üçüncü dalga feministlerinin kimlik kavramıyla olan ilgilerini göstermektedir (Durutürk, 2008: 78-79).

Tarihsel olarak üç dalga olarak gelişen feminizmin aynı zamanda kendi içinde farklı kollara ayrılabilirdiği de görülmektedir. Günümüzde liberal feminizmden sosyalist

feminizme kadar pek çok farklı feminizm türünden bahsedilebilir hale gelinmiştir. Feminizm türlerinden kısaca bahsedecek olursak;

Liberal feminizm; sanayi devriminden sonra liberal görüşten etkilenecek bireyi ön plâna alan bir türdür. Sanayi devriminin etkisiyle fabrika tarzı iş yerlerinin artması, ev-iş aynı yer durumunu ortadan kaldırmıştır. Evin artık sadece özel alan olması, çalışmak için ev dışına gidilmesi, kadınların çocuk bakımından dolayı evde, erkeklerin ise işte zaman geçirmelerini ortaya çıkarmıştır. Bu ayrım erkeklerin dışarı-kamusal alanla, kadınların ise evle-özel alanla özdeşleştirilmelerine sebep olmuştur. Kadınların evlendikten sonra bekârken sahip oldukları haklarını kaybetmeleri ve kocalarına tabii kabul edilmeleri, bu dönemde kadınların varlığının yok sayıldığıının en önemli göstergeleridir. Kocasından ayrı bir birey olarak bile görülmeeyen kadınların velayet veya mülkiyet gibi hakları da bulunmamaktadır. Liberal Feminizm de tam bu noktadan bakarak kadınların öncelikle eşitlik ve özgürlük haklarına sahip olmaları gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Kadınların, erkeklerin hâkimiyetindeki canlılar olarak görülmelerine ve özel alan dışında yok sayılmalarına son verilmesi gerektiğinin altını çizmektedirler. Bunların yanı sıra gerek eğitimde gerek çalışma hayatında kadınların erkeklerle eşit olarak kabul edilip, onlara yer verilmesi gerekliliğini savunmaktadırlar (İlter, 2014: 16).

Sosyalist feminizm 1960'lı yılların sonlarında radikal feminizme eleştiri olarak ortaya çıkan bir feminizm türüdür. Sosyalist feminizme göre kapitalizm ve ataerkillik birbirlerinden ayrı düşünölemeyen iki olgudur. Sosyalist feministlerden olan Young'da kadınların ikinci sınıf gibi muamele görmelerinin nedenini kapitalist ataerkil toplum yapısı olarak görmektedir (Young (1986)' dan akt. Özdemir, 2017: 398-399).

Sosyalist feministlere göre, kadınlar üretim, yeniden üretim ve tüketime üç şekilde katılmaktadırlar. İlki, kadınlar ücretsiz emek karşılığı ev içi işlerle meşgul olurlar ve kapitalist sistemin ihtiyacı olan yeni işçiler doğurarak yeniden üretime katkı sağlarlar. İkincisi, emek güçleriyle kapitalist sistem için çalışarak metaların üretimine katılırlar. Üçüncüsü ise, kitle iletişim araçları aracılığıyla, kadınlar, hem kendileri için hem de aile üyeleri için metaları satın alma yoluyla tüketime katılmaktadırlar (Özdemir, 2017: 398).

Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla başlayan kapitalizm, kapitalizm öncesi sınıfsız toplum yapısını ortadan kaldırmış yerine ihtiyaç fazlası ürün üretmeyi ve sınıflı bir toplumu oluşturmuştur. Kapitalizmle birlikte kadına geri plânda kalması gerektiği erkeğe ise bir işte çalışarak ekonomik güce sahip olması gerektiği öğretilmiştir (Özdemir, 2017: 399-403). Kandiyoti'ye göre ataerkil toplum yapısının görüldüğü toplumlarda kadının emeği görünmez olmaktadır. Kadınların sadece pasif bireyler olmadıklarını niteleyerek belli ağırlıkları olduklarını nitelemektedir (Kandiyoti (1988)'den akt. Dedeoğlu, 2000:158).

Kadınların erkeklerden daha düşük ücretle çalışmak durumunda kalmaları, haklarını alamamaları kadınların bekârken kendi ayakları üzerinde duramayacakları gerçeği ile onları yüzleştirmekte, evlenmek zorunda kaldıklarında ise sömürüleri çocuk bakımı ve eşlik vazifeleri ile iki katına çıkmaktadır. Kadının emeğinin iki kat görünmez olması, kapitalizmin ataerkilliğin sırtını bir kez daha sıvazlaması demektir (Özdemir, 2017: 400-403).

Feminizm türlerinden biri olan Geleneksel Marksist Feminizm, Marksizm'den etkilenecek ortaya çıkan bir türdür. Marksizm en iyi toplumun sınıfsız toplum olduğu görüşünü savunmaktadır. Marksizm, sınıflar ve sınıflar arası çatışmaları temel argüman olarak almaktadır. Kadınların özel alanla ilişkilendirilerek iş hayatından dışlanmaları, kadınları eşlerine muhtaç hâle getirmektedir. Geleneksel marksist feminizm kadınların özgürlüklerine kavuşmaları için, Marksizm'den tamamen farklı bir çözüm önermez. Çünkü geleneksel marksist yaklaşıma göre kadınlar hem ailede ücretsiz bir şekilde çalışmakta, hem de kamusal alanda çalıştıklarında erkeklere nispeten daha az bir ücretle çalışarak iki kez sömürülmektedirler. Sınıflı bir yapıya sahip olan bu kapitalist sistem içinde, hem kadınlar hem erkekler köleleştirilmektedir. Bu nedenle tüm ezilen grupların sömürülmesi bittiğinde kadınlar da baskıdan kurtulmuş olacaklardır (Ataman, 2009: 16-17).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Radikal Feminizm, temelini ataerkillik üzerine inşa etmiştir. Radikal feministlere göre aile başta olmak üzere toplumsal, ekonomik, siyasal tüm alanlarda kadınlara baskı yapılmasının temel nedenini küçükten büyüğe tüm kurumların temeline yerleşmiş olan ataerkillik oluşturmaktadır. Kadınların emeklerinin karşılığını alamadığı, vücutları, hatta annelikleri üzerinde

dâhi söz sahibi olmadıkları toplum yapısı olan ataerkil toplum, erkeklerin hâkimiyet alanlarının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir (Atan, 2015: 8).

Radikal Feministler kadınların erkeklerle eşit olmama nedeni olarak, Mary Wollstonecraft'ın da üzerinde durduğu toplumsal cinsiyet kavramını savunmuştur. Çünkü Wollstonecraft'da doğuştan sahip olduğumuz cinsiyetin kadınların ikinci sınıf konumunda çok etkili olmadığını, belirleyici olan faktörlerin aileden itibaren toplumdan kazandıklarımız olduğunu söylemiştir. Toplumun her alanına yerleşmiş kalıpları aştığımızda kadınların hak ettikleri özgürlüğe kavuşacaklarını savunmuştur (Wollstonecraft'tan akt. Atan, 2015: 9).

Kadınların zayıf görülmesinin nedenini onların doğurgan yapılarından kaynaklandığını söyleyen Radikal feministler, bu algının değişmediği sürece yeni doğan bireylerin de aynı toplumsal yapıyı devam ettireceklerini ve kadınların ikincil konumunun da bu şekilde değişmeden devam edeceğini savunmuşlardır (Atan, 2015: 15). Radikal feministler için kadınların ezilmesinin ve baskı altında olmalarının en önemli nedeni toplumun temel birimi olan ailedir. Bir kadının çocuk doğurması, uzun yıllar çocuğu ile ilgilenmesi, o kadının bütün zamanını çocuğa vermesine sebep olmaktadır. Bu da anne olan kadının çocuğu için her anlamda fedakârlık yapmasına, gerçekleştirmek istediği şeyleri yapamamasına, kendi özgürlüğünden feragat etmesine neden olmaktadır. Radikal feministlerden biri olan Firestone'nun da savunduğu kadının toplumda özgür bir birey olabilmesi için aile denilen yapının hiç olmaması ve çocuk doğurma külfetinin kadının üzerinden alınması gerekliliğidir (Firestone (1993)'dan akt. Atan, 2015: 19-20).

Feminizm ötesi olarak adlandırılan diğer bir feminizm türü olan Postmodern Feminizm, diğer feminizm türlerinden kadın ve erkeklerin birbirlerinden farklı oldukları görüşünü kabul etmeyerek ayrılmaktadır. Postmodern feministlere göre insan, toplumsal cinsiyet, kadın-erkek farklılıkları bunlar hep insan ürünü olan zıtlıklardır. Postmodern feministler bir ve kesin olan gerçekliği reddetmişlerdir. Onlara göre birden fazla gerçeklik vardır. Postmodern feminizmin temel argümanları ise her alanda savundukları farklılık olgusudur. Postmodern Feminizm diğer feminizm türlerine, izm'le biten her etikete ve kadınların özgür olabilmesi için ortaya atılan ortak sorunlar olduğu fikirlerine karşı çıkmışlardır (<https://www.felsefe.gen.tr/>). Onlara göre ortak bir kadın paydasından bahsetmek

yerine, detaylı bir şekilde batılı kadın, siyahi kadın gibi açıklayıcı kelimeler kullanmak gereklidir. Tek ve sabit bir soyut gerçeklikten bahsetmek yerine, farklılıklardan bahsetmek daha mantıklıdır. Çünkü onlar için sorunlara gerçek, somut ve faydacı çözümler bulabilmek önemlidir (Çapar, 2019: 5).

Son olarak bahsedeceğimiz bir feminizm türü olan Postkolonyal feminizmdir. Bu feminizm türüne göre, diğer feminizm türlerinin batı olarak adlandırılan beyaz, orta-üst sınıfa mensup kadınların tecrübeleri ile geri kalan dünyadaki tüm kadınların aynı tecrübelere sahip olduğu fikrine karşı çıkmışlardır. Postkolonyal feminizm bu “*ortak tecrübe*” fikrini yapı sökülümüne uğratmıştır. Onlara göre üçüncü dünya ülkelerindeki siyah kadınlar, feminizmden en çok dışlanan kesimi oluşturmaktadır. Çünkü batılı beyaz kadın siyah erkeklerle eşit görülürken, siyah kadınlar hem cinsiyet olarak hem de etnisite olarak iki kez ötekileştirilmişlerdir. Üçüncü dünya ülkelerindeki kadınlar, homojen değil heterojen kimliğe sahip bireylerdir (Arman ve Şerbetçi, 2012: 68-71).

Yani postkolonyal feministlere göre batı kökenli feminizm tüm kadınları ortak paydada buluşturmayı becerememekte, bu nedenle ortaya attığı “*kız kardeşlik*” gibi görüşler gerçeği yansıtmamaktadır. Postkolonyal feministlerin, postkolonyal teoriden almış olduğu “*kolonileşme*” kavramını, siyah kadınların ikincil konumunu anlatmak için “*çifte kolonileşme*” olarak kullanmaktadırlar. Kısaca postkolonyal feministlerin savunduğu görüş, tüm dünya için geçerli bir feminizm teorisinin olamayacağı, farklı tecrübe, farklı kültür ve farklı değer yargılarına sahip olan kadınların “*ortak tecrübe*” paydasında birleşmesinin imkânsız olduğudur (Arman ve Şerbetçi, 2012: 68-71).

1.2.Feminizm ve Cinsiyet İlişkisi

Bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik farklılıklar onların “*cinsiyet*”ini oluşturmaktadır. Kadın ve erkek olmak üzere iki çeşit biyolojik cinsiyet vardır. İngilizce’deki karşılığı “*gender*” olan toplumsal cinsiyet kavramı ise bireylerin; toplumun etkisi, beklentileri, yakıştırmalarıyla sonradan kazandıkları davranışları ifade eden bir kavramdır. Toplumun kadınlardan kadın oldukları için bekledikleri davranışlarla, erkeklerin erkek oldukları için bekledikleri davranışlar toplumsal cinsiyetin ne olduğunu net bir şekilde açıklamaktadır. Örneğin; bir kadından sırf

kadın olduğu için, ev işlerini yapması, çocuk bakması beklenirken bir erkekten ise sırf erkek olduğu için çalışıp para kazanması, evi geçindirmesi, ailede sözü geçen kişi olması beklenmektedir. Bu yaklaşımlar toplumun, bireylerin cinsiyetlerinden dolayı onlardan bekledikleri davranış kalıplarıdır (Vatandaş, 2020: 747-748).

Oysa bir erkek evde oturup çocuk bakabilirken, bir kadın da çalışıp evin geçimini sağlayabilir. Bu durum toplumun onlardan neler beklediği ile değil bireylerin istekleri ile ilgili olmalıdır. Bir bireyin doğuştan sahip olduğu bir cinsel kimlik onun toplumda ne yapıp ne yapmaması gerektiğini belirlememelidir.

Cinsiyet kavramı hem toplumsal cinsiyeti hem biyolojik cinsiyeti içine alan bir kavramdır. Biyolojik cinsiyet için, cinsiyet kavramı kullanılırken toplumsal cinsiyet kavramı içinde kimi zaman cinsiyet kavramının kullanıldığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığı da görülmektedir. Bu iki kavramı biyolojik ve toplumsal niteliklere göre ayıranların varlığından bahsedilebileceği gibi, bu iki kavramın kadın-erkek iki cinsiyeti kapsadığını, ayırım yapılmasının mantıksız olduğunu savunanlar da vardır (Dökmen, 2018: 17-30).

Bizim dilimizde de cinsiyet-toplumsal cinsiyet kavramları ara sıra birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Türkçede bu iki kavram arasındaki farklılığın gözler önüne serilmesini sağlayacak kelimelerin bulunmaması ve günlük hayatta bu kavramların sıkça kullanılmaması bunun nedenini açıklamaktadır. Bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik özellikleri onların cinsiyetlerini belirlerken, biyolojik özelliklerinden dolayı toplumun onlardan bekledikleri psikolojik, kültürel, düşünce ve davranışların toplamı toplumsal cinsiyetin anlamını ortaya koymaktadır. Bu iki kavramı birbirlerinden tamamen bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü, toplumun kişiden beklediği davranış kalıpları zaten onun cinsiyetinden kaynaklanmaktadır (Dökmen, 2018: 17-30).

Butler, toplumsal cinsiyet ve kültür arasındaki ilgiyle doğa ile cinsiyet arasındaki ilginin aynı olmadığına yoğunlaşmaktadır. Ona göre doğuştan olan bir cinsiyet vardır zaten verilmiştir ve bedenin cinsel yönelimini belirleyen kültürel olarak var olan toplumsal cinsiyet kodlarıdır. Butler, toplumsal cinsiyet sınıflarının ötesine geçmek

için fiili yapan faili ve benliği ortadan kaldırmamız gerektiğini savunmaktadır (Butler'den akt. Benhabib, Butler, Cornell ve Fraser, 2008:31).

Fausto-Sterling ise dünyada sadece iki tip cinsiyetin olduğu fikrini hayalperestlik olarak nitelendirmektedir. Ona göre bir birey kadın ya da erkek sınıfına mensup olmak zorunda değildir. Kimi bireylerin biyolojileri sadece kadın ya da erkek değildir (Fausto-Sterling'den akt. Dökmen, 2018:17-30).

Sterling'e benzer bir diğer görüş Bem'e aittir. Bem bazı bireylerin biyolojik özelliklerine daha çok benzedikleri bazılarının ise tersi bir eğilime sahip olduklarını savunmaktadır. Ona göre bir kadın çok fazla kadınsı davranışlarda bulunabileceği gibi erkeksi davranışlarda da bulunabilir (Bem'den akt. Dökmen, 2018:17-30).

İlk durum kadınsı kadını anlatırken, ikinci durum erkeksi kadını anlatmaktadır. Bir insan cinsiyet olarak erkek olduğu halde, kadın gibi düşünüp davranabilir. Bir birey çoğunlukla karşı cinse karşı bir cinsel yönelime sahip olmasına rağmen, kimi zaman da kendi ile aynı cinsiyete sahip bir bireye karşı da duygusal veya fiziksel bir eğilime sahip olabilir. Buradan çıkarılan sonuç, bir insanın doğuştan sahip olduğu cinsiyetine uygun olarak cinsel bir eğiliminin olmayacağını göstermektedir. Bu cinsel eğilimin doğuştan mı yoksa sonradan kazanılan davranışlarla mı olduğu tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Toplumsal cinsiyetin oluşması toplumsal cinsiyet rollerini de beraberinde getirmektedir (Dökmen, 2018: 17-30).

Toplumun kadınlar ve erkeklerden sırf cinsiyetlerinden dolayı bekledikleri roller toplumsal cinsiyet rollerini açıklamaktadır. Toplumun insanlardan bekledikleri cinsiyetlerine uygun olarak davranışlarıdır. Toplumun bireyler için düşündüğü belirli davranış kalıplarının olması onların istemeseler bile ne yapıp yapamayacaklarını belirlemektedir (Dökmen, 2018: 17-30).

Aslında toplumsal cinsiyet rollerinden ayrı olarak ne erkeklik, ne de kadınlık imajı vardır. Erkekliğin diğer erkeklerin ulaşması gereken bir hedef olarak tanıtılması sosyal hayatın yarattığı bir olgudur. İdeal erkekliğin heteroseksüel erkeklik olduğu kabul edilmekte, daha alt bir konumda ise eşcinsellik bulunmaktadır. Erkekliğin kendi arasında ayrılmasına rağmen, ortak özelliklerinin tüm kadınlar üzerinde kurdukları hâkimiyetleridir. Kadınlık kavramı için, erkeklikte olduğu gibi olması gereken belirli bir biçim bulunmamaktadır, ancak herhangi bir kadından beklenen

dünyadaki bütün erkeklerden daha alt bir konumda olmasıdır. Kadınların kendilerini geri plana atması ve erkeklerin isteklerini karşılamaları temel görevleri olarak kabul edilmektedir. Çoğu zaman günlük hayatta farkında olmadan yapılan hal ve hareketler aslında “normal” kadın ve erkek olduğumuzu göstermek için yapılan davranışlardır. Örneğin; erkeklerden beklenen soğukkanlı, güçlü, savaşçı ve kendine güvenen davranışlar sergilemesi iken, kadınlardan beklenen pasif, çekingen, duygusal ve heyecanlı davranışlar sergilemeleridir (Kresuel ve Speck).

Feminizmin savunduğu görüşlerden biri de kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojik cinsiyetlerinden değil, toplumların cinsiyetlerinden ötürü onlardan beklediklerinden kaynaklandığıdır. Kadınların da gerekli eğitimle yasak olan tüm şeyleri yapabileceği şeklinde bir düşünce ortaya çıkmıştır. Zamanla ekonomik özgürlüğünü elde eden, toplumda erkekle eşitlenen kadının mutlu olmadığı anlaşılmıştır. Kadın kendi istediği renkte takım elbise giyebilmek, duygularını rahatça belli edebilmek ve çocuğuyla ilgilenebilmek istemiştir. Erkekle eşit olunamayan alanlardan biri de cinsel ilişkidir. Serbest cinsel ilişkinin en çok kadını zor durumda bırakması kadın-erkek eşitliğini sorgulatmıştır (Erdoğan, 2011: 6).

Feminizmin katkıları sonucu kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılıktan dolayı kadınların ezildiğine dikkat çekilmiştir. Sadece biyolojik farklılığından dolayı kadınların ikinci sınıf konumunun ortadan kaldırılarak, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için önemli adımlar atılmıştır. Feministlerin işlerini zorlaştıran nokta, farklı toplumlarda farklı dalgaların yaşanmasıdır. Feminizmin dünyadaki tüm kadınlara yardımcı olabilmesi için eleştirdiği konulara çözüm de bulmalıdır. Erkeklerin kadınları hor gördüğü üzerinde durularak, eleştiri konusu yapılmış fakat ezilen kadınların psikolojisinin düzeltilmesi için çözümler getirilmemiştir (Şimşek, 2013).

Farklı görüşlere ve yaşamlara sahip olan milyonlarca kadın birlik olup iktidarı, gücü ve iktidardaki erkek çoğunluğunu sorgulamaktadır. Cinsiyet ile feminizm kavramları birbirlerinin eksiklerini kapatmaktadır. Feminist yazarlara göre iktidarla veya politikayla ilgili bir çalışmada cinsiyet konusuna ve cinsiyet analizlerine yer verilmiyorsa o çalışma eksik bir çalışmadır. Buradan da anlaşılacağı üzere feminizm ve cinsiyet ayrılmaz iki kavramdır (Arı, 2013: 528-529).

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTALİST ÇAĞDA ATAERKİLLİK VE ANAERKİLLİK

1.1.Kapitalizm

Alım satımın, endüstrinin, özel kurumların ve kişilerin tekelinde olduğu sosyal, ekonomik bir sistem olan kapitalizmin diğer adı serbest piyasa ekonomisidir (Bozan, 2020). Kapitalizm bir üretim modelidir ve kârı maksimum seviyede tutabilmek bu sistemin temelini oluşturmaktadır (Aytaç, 2005: 6).

Batı'da feodalizm yıkıldığından beri kapitalist sistem görülmektedir. Sermayesi olmayan işçiler ile sermayesi olan ve emek gücüne ihtiyaç duyan insanlar arasındaki bağ kapitalist sistem adı verilen sistemin ön koşuludur. Ortaya çıkan ücret pazarlığında emekçi sınıf ile kapitalist girişimciler toplam üretimden paylarına düşeni bölüşmektedirler (Rand, 2005:167). Piyasa şartlarının el verdiği ölçüde bireysel emek serbestçe dolaşmaktadır. Taylorist ilke ve püriten etiğe göre şekillenen kapitalist çalışma sisteminde bireylerin çok çalışması pasif olmaması itaatkâr olması bireyi yönlendiren bir dürtüdür (Aytaç, 2005:6).

Endüstriyel üretimde makinaların rollerinin artması bireylerin boş zamanlarının artmasını sağlamıştır. Bireylerin boş vakitlerinin artması ise teknolojik gelişmelerin artmasını doğrudan etkilemiştir. Kapitalist düzen için önemli olan emeğin yeniden üretimidir ve bu sistem bireylerin iş dışındaki hayatlarını da yönlendirmeye çalışmaktadır. Sistem bireylerin iş dışındaki boş vakitlerini tüketimleri arttırmaya yarayan bir alan olarak oluşturmuştur. Kapitalizmin ihtiyaç olmayan ürünleri ihtiyaçmış gibi bireyleri manipüle ederek seçme şanslarını yok etmiştir ve

etmektedir. Kapitalizm bu şekilde hem yeniden üretimi hem de arınmayı sağlamıştır (Aytaç, 2005: 6).

Kapitalizm, sadece temel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik ihtiyaçların değil, çok çeşitli isteklerin de karşılanmasını sağlamaktadır. Zamanla üretkenliğin artması isteklerin ihtiyaç olarak edilmelerine neden olmuştur. Bir zamanlar füzuli olarak görülen mallar gerekliliklere dönüşmüştür (Yanıklar, 2010: 26). Durkheim ve Weber gereksinimlerin çeşitlenmesinin ve sınırsız bir hal almasının üretim süreçlerindeki ilerlemenin bir etkisi olduğunu savunmuşlardır. Durkheim bu durumu toplumsal bağlamda ele alırken, Weber gereksinimlerle ilgili farklılaşmaların endüstriyel kapitalizmin bir amacı olduğunu söylemiştir (Yanıklar, 2010:27).

Sermayenin sonu gelmez birikim anlayışı kapitalist sistemin temel amacıdır. Sürekli yeni ihtiyaçların oluşması, bu ihtiyaçların karşılanması ve yeniden yeni ihtiyaçların oluşturulması ve yine karşılanması şeklinde devam eden bu döngü sermayenin sonsuz birikimidir. Kapitalist sistem özellikle emek olmak üzere her şeyi metalaştırmaktadır. Bu sistem sürekli hareket halindeki yapısı ile kriz tehdidinden beslenmektedir (Aydın, 2012: 6-7).

Kapitalizmin olmazsa olmaz dört ilkesi vardır. Bunlara kısaca bakacak olursak: birinci ilke özel mülkiyettir (Bayraktar, 2020). Özel mülkiyetin doğuşuyla kapitalizmin ortaya çıktığı bir gerçektir. Kapitalizm öncesi dönemlerde özel mülkiyet gelenek olarak olsa da kanuni bir hak olarak yoktur. Yasalara göre mülkiyet hakkı kabilenin başındaki krala aittir. Kral isteğine göre mülkiyet hakkını bireylerden geri alabilir (Rand, 2005:166). Özel mülkiyet derken kastedilen bir kişinin satın aldığı ya da sahiplendiği şeyin artık onun olmasıdır (Bayraktar, 2020). İnsanlar hayatta kalabilmek için çalışmak zorundadırlar. Bir insan çalışmadan, üretmeden geçimini sağlayamaz. Bu geçinme eylemini de aklıyla ve emeğiyle gerçekleştirir. Emeğinin tasarrufunda bulunamayan insan hayatının tasarrufunda da bulunamaz (Rand, 2005:171).Yine de kişinin çalışmama özgürlüğü de bulunmaktadır (Bayraktar, 2020).

İkinci ilke olan rekabet, tükenmek bilmeyen bir yarışını ifade etmektedir. Kapitalist sistemin mantığını ifade etme de önemli bir işlevi olan Adam Smith'in "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sözü rekabetin büyüklüğünü göstermektedir (Smith'ten akt. Bayraktar, 2020). Kulağa ne kadar doğru gelse de parası ya da

sermayesi olan birey diğer insanlardan sürekli bir adım öndedir. Çünkü kapitalist ekonomide para demek güç demektir. Kişi istediği ham maddeyi işleyip, dilediği pazarda satışa sunmaktadır. Parası az olan ve bu parasıyla ham madde alan kişi ise, sermayesi az olduğu için piyasada tutunamayacaktır (Bayraktar, 2020).

Üçüncü ilke; devletin rolüdür ve oldukça kısıtlıdır. Kapitalizm, devlet müdahalesini sistemin işleyişini bozmak olarak nitelendirmektedir (Bayraktar, 2020). Piyasadaki sorunları çözmek üzere bulunan kapitalizm, devletten sadece müdahalelerle desteklenmeyi beklemektedir. Sosyalizmin aksine kapitalizmde devlet çizdiği sınırlar dâhilinde kaynaklar ayırmaktadır (Holcombe, 2016:106). Kapitalist sistemin devamlılığını sağlayan devletin yapması gereken sadece denetlemeden sorumlu olacağı girişim özgürlüğünün olduğu özgür bir çalışma ortamı sağlamaktır. Kapitalizmin muvaffak olabilmesi için devletin kendisi olması gerekmektedir (Aydın, 2012: 4). Devlet insanların yaşamlarına istediği şekilde müdahale etmemelidir. İnsanların özel alanlarına diğer insanlar da devlette karışmamalıdır (Yayla, 2015: 186).

Dördüncü ve son ilke mirastır. Yönetici sınıftan birinin tüm mal varlığını çocuklarına bırakması zengin ve fakir arasındaki ayrımı derinleştirmektedir. Zenginin aldığı mirasla daha zengin olması, fakirin ise aynı şartlar altında emeğinin sömürülmeye devam edilmesi onu hem maddi hem manevi olarak üzecektir (Bayraktar, 2020).

Kapitalizm işçilerin emeklerini en az ücretle en çok verimi sağlama çabasıdır. Sermaye sahiplerinin kârlarını sürekli arttırma çabaları, bir süre sonra devletleri de içine alarak artık devletlerin yarıştığı bir ekonomik model olmuştur. En çok kâr elde eden devletin daha az kâr elde eden devletleri sömürmeye başlaması büyük sorunları beraberinde getirmiş ve ikinci dünya savaşına sebep olmuştur. Kapitalizm ilk ortaya çıktığı günden bu güne çok tartışılan bir kavram ve sistemdir. Artık kapitalizm sadece ekonomik bir model değil, tüm toplumları sosyo-ekonomik ve siyasi olarak içine alan bir sistemdir (Çelik ve Dağ, 2017: 50-70). Kendiliğinden ortaya çıkan piyasa ekonomisi ise klasik liberalizmin temel ilkelerindendir. Piyasa ekonomisi kavramı liberal olsun veya olmasın düşünürler tarafından çok kullanılmıştır (Yayla, 2015: 185). Sürekli kendini değiştirerek her çağda kendine yer bulabilmesi ise kapitalizmi yok saymayı imkânsızlaştırmaktadır (Çelik ve Dağ, 2017: 50-70).

İnsanların maddi kazançlarının artması, istedikleri hayat standartlarına sahip olmalarına veya imkânlarının artmasına neden olması kapitalizmin olumlu etkilerindendir. Ancak insanların sürekli çalışma üzerine kurulu bir hayatlarının olması, onların sevgi, iletişim, merhamet gibi manevi yönlerinin azalmasına sebep olmaktadır. İnsanların maddi imkânlarla sahip olduğu zaman mutlu bir yaşam süreceklere inanan kapitalizm, insanların manevi yönlerine eğilmemekte insanları metalaştırmaktadır. Toplumların yaşadığı büyük bunalımlara, iki büyük dünya savaşı ve insanların yaşamış oldukları bütün çaresizliklere rağmen kapitalizm, yeni buluşların icat edilmesinde önemli bir araçtır (Çelik ve Dağ, 2017: 50-70).

Kapitalizm adı verilen bu sistemde ekonomik faaliyetlerin asıl amacı “sermayenin sonsuz birikimi”ni mümkün kılmaktır. Var olan gereksinimlerin giderilmesi, oluşturulan yeni gereksinimlerin topluma benimsetilmesi ve gereksinimlerin tekrar giderilmesi kısır döngüsü sermayenin sonsuz birikimidir. Bu döngüyü sürdüren sermaye sahibinin sermayesini hep artırma isteğidir. Kapitalist sisteme göre toplum, iki sınıfa ayrılmaktadır. Bir tarafta mülkiyet sahibi olan azınlık kesim, diğer tarafta mülkiyet sahiplerine çalışmak zorunda olan çoğunluk bulunmaktadır. Azınlığın mevcut konumlarını sağlayabilmelerinin koşulu çoğunluğun, ücretlerinden daha çok değer ortaya koymalarıdır (Aydın, 2012: 25).

Yönetici sınıf her zaman kendi menfaatini düşünmekte olup en az maliyetle en fazla kâr elde etmek için çabalamaktadır. Tüketicinin de aynı mantıkla hareket ettiğini savunan kapitalizm her yapının kendi çıkarını maksimize ederek süreç sonunda olması istenen seviyeye ulaşılacağını savunmaktadır. Ancak kapitalizmin hüküm sürdüğü ülkeler incelendiğinde, zenginliğin küçük bir kesimde toplandığı, bu kesimin dışında kalan insanların ise, yoksul bir yaşam sürdüğü anlaşılmaktadır. Buradan çıkarılan sonuç, kapitalizmin olduğu toplumlarda zenginler hep daha zengin olacak, yoksullar ise daha da yoksullaşacaktır (Bayraktar, 2020).

1.2. Ataerkillik

“Ataerki kavramının kökeni Antik Yunanca da patriarkhês, bir soyun reisi anlamına gelir. Bu dönemlerde ataerki kavramı sadece bu tanımlama ile sınırlı kalmamış, toprak sahibi ve kilisenin lideri anlamlarında da kullanılmıştır (Bozok, 2018: 32).”

Ataerkinin basit anlamı babanın egemenliğidir. Feministler ve bazı siyasi eğilimlerin erkeklerin kadınlar üzerinde kurmaya çalıştığı denetimi anlatan ve kadınların erkekler tarafından ezilmesini açıklamak için kullanılan bir sözcüktür. Günümüzde ataerki toplumsal cinsiyetle aynı kuramsal evreni paylaşmaktadır. Ataerki kavramı Hindistan'da tabandan geldiği için zaman içerisinde yapılan yeni tanımlarla yeni anlamlar kazanmıştır. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde bağımsız ve sol görüşteki kadın örgütleri ataerki sözcüğünün kullanılmasında ısrarcı olmuşlardır. Ataerki üreme, cinsellik, yeniden üretim konularında yapısal denetimi vurgulamaktadır (Mojab, 2015: 326-346).

Ataerkillik kavramı sadece erkeklerin sözünün geçtiği bir sisteme ek olarak kadınların bedenlerinin, doğurganlıklarının emeklerinin ve cinselliklerinin hâkimiyetinin de erkeklerin kontrolü altında olduğu bir sistemdir. Ataerkil düzen kendini bir sisteme oturtuktan sonra sosyal, ekonomik ve cinsellik gibi çeşitli alanları istediği şekilde düzenlemiştir (Hızal, 2004: 40-47).

Ney Bendason gibi bazı feministler İslamiyet'te kadına verilen değeri olumlu görmektedir. Kadın ve erkeğin eşit olduğunu, erkeğin eşinin isteklerini yerine getirmesi ve onu koruması gerektiğini buyurmaktadır. Yine İslamiyet kadınların öldürülmesini yasaklamakta, kadınların varlığını tanımaktadır. Ancak feministlerin çoğu İslamiyet'in kadınları ezdiği görüşünü savunmaktadır. Bu savlarını destekleyen konulardan bazıları; erkeklerin çok eşli olması, bir erkeğe iki kadın şahidin denk gelmesi ve tesettürdür (Bendason (1990)'dan akt. Sevim, 2005:20-21). Ataerkil sistemin tek tanrılı dinlerle de örtüşen bazı kuralları benimsediği ise yaygın görüştür (Hızal, 2004: 40-47).

Kural olarak kabul edilen bu öncüllerden bazıları şunlardır:

Erkekler ve kadınların kabiliyetleri, işlevleri ve fiziksel özellikleri birbirinden farklıdır. Kadınlar yapısı gereği akılcı kabiliyetler açısından zayıf, duygusal gelgitleri olan bireylerdir. Bu nedenle özel alanla ilişkilendirilirler. Erkekler ise doğuştan rasyonel, lider ruhlu ve kuvvetlidirler. Bu da onların neden kamusal alan ve devlet yönetimiyle özdeşleştirildiklerini ortaya koymaktadır. Farklı işlevlere sahip oldukları görüşü ise, kadınların anne olma ve çocuk bakımı, erkeklerin ise akılcı çözümlemelerle hayatı düzene sokma konusunda yatkınlıklara sahip olmalarıdır.

Kadınların tanrıya ulaşmak için erkeklere ihtiyacı vardır, erkekler ise doğrudan tanrıya ulaşabilirler. Kanıtlanmasına imkân olmayan bu öncüllerin kutsal metinlere dayanarak kesinlik ve meşruluk kazandığı kabul edilmektedir (Hızal, 2004: 40-47).

Anaerkil ailenin zıddı olan aile türü ataerkil ailede sözü geçen erkektir. Ailenin reisi babadır ve tüm söz hakkı babadadır. Bu toplumda kadınların yerinin olabilmesi için erkeklerin koymuş olduğu kurallara uymaları gerekmektedir. Çünkü ataerkil toplumlarda bütün kuralları erkekler koymaktadır (Demren, 2001). Bu şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı kadının eve kapatılması ve çalışma yaşamından dışlanması sonucu, çalışarak ailenin geçimini sağlama sorumluluğu neredeyse bütünüyle erkeklere yüklenmektedir. Erkekler, çalışarak ekonomik iktidar sahibi olmakta ve aile kurabilmektedirler. Aile kurabilir hale geldiklerinde ise ailelerinin geçimlerini sağlayabilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. Erkekliğin nihai olarak gerçekleştirildiği alan evlenip çocuk sahibi olmak olarak görülmektedir (Bozok, 2018: 34-40).

Baba olmak, bir taraftan özerkliği sınırlayan, zorluklarla dolu bir süreç olarak görülse de maddi olarak soyunun devamlılığı anlamında da erkekliğin tam anlamıyla gerçekleştirildiği alan olarak görülmektedir. Babalıktan öncesi ve sonrasıyla ilgili olarak erkeklik bağlamında söylenebilecek şey, babaların baba olmadan önceki hallerini yeniyetme, daha sorumsuz, kontrolsüz ve özerk olarak tanımlamalarıdır. Baba olduktan sonra, erkekliğe yüklenen anlamlar değişime uğramaktadır. Baba, bir taraftan ailesine bağlı ve ailesine karşı sorumlulukları olan, diğer taraftan da bu roller çerçevesinde onlar üzerinde otorite sahibi bir figür olarak çocuklarını yönlendirecek, onlara toplumsal kodları öğretecek kimse olarak değerlendirilmektedir. Ailenin reisi olma pozisyonu, baba için bir yandan ailenin geçimini sağlarken, eşine ve çocuklarına gerektiğinde sözünü dinletebilen otoriter bir figür olmayı içermektedir. Birey olan babalar, bir kurum olan babalığa hayat veren ataerkil erkeklerdir (Bozok, 2018: 31-40).

Genel olarak değerlendirdiğimizde, babanın bir taraftan eşini ikincilleştirdiği, diğer taraftan çocukların okullaşmasını ve ücretli bir işte çalışmasını öngördüğü bir ataerkil örüntü ortaya çıkmaktadır. Erkekler bir taraftan aileye dışarıdan gelen figürler olarak eşlerine yönelik cinsiyet ayrımcılığını sürdürseler de, babalar olarak kız ya da erkek çocuk ayrımını fazla gözetmeksizin, kapitalist ilişkiler dâhilinde

çocuklarının iyi bir eğitim alıp, büyüdüklerinde iş bulup kendi geleceklerini kurmalarını istemektedirler. Ancak diğer taraftan da toplumsal cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünde toplumun geleceğini kuracak çocukların aynı ataerkil örüntü dâhilinde yer almalarını beklemektedirler. Bu ilişkiler bir taraftan erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişmesine ilişkin nüveleri barındırırken, diğer taraftan da mevcut geleneksel ataerkilliğin kalıntılarının bu değişime direndiğini göstermektedir (Bozok, 2018: 37).

Eşler tartıştığı zaman boşanma söz konusu olursa kadının genellikle yaptığı şey babasının evine geri dönmektir. Kadın istemese bile erkeğin yapacağı veya isteyeceği onu babasının evine götürmektir. Bu durum aslında kadınların her zaman bir koruyucuya veya sahibe ihtiyacı olduğu düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır. Eğer eşi vefat ederse kadından beklenen başka bir ilişki yaşamaması, tek başına yaşlanmasıdır (Hasanoğlu, 2017).

Erkekler olarak babalar, geleneksel ataerkil örüntüyü yansıtırcasına, daha çok kamusal alanla ilgili ancak erkeklerin gerçekleştirebileceği öngörülen ve rasyonalite gerektirdiği düşünülen kararları vermektedirler. Geleneksel ev içi işbölümünü yansıtırcasına ev ve çocuklar ile ilgili alanlarda fiilen çocuklarının bakımına katılan değil, ancak son sözü söyleyen kimseler olarak mevcutturlar. Kadınlar olarak anneler ise, ev dışından ziyade ev içiyle ve çocuk bakımıyla ilgili kararlarda belirleyici olmaktadır (Bozok, 2018: 39).

Ataerkillik kavramından az ya da çok özerk bir kavram olması beklenmiş ancak bu ataerkilliği kullanışlı olmayan bir hale sokmuştur. Ataerki kavramını hem bir üretim biçimine bağlama hem de ondan ayrı kalma şeklindeki çifte baskı, ataerki ile üretim biçimi ilişkilendirmesinin nasıl yapılması gerektiği sorusunu her defasında yeniden gündeme getirmiştir (Mojab, 2015: 326).

İlk olarak yasalarla toplumu denetimi altına almaya başlamış olan ataerkil sistem, yasalara bağlı olarak cezalandırma sistemleri ve zor kullanma araçlarını geliştirmeye başlamıştır. Günümüzde ataerkil toplumun en önemli zor kullanma vasıtası ise ordudur. Ataerkil toplum yapısı kadına, kadınlık olgusuna ve üstyapı kurumlarına karşı savaş vermeye başlamıştır. Ancak süreç içerisinde ataerkillik bilime ve doğaya karşı da savaş vermeye başlamıştır. Bilimi meta üretiminin bir vasıtası olarak kabul

edersek, insanın doğada verdiği yaşam mücadelesi, anaerkil sistemden ataerkil sisteme geçişle günümüze dek devam etmiştir. En sonunda doğaya karşı bir savaş hâline dönüşmeye başlamıştır. Ataerkil insanlar için doğa ekonomik girdiye yardım eden ticari bir araç, sömürülmeye açık bir kaynaktır (Kaya Erdem ve Baydaş Sayılğan, 2012: 111-132).

Anaerkillikten ataerkilliğe geçilmeye başlandığı milattan önce yaklaşık dört bin tarihinden günümüze, kadınların konumuna bakıldığında kölelerin bir üst sınıfında bulunmaktadır. Schopenhauer'un deyimiyle kadınlar, erkekten aşağı çocuktan üstün bir konumdadırlar. Mülk sahibi olmalarına sıcak bakılmamakta, kendilerine mülk gibi davranılmaktadır. Kadınlar yer almak istedikleri siyasi, sosyal vb. pek çok alanda aktif olamamaktadırlar. Çünkü onlardan beklenen budur (Schopenhauer'dan akt. Hasanoğlu, 2017).

Ataerkil toplumlarda varlığını sürdüren ailelere bakıldığında eğitilmiş-eğitimsiz fark etmeksizin erkeklerin eşlerini çalıştırmak istemedikleri görülmektedir. Kadının bir mesleği olsa dahi, bu durum genellikle değişmemektedir (Hasanoğlu, 2017). Tıpkı İkinci Dünya Savaşı zamanında olduğu gibi günümüzde de erkekler iş bulamadıklarında, erkeğin kazandığı paranın eve yetmediği zamanlarda ya da erkeğin sağlık durumunun çalışmaya elverişli olmadığı durumlarda kadın iş hayatına atılmaktadır. Bu durumlar ortadan kalktığına ise eve ilk gönderilen ve kesinlikle çalışmasına müsaade edilmeyen yine kadınlar olmaktadır (Özer & Biçerli, 2003:57-58).

Ataerkil ailelerde ailenin reisi erkek olduğu için kadın ve çocukların yapması ve yapmaması gereken davranışları belirleyen de odur. Erkek, kadından üstün görüldüğünden dolayı; kadının kıyafetine, arkadaşlarına nereye gidip gidemeyeceğine karar vermektedir. Kadından beklenen eşinin kurallarına uyması, evi çekip çevirmesi ve çocuklarla ilgilenmesidir (Hasanoğlu, 2017).

Kapitalizmin görüldüğü ve oldukça demokratik olduğu savunulan ülkelerde bile kadın-erkek eşitliği tam olarak gerçekleşmemiştir. Sözde medeni olan toplumlar da kadınların ikincil konumu kanunlarla pekiştirilmektedir. Kadının çalışmasına normal bakan ülkelerde bile kadın ev işlerine mecbur bırakılmaya devam edilmektedir. Kadın emeği hiçbir zaman doğru yerde, doğru zamanda ve doğru işlerde

kullanılmamaktadır. Çünkü kapitalizmin kadınlar için yaratmak istediği durum tam olarak budur. Özellikle de emekçi kadınların iki kez sömürülmesi olağan bir durum olarak benimsetilmiştir (Yılmaz, 2004).

Son yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle kadınların yaşam şartları daha da zorlaşmaktadır. Yapılan sosyal yardımların azalması, emekli olma yaşının yükselmesi, sendikalı olmanın engellenmesi gibi uygulamalar işsizliği ve yoksulluğu arttırıcı etkenlerdir. Yapılan bu eylemler, en çok kadınların hayatlarını zorlaştırmaktadır. Kadınların çalışma hayatında istenmemesi işsiz kalmalarına sebep olurken, işsizlikle hayatını idame ettiremeyen kadınların sigortasız çalışmayı kabul etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Tabi ki tüm bu olanlar yöneten sınıfın çıkarına olmakta, kapitalizm-ataerkillik birlikteliğini sağlamlaştırmaktadır (Yılmaz, 2004).

1.3.Anaerkillik

Toplumda “ana”nın başat aktör olduğu toplumsal yapıya anaerkillik denmektedir. Türkçe kökenli olan bu kelime Latince “mater” ve Yunanca “achein” sözcüklerinden oluşmuştur. Mater anne, achein ise hükmetmek demektir. Anaerkil toplumların temelinde kadınlar vardır. Soyu kadınlar belirler, hâkimiyet kadınlardadır (<http://anaerkil.nedir.org/>).

İlk toplumlarda sağlıklı yaşam koşullarının anne ve çocuk ölümlerini artırdığı düşünülmektedir. Feminist tarihçiler bu nedenle kadınların erkeklerle eşit statüde veyahut erkeklerden daha üstün bir konumda olduklarını savunmaktadırlar. Yapılan kazılar sonucu elde edilen veriler bu durumu doğrular niteliktedir. Feminist tarihçilerin kadınların üstün olduğu savını destekleyen bir diğer bulgu da, bulunan kalıntılardaki heykelciklerin kadın olduklarını gösteren belirgin cinsel niteliklerinin olmasıdır. Erkek heykelciklerin olmasının nedeni üremedeki erkek rolünün henüz bilinmemesidir. (Sevim, 2005: 7-9).

İlk toplulukların anaerkil topluluklar oldukları ve kadınların egemenliği altında bulundukları yaygın görüştür. Anaerkil toplumların bu durumu sadece Anadolu’da değil, Çin’de ve Hindistan’da da benzerdir (Dinçkal, s:1). Avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlayan ilk toplumların tarımla tanışmasıyla toplumda kadınların

konumu ilk olarak artmıştır. Kadınların önce ekip biçmeyi, sonra öğütme aletlerini keşfetmeleri ve bunları yeni kuşaklara öğretmeleri de statülerinin artmasını sağlamıştır. Kadınların statülerinin artması akrabalık soyunun kadınlar üzerinden ilerlemesine neden olurken ilk ilahların da kadın yani Tanrıçalar olması sonucunu doğurmuştur (Sevim, 2005: 9). Bu toplumsal düzende erkekler, kadınların yani annelerinin ve kız kardeşlerinin soy grubundan kabul edilir (Köse, 2015). Yüksek dinsel görev ve statüler de dâhil olmak üzere kadınların denetimindedir. Siyasal iktidar kadınların elinde olmasına rağmen erkekler tarafından kullanılmaktadır (<https://www.dersimiz.com/>).

Eski dönemlerdeki toplumların olduğu zamana ait eldeki bulgular ilk insanların küçük topluluklar hâlinde yaşadığını ve toplu evlilikler (endogami) yaptıklarını göstermektedir (Gurur, 2016). Evli olan eşler, kadının ailesinin evinde yaşarlar. Erkeğin kendi ailesinin evinde hayatını sürdürdüğü, ara sıra eşini görmeye geldiği bazı ailelerde vardır. Kadınlar arasında ise ailede yaşça en büyük olan kadın diğer kadınları ve aileyi yönetmektedir (<https://www.dersimiz.com/>). Oluşan geniş ailelerin bir arada yaşaması, çocukların annelerinin kesin olarak bilinmesine, babalarının ise bilinmemesine neden olmaktadır (Demirhan Serinken, 2016: 1072-1073).

Anaerkil ailelerde çok eşliliğin olması ana-ailesinin bölünmüş bir aile olmasına neden olmuştur. Annenin eşi baba değildir ve çocuklar üzerinde söz hakkı bulunmamaktadır. Annenin birden fazla eşinin olması baba kimliğinin oluşmamasına neden olmuştur. Soyu sürdüren kadınlar olduğu için toplumların atası kadın kabul edilmiştir. Bu dönemde ortalama yaşam çok kısadır. Bu nedenle üreme ve çocukların iyi bir şekilde yetiştirilmesi ve eğitimi çok önemli olmuştur (Demirhan Serinken, 2016: 1072-1073). İlk dönemlerde anaerkil toplum yapısına sahip olan insanlar, ana hukukuna uygun bir hayat sürdürmüşlerdir. Bu dönemlerde soy anadan çocuklara geçmiştir (Kaya Erdem ve Baydaş Sayılğan, 2012: 111-132).

James Demeo 1998’de yayınlanan Saharasya adlı kitabında, anaerkil toplulukları “demokratik, eşitlikçi, cinsel açıdan özgürlükçü ve yetişkinler arasında şiddetin nadir görüldüğü” topluluklar, kültürlerini ise “anacıl” olarak anlatmaktadır (Çakıcı, 2019). Bu dönemde cinsel eşitsizlik bulunmamaktadır. Bir kadın dilediği kadar erkekle birlikte olabiliyorken, bir erkek de aynı şekilde istediği kadar kadınla birlikte

olabilmektedir. Kadınlar doğurganlıklarından dolayı toplumda kutsal sayılmaktadırlar (Akçuraoglu, 2020). Üretimin olmadığı bu toplumlar avcılık ve toplayıcılıkla geçinmektedirler (Kapanoğlu, 2006:6).

Anaerkil toplumların hüküm sürdüğü tarihin ilk dönemlerde gruplar halinde yaşayan insanlar sürekli iletişim halindedirler. Gruplar arası ziyaret evliliği ve üye değişimi vardır. Bu dönemlerdeki yiyecek ihtiyacının erkekler tarafından karşılandığı düşünülmese de, erkeklerin yiyecek bulmaya katkısı %10-20 civarındadır. Geri kalan büyük kısmı kadınların bulunduğu yiyecekler oluşturmaktadır. Avcı-toplayıcı olan bu toplumların çok meşakkatli hayat koşullarında yaşadıkları ve çok mutsuz oldukları her fırsatta dile getirilmektedir. Ancak sanılanın aksine bu toplumların kaos ve karmaşadan uzak bir hayat sürdükleri araştırmalar sonucu görülmektedir (Hasanoğlu, 2017).

Ana soylu olarak hayatlarını sürdüren bu toplumlar da savaş, çatışma ve şiddet görülmemektedir. Toplu mezarların, ilkel silahların yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkmaması savaşı bir toplum olduklarını kanıtlamaktadır. Çok miktarda alet ve tarihi eser yapmış olmalarına rağmen, savaş aleti yaptıklarına dair hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Bu insanların doğada yaşamaları, vahşi hayvanların saldırılarına maruz kalmaları ve avcı-toplayıcı bir hayat sürmeleri onların kavgacı, kaostan beslenen insanlar olarak tanınmalarına sebep olmuştur. Fakat bunun böyle olmadığı son yıllarda yapılan araştırmalar sonucu anlaşılmıştır (Hasanoğlu, 2017).

“Anaerkil düzen kavramını sosyal bilimlere kazandıran kişi ünlü Analık Hukuku (1861) adlı çalışmanın yazarı Johann Jakob Bachofen'dir. Bachofen'in tezi yaklaşık üç bin yıl önceki toplumların anaerkil bir yapı gösterdiği şeklindedir” (Bachofen (1861)'den akt. Sosyolog, 2014).

Bu tez sonrasında özellikle Engels'in yazılarında ilkel toplumlara kadınların egemen olduğuna değinilmiştir. Erkekler ise toplayıcılık ve avcılık gibi işlerde kadınlara yardım etmişlerdir (Sosyolog, 2014).

“Bu avcı toplayıcı topluluklar büyük ölçüde aynı özelliklere sahiptirler; barış, eşitlik, ataerkilliğin olmaması, doğaya saygı ve cinsel özgürlük (Çakıcı, 2019).”

Kadınların hâkimiyetinde oldukça verimli bir yaşam tarzına sahip olan toplum, özel mülkiyetin ortaya çıkıp kadınların da fiziksel olarak toprakların korunup sonraki

nesillere aktarılmasında yetersiz kalmasından dolayı kadınların geri plâna itilmesine sebep olmuştur. Çünkü kadınlar doğayla beraber yaşayabilmek için çözümler bulmuş doğaya hâkim olmaya çalışmamışlardır. Fakat özel mülkiyetle ortaya çıkan yeni düzen, insanın doğaya hâkim olmasını ve insanların insanlara karşı da mücadeleci olmasını gerektirmiştir. Önce toprak parçasının korunması gerekliliği sonra da bu toprak parçasını diğer insanlardan korunması gerekliliği gündeme gelmiştir. Hatta evlere kapı yapılmaya başlanması insanlar arasındaki mevcut güvensizliği ve korunmaya duyulan ihtiyacı açık bir şekilde göstermiştir. (Demirhan Serinken, 2016:1073).

Hâkimiyetin kadınların hayvanları evcilleştirmesi ve akabinde özel mülkiyetin gelişmesi ile bozulduğu söylenebilir (Sosyolog, 2014). İlk çağlardan küresel döneme kadar erkeklerin hiçbir şey yapmadan kazandıkları hakları, kapitalizmin ortaya çıkışıyla kadınlar elde edebilmek için mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Özel mülkiyetin görülmediği bu çağda kadınlar doğurganlıkları sebebiyle kutsallığın ve bereketin sembolü olarak görülmüşlerdir (Akyol ve Polatoğlu, 2017: 3-5).

Kadınların dünyaya yeni bir can getirmeleri, onlara yeni bir yaşam vermeleri kadınlara neden tapıldığına açıklamaktadır. Burada tapmaktan kast edilen kadınların değerli görülmesi bu nedenle de tanrıçaların varlığına inanılmasıdır. Kadın bedeninin tarihte ilk kült olarak kabul edilmesi, pek çok mezar taşları ve tapınaklarda görülme nedenini açıklamaktadır. Tarihte görülen farklı topluluklarda rahim şeklindeki surlar, dişilik organına benzeyen tapınak odaları ve kadın bedeni şeklindeki mezarlar görülmektedir. İlk toplumlar da olsa kadın bedeninin şekli, kıvrımları, hamile kadını tasvir eden içbükeylik, inşa edilen yapılarda görülen ortak niteliktir. Bu şekilde evrene mesaj gönderileceğine inanılmaktadır (Akyol ve Polatoğlu, 2017: 3-5).

Üretim araçlarının ortaya çıkması ve gelişmesiyle kadınların güçleri yetersiz kalmış, üretim araçları erkeklerin egemenliği altına girmiş ve kadınlar ekonomik ve toplumsal alandan dışlanmışlardır. Zamanla yöneten ile yönetilen zengin ile fakir şeklindeki düalist algılar küreselleşme dönemi ile dönüşüme uğrayarak ataerkilliğe evrilmiştir (Kaya Erdem ve Baydaş Sayılğan, 2012, 111-132). Cinsiyetler arasındaki işbölümü ortadan kalkmış, kadınların yaptıkları işler ikincil önemdeki işler olmuştur. Erkeklerin miraslarını gelecek nesillere aktarma isteklerinden dolayı babaları

kesinlikle bilinen çocukların olmasını sağlayan evlilik düzenlemeleri yapılmıştır. Bu durumun benimsenmesi, miras hukukunun ve soyu kadınların belirlemesini ortadan kaldırmıştır. En sonunda ise anaerkil toplum yerini ataerkil toplum yapısına bırakmıştır (Gurur, 2016).

1.4.Kapitalizm ve Ataerkillik Etkileşimi

Kapitalist üretim ilişkileri gelişmeden, sanayi ortaya çıkmadan önce iş ve ev aynı yerlerdir. Çünkü el tezgâhları vardır. Daha sonra sanayileşmenin ortaya çıkardığı keskin ayrım kadın ve erkek arasında da işbölümünü derinleştirmiştir. Bu durumun sonucunda erkek, işte çalışıp para kazanan kadın ise evinde çocuklarına bakan olmuştur. Fakat zamanla kadınların da çalışma hayatına girmesi gerekmiştir. Kadınlar hem işte çalışan hem evin işlerini yapmakla sorumlu olan insanlar olmuşlardır. Kapitalizmin getirdiği ucuz iş gücü gereksinimi kadınları da üretime çekmiştir. Ev ve iş ayrımının keskinleşmesinden önce kadınların yaptıkları işler, artık “*erkek işi*” olarak tanımlanmıştır (Kurtulmuş, s:55).

Kapitalist sistemin görüldüğü toplumlarda eşitsizliklerin var olduğu bilinen bir gerçektir. Kapitalizm savunucuları bile bunun böyle olduğunu kabul etmektedir. Ancak adaletsizlik ve eşitsizliğin birbirinden hiç ayrılmayan iki kavram olduğu söylenemez (Yayla, 2014: 228). İktisat teorisinin ‘homo economicus’ olarak adlandırdığı “makineleşmiş insan” kapitalizmin tam ortasında bulunmaktadır. Bu insan ekonomik çıkar amacıyla hareket etmekte ve hep daha çok kazanma hırsıyla akılcı düşünmektedir. Kapitalist sistemi yaşatan bireyin, özgür iradesiyle çalışarak ister istemez toplumun da yararını sağlayacağı düşüncesi kapitalizmin hâkim düşüncesidir (Aydm, 2012:23).

Kapitalizm ve ataerkillik arasındaki ilişki, hem insanın hem toplumun hayatına dâhil olur. Üzerlerinde bir denetim sağlar. Kapitalizm ve ataerkillik her ne kadar farklı iki sistem olsa da toplumsal yapı olarak bakıldığında eşit öneme sahip iki sistemdir. Kapitalizmle beraber sınıf ayrımı yapmaksızın tüm kadınların sömürülmesi gerçeği ortaya çıkmıştır. Kadınların bu ezilmişliğini pekiştiren kapitalizm olsa da, tek neden değildir. Çünkü kapitalizmden önce sömürü zaten vardır ve kapitalizmin olmadığı

ülkelere bakıldığında kadınların sömürölme ilişkisinin genellikle devam ettiği görölmektedir (Aksu Kocatürk ve Şengöl, 2020:720-721).

Sanayi devriminin gelişmesiyle beraber kadın ve çocukların emek piyasasında aşırı şekilde sömüröldüğü görölmektedir. 20.yüzyılın başlarına doğru kadın ve çocukların haklarını korumak için çalışma saatlerinin düzene bağlanması gibi politikalar hayata geçirilmiştir. Kadınlar her zaman erkeklerin zorlandıkları yerlerde devreye girecek “yedek işgücü” olarak düşünölmüşlerdir. Ekonomik kriz benzeri bir sıkıntı olduğu zaman da ilk gözden çıkarılan ve evlerine gönderilenler yine onlar olmuşlardır. İşçiler arasında ise kadınların erkeklerden daha az paraya çalışmayı kabul etmeleri bazı erkek işçilerin hoşuna gitmemiş ve onları mesleklerini ellerinden alma potansiyeline sahip olan kişiler olarak görmüşlerdir. Kapitalist çalışma yaşamının bir parçası olan kadınlar zamanla sistemin kendilerine uygun gördükleri eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi düşük ücretli mesleklerde çalışmaya mecbur bırakılmışlardır (Kurtulmuş, s:55-56).

Günümüzde kapitalist ataerkil ilişkileri, erkekleri hem dünyada hem Türkiye’de, kesinlikle işi olan, ekonomiyle ilgili ailenin geçimini sağlamakla görevli kişi olarak addetmektedir. Erkekler baba olduğunda toplumda yetişkin bir erkek oldukları genel kabul görürken, eşlerine ve çocuklarına daha az zaman ayırabilmekte ve fazla ilgilenememektedir. Erkekler için iş sahibi olmak çalışıp da para kazanmak erkekliğin olmazsa olmaz şartlarından görölmektedir. Özellikle toplumda cinsiyet eşitsizliğı hâkim olduğu için kadınların eve hapsedildiğı erkeklerin çalıştığı bir aile yapısı ortaya çıkmaktadır (Bozok, 2018: 32-36).

Son zamanlarda kapitalizm, aileyi istikrarsızlaştırabileceğı gibi kadınların ücretli emeğı ile aile arasındaki ilişkiye şekil verebilir haldedir. Bir süre öncesine kadar kadınların evde yaptıkları işler piyasa tarafından soğurulmaktaydı. Buna rağmen kadınların pek çoğı ev işleri başta olmak üzere, yaşlı ve çocuk bakımındaki sorumluluklarından kurtulamamaktadır. Kadınların yerine getirmek zorunda oldukları bu karşılıksız görevleri küreselleşmeye inat devam etmektedir ve toplumsal yeniden üretimde istikrarlı bir durumun gerçekleşmesini engellemektedir. Aslında piyasa denilen kavram gelenek karşısı değildir. Ataerkil pratikleri gevşetebilir, değiştirebilir. Piyasanın ataerkil temelli rejimlerden bir çıkarı olsa da olmasa da bazı

kadınların piyasaya katılıp ekonomik özgürlüklerini elde etmeleri diğer yerlerdeki ailelerdeki rejimlerini etkileyebilmektedir. (Mojab, 2015: 352-356).

Bir taraftan Batı emek piyasası Küresel Güney'deki aileye dayalı ataerkil rejimlerden faydalanırken, öte taraftan aynı rejimler Avrupalı-Amerikalı devletler tarafından ya olağan milli güvenlik ya da neoliberal kemer sıkma önlemleri ile göçmen ve yerindeki emeği değersizleştirmek; refah mekanizmalarını göçmenler üzerinde işleyen ataerkil denetim mekanizmalarına çevirmek ve siyasi veya askeri müdahaleleri haklılaştırmak için kültürel bir damga işareti olarak kullanılmaktadır. Bu kültürel damgaları "itaatkâr olmayan" ülkelere uygulanan ekonomik şartlılıklar için araçsallaştırılabilmektedir (Mojab, 2015:355-356).

Devlet ya da piyasa müdahalesiyle ataerklin maddi temeli değişikliğe uğramaktadır. Bu değişim kadın emeğini de harekete geçirmektedir. Çünkü ailenin hükmünün geçersiz sayılmasından, aile rejimlerinden devlet rejimlerine kayan bir kontrol süreci yaşanmasına neden olan bir süreci başlatmaktadır. Devlet, aile ve piyasa arasında ataerkil rejimlerle ilgili yaşanan birliktelikler, kopmalar, döngüler kısaca değişimler Marksist feminist eleştirinin maddi açıdan temelini oluşturmaktadır. Rejimler arasındaki ilişkilerin zarar görmesi ve gittikçe artmakta olan çelişkiler ilerleyen süreçte direnişin alanını oluşturabilir (Mojab, 2015: 356-357).

Devlet kapitalist sistemi korumaya yönelik eylemler yaptığı için gerek kurumlar gerek politikalar erkeklerin çıkarlarını korumaktadır. Devlet kapitalist olmanın yanı sıra ataerkildir ve daha ziyade erkekleri desteklemektedir. Türkiye'de de devlet kadınları aile içi işlere yönlendirmektedir. Bu şekilde kadınları özel alana erkekleri kamusal alana yöneltmektedir. Sosyal ilişkileri kullanarak kadın ve erkek arasında ast-üst ilişkisi oluşturarak eşitsizlik yaratmakta bu durum sürecin sürekliliğini sağlamaktadır (Sallan Gül ve Bayram: 2018: 36-37).

Bunun sonucunda toplumsal kurumlarda ve kişiler arası ilişkilerde kadınların yaşadıkları baskı cinsiyete bağlı kişileri pekiştirmektedir. Toplumsal cinsiyet sistemindeki ikili ayrımın ortadan kalkması için anne ve babanın ailede eşit durması gerekmektedir. Toplum içindeki cinsiyetçi yapı bireylerin sanki doğuştan getirdiği bir farkmış gibi yasallaştırılmaktadır (Korkmaz ve Başer, 2019: 72).

Ataerkil toplumlarda kimi zaman farkında olunmasa da ikinci cinsliğin yenilenmesine neden olan bazı davranışların sergilendiği görülmektedir. Bu hareketleri Fransız sosyolog Bourdieu, simgesel şiddet olarak tanımlamaktadır. Kadınlar da bu simgesel şiddeti bazen kendileri istemekte ve bu şiddetin devamlılığına istemeden de katkı sağlamaktadırlar (Bourdieu'dan akt. Korkmaz ve Başer, 2019). Örneğin kadınların geleneksel rollerini pekiştiren anneler gününün kutlanmasını neredeyse tüm kadınların önemsemesi bu duruma örnek gösterilebilir. Bunun yanı sıra kadınların kapılarının açılmalarını istemeleri özel günlerde erkeklerden hediye beklemeleri sayılabilir. Ataerkilliği pekiştiren durumlardan biri de kadınların hem babalarının hem eşlerinin kalplerini kırmamak için ikisinin soy isimlerini taşımalarıdır. Erkeklerin isim soy isimlerinden böyle bir durumun anlaşılmaması kadınlara yapılan eşitsizliğin bir göstergesidir (Korkmaz ve Başer, 2019:73).

Kapitalizmin kadınları bir obje haline getirmesi, ataerkil bakış açısıyla örtüşmektedir. Kadınların üretici konumdan tüketici konumuna taşınması kapitalizmin amaçladığı bir durumdur. Kadının “*batılı*” kadın olabilmek için kazanmadığı halde sürekli para harcayan hep tüketici ve erkeğin eline bakan konumunda olması kapitalist ataerkil işbirliğini göstermektedir. Çünkü ataerkil aile yapısının kadınlardan istediği de evde oturması, hayatındaki erkeğe maddi olarak bağımlı olması ve cinsel bir obje olarak hayatını devam ettirmesidir. Tıpkı kapitalizmin kadınları bir meta olarak görmesi gibi (Yapıcı, 2015).

1.5.Kapitalizm ve Anaerkil Toplamlar Arasındaki İlişki

Toplamlarla ilgili bilinmesi gereken en önemli şeylerden biri onların da cinsiyetleri olduğudur. Tarihin ilk yıllarında anaerkil toplumun mevcudiyetini uzun yıllar sürdürdüğü yaygın görüş olarak kabul edilmektedir. Farklı bölgelerde farklı toplum yapılarının hüküm sürdüğü görülse de bu çalışmada da savunulduğu üzere tarihteki ilk toplumlar genellikle anaerkil toplum yapısı olarak nitelendirebileceğimiz toplumlardır. Bu dönemde kadınlar üretken yapıları nedeniyle kutsal ve saygı gören bireylerdir. Cinsiyetler arası iş bölümünde erkekler avcılıkla uğraşırken kadınlar toplayıcılıkla ilgilenmiş zamanla toprağa yönelen kadınlar tarım yapmışlardır (Kaya Erdem ve Baydaş Sayılğan, 2012, 102-103).

Üretim de gelişmelerin artmasıyla üretim araçlarının hâkimiyeti erkeklere geçmiştir. Erkeklerin üretim araçlarında söz sahibi olması kadınları lider konumdan uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu sürecin gelişmesiyle sınıflar ortaya çıkmıştır. Sınıflı toplum yapısı günümüze dek süregelen “*ataerkil*” toplum yapısını oluşturmuştur. Sanayi kapitalizmi denilen kavramın temelleri erkek egemenliği de denilen “*ataerkil*” toplum yapısıyla başlamıştır (Gürcan, 2019).

“Doğa ve kadın, ataerkil düzen içinde, birlikte sömürülmeye, işkenceyle parçalanmaya, şiddete ve yağmalanmaya açıktır. Her ikisi de aynı zamanda erkek egemen toplumda mülkiyet nesnesidir. Amaç ilerleme olduğunda, doğa-kadın-insan, tüketilecek hammadde veya kullanılacak işgücüdür. Rasyonel ilerlemeye direncin ise, baskılanması kaçınılmazdır (Kurtulmuş, s:120).”

Anaerkil ve ataerkil toplum yapısı arasında çeşitli farklar bulunmaktadır. Anaerkillikte insanlar doğayı önemli bir kaynak olarak görürken, ataerkil toplumlarda doğa, sanayi için tüketilecek bir kaynak olarak görülmektedir. Bir diğer fark ise anaerkil toplumlarda erkekler ezilen ya da hor görülen insanlar değildir. Ataerkil toplumlarda ise kadınlar az ya da çok geri planda kalan, ezilen bireylerdir. Anaerkillik daha “*gelişmiş*” bir dünyanın bir getirisi olmasına rağmen, anaerkil toplumlar kadar eşitlikçi ve cinsiyet ayrımının yapılmadığı bir toplum değildir (Gürcan, 2019).

Anaerkil toplumlarda kadınlar başat aktör olarak anlaşılsa da kadınların erkekler ya da aile bireyleri üzerinde üstünlük kurma, onları küçümseme gibi eylemler gerçekleştirdiği söylenemez. Kadınların bilinçli ve her anlamda sorumluluk sahibi olması, kadınların özgür olması gerektiği düşüncesini daha da pekiştirmektedir. Kadınların özgürlüğü erkekler için olumsuz bir durum teşkil etmemekte onlar da özgür bireyler olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Kadınların özgür olması toplumun da bir o kadar mutlu olmasını sağlamaktadır. Kapitalizmin merkezde olduğu ataerkil toplumların aksine anaerkil toplumlarda; kadınlar tecavüze uğramamakta, düşük maaşla çalıştırılmamakta kapitalizmin sömürü aracı olarak kullanılamamaktadır (Kılıç, 2017).

Ataerkil toplumlarda erkeklerin, toplumun en tepesinde her şeyin hâkimiyişi gibi düşünmeleri kapitalizmin ataerkilliğe verdiği destekten kaynaklanmaktadır. Kapitalizmin; erkekleri, kadınlar ve çocuklar karşısında üstün görmesi, yıllardır

kadınların erkekler karşısında geri plânda kalarak hayatlarını devam ettirmelerine sebep olmaktadır. Anaerkil toplumlarda ise bu durumun tam tersi görülmekte, kadın-erkek eşitliğı, ortak karar alma yaygın görülmektedir (Kılıç, 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİST ATAERKİL ÇAĞDA VARLIĞINI SÜRDÜREN ANAERKİL TOPLUMLAR

3.1.Dünyadaki Anaerkil Toplamlar

Dünyanın çeşitli bölgelerinde kapitalist düzene rağmen yaşamlarını sürdüren az da olsa anaerkil kabile bulunmaktadır. Bunlardan biri Gana'da yaşayan Akan kabilesidir. Kadınların kurmuş olduğu anaerkil kabilelerden biri olan Akanlar'da kabilenin lideri erkektir. Ancak bu yetkiyi erkekler kadınlardan almaktadır. Ailenin geçimine erkekler destek olmaktadır. Fakat aile içi konulardan törenlere, törenlerden ayinlere kadar pek çok konu kadınların sorumluluğu altındadır (Habertürk, 2018).

Akanlar geçimlerini yer elması, kakao ve palmiye yağından sağlamaktadır. Başlarında muhtarın bulunduğu köylerde yaşayan Akan kabilesinde, muhtarın bir altında seçilmiş kişilerden oluşan yaşlılar konseyi vardır. Soyların başındaki kişilerin soyu koruduğuna inanılmaktadır. Tüm soyların kendilerine has tanrı ya da tanrıları bulunmaktadır. Akanların dini açıdan en önemli özellikleri ise, onların ahlakını, birliğini sağlamlaştırmaya yönelik bir ata kültünün varlığıdır (Britannica, 1998).

Bir diğerk anaerkil toplum haklarında fazla bilgiye ulaşlamayan Garo toplumdur. Diğerk anaerkil toplumlardan farklı olarak toplumun ve mirasın yönetimi erkeklere aittir. Mülkiyet hakkı kadınlara aittir ve bir annenin sahip olduğu miras en küçük kızına kalmaktadır. Garolarda evlenmenin gerçekleşmesi için evlenecek erkeğin

kaçması, müstakbel gelinin ailesinin ise yakalaması beklenmektedir. Bu durumun sona ermesi için müstakbel gelinin evlenmekten vazgeçmesi veya damadın evlenmeyi istemesi gerekir. Evlilik sonrası erkek, eşiyle beraber eşinin evinde yaşamaktadır (TESAD, 2019).

Avustralya'nın kuzeyinde Bauganville Adası'nda yaşamlarını sürdüren bir diğer anaerkil toplum ise Nagovisilerdir. Bu topluluktaki kadınlar sadece ev geçiminden değil, tarımdan ve siyasetten de sorumludurlar. Bahçe işleriyle uğraşmayı, ekip biçmeyi çok seven Nagovisiler'de, kadınla erkek geceleri buluşuyor ve erkek kadının bahçe işlerine yardım ediyorsa evli kabul edilmektedirler. Aynı şekilde eğer erkek eş, kadının bahçesinden herhangi bir ürünü yemek istemezse bu da erkek eşin ayrılmak istediğini göstermektedir (GZT, 2017).

Oldukça farklı geleneklere sahip olan Nayar toplumu, Güney Hindistan'ın Kerala bölgesinde yaşayan anaerkil topluluklardan biridir. Kız çocukları genç kız olmadan önce Tali kocası adı verilen babalarının arkadaşı ve yaşıtı olan bir erkekle Tali geleneklerine göre evlendirilirler. Yaptıkları bu evlilikte aynı evi paylaşma, cinsel münasebette bulunma gibi durumlar olmamaktadır. Tali evliliği yapan kız çocuklarından beklenen sadece Tali kocaları öldükleri zaman cenazeye gitmeleridir (Güler, 2019).

Kız çocukları büyüüp ergenlik çağına geldiklerinde artık Sandbanham evliliklerini yapmaya hazırdırlar. Sandbanham geleneğine göre bir kadının en fazla 12 tane Sandbanham kocası olabilirken, erkeklerde böyle bir kısıtlama bulunmamaktadır. Sandbanham kocaları çok eşli ve savaşçı bir niteliğe sahip olan kişilerdir. Sandbanham kocalarından beklenen akşam yemekten sonra eşlerinin evine gitmeleri, sabah kahvaltı yapmadan evden ayrılmaıdır. Bu ilişki süresince eşler birbirlerine hediye alabilirken bir kadının sadece bir eşinden hediye kabul etmesi uygun bulunmaz. Bu evliliklerden dünyaya gelen çocuklar tamamen kadınların sorumluluğu altındadır. Çünkü bu evlilikler eşleri ömür boyu birbirlerine bağlamamaktadır (Güler, 2019).

Tam olarak anaerkil bir kabile sayamayacağımız bir topluluk olan Umojalara bakıldığında, 1990 tarihinde Kenya'da kurulan bir köy olduğu görülmektedir. Bir çete tarafından vahşi bir şekilde dövölüp hastaneye kaldırılan Rebecca Loosili,

hastanede sadece kadınların yaşadığı küçük bir yerleşim alanı kurmayı düşünmüştür. Genel olarak şiddetten kaçan kadınlara ve zorla ya da erken yaşta evlendirilen kız çocuklarına kucak açan bu köy, kadın dayanışmasına çok iyi bir örnektir. Geçimlerini köylerini ziyarete gelen turistlere kestikleri biletlerden ve el işi takılardan sağlamaktadırlar. Fazla bir miktar olmasa da kazandıkları para giyim, beslenme ve barınma gibi temel gereksinimlerini karşılamaktadır. 17.01.2017 tarihine göre bu köyde 47 kadın ve 200 çocuk yaşamını sürdürmektedir (GZT, 2017).

Yapılan incelemelerle dünyanın farklı yerlerindeki ülkelerde anaerkil toplumların hâlâ var oldukları görülmüştür. Farklı ülkelerin sınırları içerisinde olmaları ya da farklı geleneklere sahip olmaları bu anaerkil toplumların azınlık olarak yaşadıkları zorlukları azaltmamaktadır. Her bir anaerkil topluluğun kendine has özellikleri bulunsa da söz hakkının kadınlarda olması ve cinsiyet eşitliğinin görülmesi en önemli ortak özellikleridir. Bu toplumlarda erkekler ezilmemekte fakat kadınları da ezememektedir. Erkeklerin kabile lideri olduğu ya da sorumluluğun tamamen erkeklerde olduğu alanlar olmasına rağmen son söz her zaman kadınlardadır. Bu çalışmada da dünyanın farklı yerlerinden seçilen ve her alanda artan kapitalizmin etkilerine direnmeye çalışan dört örnek anaerkil toplum üzerinden kapitalizmin etkileri incelenmiştir.

3.2.Mosuolar

Çince “*sonsuz huzur*” anlamına *Yongning* de denilen, Çin’in güneybatısında bulunan Lugo Gölü çevresi Mosuolar’ın yerleşim yeridir (Superhaber, 2019). Mosuo kabilesi konuşulabilen ancak yazılamayan bir dile sahiptir. Yazı dilinde Çince’yi, konuşma dilinde ise Naxi halkına ait lehçeyi kullanmaktadırlar. Son yıllarda Naxi halkı ve Mosuo halkı olarak iki ayrı halkın varlığından söz edilse de eski zamanlara bakıldığında iki halkın da Mosuo olarak adlandırıldığı görülmektedir (Judson, 2009: 5). Nüfusları 25 bindir. (Coler, 2010: 76).

Misafirleri karşıladıkları ve toplanma yeri olarak kullandıkları salon, vakitlerinin çoğunu geçirdikleri yerdir (Coler, 2010: 76). Büyük evlerde geniş aile olarak yaşayan Mosuolar’da evin reisi, ailenin en büyük kadınıdır. Ailede büyükanenin sözü geçmektedir ve toplumu büyükanne yönetir. Büyükanne çocuklarıyla ve kızlarının

çocuklarıyla birkaç kuşak bir arada yaşamaktadırlar. Mosuolar'da çocuklar annelerinin soyadını almaktadır. Mosuo erkekleri ömürlerinin sonuna kadar anne evinde yaşarlar. Bu nedenle Mosuo kadınlarının, erkekler tarafından terk edilme veya maddi zorluklarla karşılaşma gibi bir durumları bulunmamaktadır (Coler, 2010: 76).

Birbirleriyle tartışmak, şiddet yanlısı eylemler gerçekleştirmek, kavga etmek Mosuolar için utanç verici olarak görülmektedir. Genellikle agresif olmayan kişilerdir ve özellikle ikili ilişkilerde anlayışlıdırlar (Coler, 2010: 155).

Kadınların her şeye sahip olduğu Mosuolarda, erkeklerin sınırlarını da kadınlar belirlemektedir (Coler, 2010:76). Aile mülkiyeti kadınlardadır. Mosuo toplumunda erkekler maaşlarını evin reisine verirler. Parayı kadınlar yönettiği için erkeklerin sorumlulukları çok azdır (Superhaber, 2019).

Bahçe ya da ev işleri fark etmeksizin bütün işlerin yürüme sorumluluğunun kadınlarda olduğu bilinmektedir. Yapılan gözlem ve araştırmalarda Mosuolar'da kadınların erkeklerden daha çok çalıştığını açıkça ortaya koymaktadır. Erkekler, kadınların kendilerinden yapmalarını istedikleri işleri yapmaktadır. Bunun dışında erkekler boş zamanlarını genellikle ibadet etmekle geçirmektedirler. Mosuolar'da erkeklerin de bazı görevleri vardır. Örneğin; bir erkek tarlaların ekim ve hasat zamanında eşine veya ailesine yardım etmektedir. Erkekler eşlerinin işlerine yardım ettikleri zamanlarda eşleriyle beraber yemek yemektedirler. Eşlerine yardım ettikleri bazı durumlar haricinde, erkekler her zaman kendi evlerinde yemek yerler (Ji vd., 2013: 2).

Hayvan satın almak veya satmak, hayatlarını sürdürecekleri yeri seçmek, evi büyütmek, yolculuğa karar vermek gibi büyük işleri Mosuolar'da erkekler yapmaktadır. Bu işler kadınlar için büyük ama önemsiz işler olarak görülmektedir (Coler, 2010: 76). Bir diğer erkek işi olarak kabul edilen ve Mosuolar için önemli olan iş ise cenaze törenleridir. Ölen kişinin cinsiyeti fark etmeksizin cenaze işlerinin tümünü erkekler yerine getirmektedir. Doğum sürecinin tam aksine bu süreçte de kadınlar yer almamaktadır. Doğum anı kutsaldır ve bu kutsallık kadınlara özgüdür. Doğum da kadınların, ölüm de ise erkeklerin yer alması Mosuolar'ın anaerkil geleneklere bağlılıklarını açıkça göstermektedir (Yun ve Ried, 2005).

Cenaze törenlerine büyük önem verilmesi Mosuolar'ın ölümden sonra yeniden doğuş olduğuna inanmalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin; ölen yaşlı bir Mosuo kadının, çocukluktan yetişkinliğe adım attığı zaman giydiği genç kadın kıyafetleri ile giydirilip gömülmesi ölüm anında yaptıkları ritüellerden biridir. Bu ritüelin nedeni de ölen yaşlı kadının ilerleyen zamanlarda bir kız çocuğu olarak tekrar dirileceğine olan inançtır (Goettner Abendroth, 2018: 20).

Mosuo kadınları kadın kadına gezmekte, birbirlerinin evlerine sık sık gidip gelmektedirler. Bu durum genç kadınlar içinde geçerlidir fakat erkekler için geçerli değildir. Erkekler genellikle yalnız dolaşmakta sadece iskambil oyunu gibi oyunlar oynamak için bir araya gelmektedirler (Coler, 2010: 65).

Lugo gölünde yetişen balıkları ve su ürünlerini çok seven Mosuolar'ın olmazsa olmaz yiyecekleri biberdir. Bir diğer çok yedikleri ürün kurutulmuş domuz etidir. Pirinç, çok tüketmektedirler. Tibet öküzünün etinden yapılan et suyu yemeğini ve ızgarada özenle pişirilmiş domuz etini özel misafirlerine ikram etmektedirler (Çakmak, 2015: 69).

Mosuolarda evin reisinin kadın olması kadınların ev işlerini yapmalarına engel bir durum teşkil etmemektedir. Ev işleri, evin geçimi, çocukların bakımı gibi önemli konuların tümü kadınların sorumluluğundadır. Şiddet ve tecavüz olaylarının yaşanmadığı bu toplumda, eşcinsel bireylerde görülmemektedir. Ayrıca yaşanan ilişkilerde çiftler arasında çok yaş farkı bulunmamaktadır. Bireyler otuz, kırk kişiye kadar geniş aile olarak bir arada yaşamaktadırlar (Gezgin, 2017).

Kültürel ve jeneolojik (soy bilimi) olarak bakıldığında ayrı bir millet olan Mosuolar, Çin Devleti tarafından tanınan etnik gruplardan biri değildir. Mosuolar bölgede Nakhi ismi verilen milletin alt kimliğine mensup kabul edilmektedir. Ancak Nakhi toplumuyla aralarında farklar bulunmaktadır. Anaerkil Mosuolar Tibet budizmine inanırken ataerkil Nakhiler kurbağanın kutsal olduğuna inanmaktadırlar (Superhaber, 2019). Mosuolar'ın esas dininin “*Daba*” isimli özgün bir din olduğu bilinmektedir. Mosuolar, aslında hem Tibet budizmini hem de eski dinleri olan Daba'yı harmanlayarak kendilerine özgü dini ritüeller oluşturmuşlardır (Judson, 2009: 7).

Mosuolar'ın dini inançları doğa ile bütünleşmiş bir yapıdadır. Mosuolar için dağlar, ovalar, yaylalar gibi doğal yeryüzü şekilleri kutsaldır. Yaşamlarını sürdürdükleri

Lugu Gölü de onlar için kutsal ve çok değerlidir. Lugu Gölü'nün hemen yanı başında bulunan “*Gan mu*” adını verdikleri dağ Mosuolar'ın en büyük tanrıçasıdır. Doğurganlığın ve aşkın tanrıçası olarak kabul edilen Gan mu, senede bir kez Mosuolar'ın yaptıkları “*dağ dansı festivali*”ne ev sahipliği yapmaktadır. Bu festivalde Mosuolu kadınlar hem Gan mu'yu anmakta hem de kendilerine eş seçmektedir (Goettner Abendroth, 2018: 21).

Mosuolar'ın çocukların yetişkinliğe geçişlerini kutlamak için yaptıkları on üçüncü yaş günü töreni onlar için oldukça önemlidir. Bu kutlamadan sonra yetişkin olarak kabul edilen çocuk annesiyle akrabaları ziyaret etmekte ve hediyeleri kabul etmektedir (Yun ve Ried, 2005). Kız çocuklarının yetişkinliğe adım attığı bu törene ise “*etek*” töreni adı verilmektedir. Artık yetişkin olan Mosuo kadını etek giymeye başlamaktadır (Judson, 2009: 8).

Son yıllarda genellikle pantolon giyen Mosuo kadını için yine de bu törenin önemi büyüktür. Çünkü bu törenden sonra kadınlar kendilerine ait odalara sahip olacak ve axia adını verdikleri ilişkiyi yaşamaya başlayabileceklerdir. Erkekler yetişkinlik töreni sonrası kendilerine ait odalara sahip olmasa da, isterlerse kadınların odalarına misafir olmaya başlayabileceklerdir. Bu nedenle bu durum erkekler için de oldukça önemlidir (Judson, 2009: 8).

Yürüme evliliği diğer adıyla “*axia*”da, Mosuolar'ın Daba dinlerinden kaynaklı bir ilişki biçimidir (Judson, 2009: 8). Mosuolar'da evliliğe “*özgür birliktelik veya gezici evlilik*” denmektedir. Karı koca sözcüklerinin bulunmadığı Mosuolarda sadece “*axia*” sözcüğü kullanılmaktadır. Axia dostluk anlamına gelmektedir. Mosuolarda çiftleri bağlayan şefkat ve aşktır (Superhaber, 2019). Çiftlerin hayatları boyunca yaşadıkları ya da yaşayacakları axia adını verdikleri bu ilişkilerde hiçbir zaman tarafların ekonomik durumları belirleyici bir etken değildir. Çünkü her iki tarafta kendi evinde ailesiyle beraber yaşamaya devam edecektir (Yun ve Ried, 2005). Bir erkek bir kadınla bir kez axia ilişkisi yaşayabilmektedir. Tekrarı iki tarafın isteğine bağlıdır. Görüşmeler mutlaka kadının evinde gerçekleşmektedir. Kadının erkeğin evine gitmesi hoş karşılanmamakta, tabu olarak kabul edilmektedir (Coler, 2010: 21).

Axialar herkes tarafından açıkça bilinen bir ilişki biçimi olsa da gelenekler gereği çiftlerin gece buluştuğunu kimse görmemektedir. Erkekler özellikle eşlerinin odasına

girip çıkarken kimseye görünmemeye çok dikkat etmektedir. Çiftler genellikle ilişkilerini uzun yıllar sır gibi saklamaktadır. Kadınların aynı anda birden fazla axia'yı yürütebilme hakkı vardır. Ancak Mosuo kadınlarına yakıştırılan çirkin söylemlerin aksine, Mosuo kadınları çoğu zaman aynı anda tek bir axia ilişkisi yürütmekte ve genellikle de evlilikleri bir seferle sınırlı kalmaktadır (Judson, 2009: 8). Bir çiftin birbirine karşı olan ilgisi süreklilik arz ederse; erkek, bir erkek arkadaşı ile kadının evine aile reisinin yanına yemeğe gitmektedir. Bu kadının ailesine niyetinin ciddi olduğunu ispatlama yöntemidir (Coler, 2010: 153).

Yetişkin bir Mosuolu ömrü boyunca isterse bir, genellikle de birkaç tane eş seçimi yapmaktadır. Eşlerden biri ayrılmak isterse bu isteğini bir kez söylemesi ya da göstermesi yeterlidir. Örneğin; kadın eş odasına erkek eşi almayarak, erkek eş ise kadın eşi görmeye gitmeyerek bu isteklerini açık bir şekilde göstermiş olmaktadır (Goettner Abendroth, 2018: 18). İlişkiyi bitirmek istediklerinde çiftleri bağlayan kanunlar, dinler veya kurallar yoktur. Mülkiyet, çocuk bakımı gibi nedenler çiftleri bağlayıcı nitelikte değildir. Çiftler anlaşamadıkları zaman ayrılırlar ve istedikleri zaman başka bir ilişkiye başlarlar (Superhaber, 2019).

Gençler çok fazla axia ilişki yaşamalarına rağmen ilerleyen yaşlarda özellikle 40'lı yaşlardan sonra tek eşlilik denebilecek axia ilişkileri sürdürülmektedir. Çiftlerden birisi sevgilisi hakkında fazla sahiplenici kelimeler kullanırsa çevredekiler onun bencil olduğunu düşünmekte ve onunla alay etmektedir (Coler, 2010: 155).

Mosuolarda nüfus artış hızı hızlı olmamasına rağmen, doğurganlık oranı yüksek sayılabilecek niceliktedir (Yun ve Ried, 2005). Genç ve yetişkin Mosuo kadınları özellikle kadın kuzenler arasında olmak üzere kız kardeşler arasında da görülen bir üreme yarışı yapmaktadırlar. Yaşlı kadın kuzenlerse genellikle bu yarışın dışında kalmaktadır (Ji vd., 2013: 1). Bir kadın axia ilişkisi sonrası hamile kaldığında annesi ile aynı odayı paylaşarak doğacak bebeği güvence altına almaktadır. Annenin akrabaları da dâhil olmak üzere hiçbir erkeğe doğum sürecinde yer verilmemektedir. Çocuk doğduktan sonraki bir ay, akrabaları çocuğu görmeye gelerek hediye olarak tereyağı, yumurta gibi çeşitli erzaklar getirmektedirler. Doğacak çocuk anne ve annenin ailesiyle kalacağı için, çocuk üzerinde annenin kardeşleri de söz sahibidir (Yun ve Ried, 2005).

Doğacak bebeğin kız ya da erkek olması bir şey değiştirmemekle beraber, Mosuolar anasoylu bir kabile oldukları için kız çocukların dünyaya gelmesine daha çok sevinmektedirler (Yun ve Ried, 2005). Mosuolar için önemli olan, bir ailede kadınlarla erkeklerin sayısının dengeli olmasıdır. Bu denge bozulursa Mosuolar diğer ailelerle çocuklarını değiştirebilir ya da ailelerine başka bir yetişkini kabul edebilirler (Judson, 2009: 9). Kadınlar doğum yaptıklarında 1 yıl bebeklerine bakmakta ve bebekleriyle yakından ilgilenmektedirler. 1 yıldan sonra doğum yapan kadın işine dönmekte bebeğin bakımını büyükanne ve teyzeler üstlenmektedir (Coler, 2010: 72). Çocuklar üzerinde söz hakkı annenindir. Baba sözcüğünün bulunmadığı Mosuolarda babanın görevini dayı yerine getirmektedir. Tüm konularda söz hakkının kadınlarda olması kadınların çok rahat ya da sorumsuz bir hayat sürdüğü anlamına gelmemektedir (Superhaber, 2019).

Çin Devleti'nin ataerkil bir aile yapısına sahip olduğu bilinmektedir. Mosuolar kendilerine karşı yapılan dışlamaları azaltabilmek için göstermelik ataerkil aileler oluşturmaktadırlar. Mosuo kadınlarının eşleriyle ve aileleriyle aynı çatı altında yaşamaları Mosuolar'ın alışkın oldukları yaşam biçimlerinin dışındadır. Bu nedenle Mosuolar yapmış oldukları ataerkil temelli evliliklerde sadece eşleriyle yaşamaktadırlar (Goettner Abendroth, 2018: 19).

Aynı klana mensup bireyler hem ataerkil hem anaerkil aileler kurmaktadır. Burada dikkat çekici olansa; anaerkil aile yapısına sahip Mosuolar'ın ataerkil aile yapısına geçmek istememeleridir. Tam tersi kadın ve erkek eşten oluşan “*yishe*” adını verdikleri ataerkil aile yapılarının zamanla anaerkil klanlara dönüşmekte olmasıdır. Bunun nedeni Mosuolar'ın kültürel miraslarına sahip çıkmaları ve geleneklerini iyi bilmeleridir. Mosuolar'ın kültürel bilinci, anaerkilliğe yönelik dış baskıları engellemeye yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bu bilinç mevcut anaerkil yapılarını korumalarını sağlamaktadır. Hatta tıpkı “*yishe*” adını verdikleri küçük ataerkil aileler de olduğu gibi; ataerkillikten anaerkilliğe geri dönüşe de imkân vermektedir (Goettner Abendroth, 2018: 19-22).

Mosuolar ailelerine, geleneklerine ve kültürlerine çok bağlıdır. Ancak son zamanlarda teknolojinin gelişmesiyle gençlerin axia ilişkilerini tercih etmeyip, Çin tarzı evlilikler yaptığı görülmektedir. Bu durumu Mosuolar kültürlerine büyük bir

tehdit olarak görmektedir. Çünkü hem Daba dinlerine hem de geleneklerine büyük bir saygısızlıktır (Judson, 2009: 9).

Mosuolarda kız çocuklarının okumasına çok önem verilmektedir. Çaba göstermeyen, başarısız olan erkek çocukları okuldan alınırken kız çocukları genellikle çaba sarf ettikleri için okuldan alınmamaktadır (Coler, 2010: 104). Kız ya da erkek fark etmeksizin çocuklar harçlıklarını annelerinden yani evin reisinden almaktadırlar. Erkeklerin kendilerine ait evleri olmadığı gibi mülkiyet hakları da bulunmamaktadır. Mülk edinme hakkı sadece kadınlara aittir. Soyun ve mirasın kadınlar üzerinden yürümesi, kız çocuklarına verilen önemin artmasına neden olmaktadır (Gezgin, 2017).

Mosuo kadınlarının geleneksel kıyafetleri kadifeden veya parlak ipekten yapılmaktadır. Mosuo kadınları geleneksel kıyafetlerini yaşlarına ve yaşam biçimlerine göre günümüzde özel günlerde giymektedirler. Örneğin; çocuksuz bir Mosuo kadını beyaz veya mavi renkli kostümle kırmızı bir ceket giyerken, çocuklu bir Mosuo kadını beyaz veya mavi renkli kıyafetlerin üzerine siyah renk bir ceket giymektedir. Yaşlı bir Mosuo kadını ise; baştan aşağı siyah giyinerek diğer kadınlara göre omuzlarındaki yükün daha ağır olduğunu göstermektedir. Yaşı kaç olursa olsun Mosuo kadını geleneksel kıyafetini giydiğinde başına da siyah ipek iplerle yapılmış bir taç takmaktadır (Goettner Abendroth, 2018:18).

Mosuolar'ın doğal güzellikler bakımından zengin bir yerde yaşamlarını sürdürmeleri, Çinli yetkililerin de teşvikiyle bu bölgenin zamanla daha turistik bir hâl almasını sağlamıştır. Çoğalan pansiyon, restoran, kafeler Mosuolar'ın yıllardır yaşadığı bölgenin ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamıştır ve sağlamaktadır (Superhaber, 2019). Çin Hükümeti 1980'li yıllarda bölgenin eşsiz güzelliğinden Mosuolar'ın ve tabii devletin gelir sağlayabilmesi için bölgede turizmin gelişmesine öncülük etmiştir. 1983 yılında Lugu Gölü İl Turizm Bölgesi'ni kuran Çin Hükümeti Mosuolar'a turizm programlarıyla yardımcı olmak istemiştir. Ancak Mosuolar turizm de çok başarılı olamamışlardır. Çünkü nasıl turizm yapacaklarını bilememişlerdir (Yun ve Ried, 2005).

1990'lara kadar Mosuolar çiftçilik ve balıkçılıkla kendi kendilerine yeten bir hayat sürmüşlerdir. Son yıllarda turizmin gelişmesiyle ailelerin gelirleri artmaya

başlamıştır. Özellikle tarım ve sanayide oldukça gelişmişlerdir. Bu gelişmeler Mosuolar'ın refah seviyelerini oldukça arttırmıştır. Mosuolar'ın yaşamış oldukları Luoshui köyü, “bugün Lijiang vilayetinin en zengin 10 köyünden birisidir” Luoshui köyündeki bu refah artışı Luoshui sakinlerini ulaşım, ekonomi, alt yapı gibi çeşitli alanlarda olumlu etkilemiştir. Gittikçe zenginleşen Mosuolar'ın evlerinin neredeyse tamamında buzdolabından televizyona, çeşit çeşit beyaz eşyalar bulunmaktadır. Evlerin bazılarında sıcak su üretmek için güneş enerjisi panelleri vardır (Zhonghua, 2001: 41-42).

Bölgeye turistlerin gelmeye başlamasıyla pek çok aile evlerini butik aile oteli tarzında düzenlemiştir. Kadınlar ev işleriyle ve turistlerin yemekleriyle ilgilenirken erkekler genellikle otellerin resepsiyonuyla ve kredi işleriyle ilgilenmektedir. Turizmdeki bu gelişme erkeklerin iş hayatındaki sorumluluklarının arttığını göstermektedir. Çünkü erkekler daha önce hiç olmadığı kadar uzun süreli çalışmakta ve otelin büyümesi gibi önemli konularda karar vermektedirler. Erkeklerin sorumluluklarının artmış olmasına rağmen son kararları kadınlar almaya devam etmektedir. Kadınların son kararı vermesi ve erkeklerin kadınlara göre daha az çalışması sayılmazsa Mosuolar'da kadın-erkek eşitliğinin var olduğu söylenebilmektedir. Ancak son yıllarda turizmin gelişmesi Mosuolar'ı her anlamda geliştirmiş ve erkeklerin iş hayatında daha fazla etkin olmasıyla cinsiyetler arası eşitlik dengesi erkeklerin lehine bozulmuştur (Zhonghua, 2001: 42-43).

Şekil 1: Mosuo Kadınları
Kaynak: TESAD, 2019

Şekil 2: Dans Eden Mosuo Çocukları
Kaynak: Wikiwand

Şekil 3: Geleneksel Zhuanshan Festivali

Kaynak: Xinhua, 2018

3.3.Minangkabaular

Efsaneye göre “Minangkabau” kabilesi ismini; “*minang*” muzaffer, “*kabau*” su mandası anlamlarına gelen birleşik kelimeden almaktadır. Tarihte, Sumatra kralı ve Majapahit İmparatorluğu kralı arasında gerçekleşmek üzere olan bir savaşta, Sumatra Kralı insanların değil de mandalarının savaşmasını istemiş, Sumatralılar yani Minangkabaular galip gelmiştir (Sankari, 2016). Minangkabaular’ın kadınların taçlarının, evlerinin çatılarının boynuz biçiminde olması bu efsaneden gelmektedir. Bu da manda boynuzunu kutsal kabul ettiklerinin göstergesidir (Haberler, 2016).

Minangkabaular’ın tarihinin milattan önce 1000’li yıllara kadar uzandığını söylemek mümkündür. Diğer bir efsaneye göre ise Minangkabaular’ın Malay bir kadının soyundan gelmesi tarih sahnesine çıkışlarının başlangıcını oluşturmaktadır (Facts and Details, 2015).

Minangkabaular’ın anaerkil bir toplum olmasının efsanesi ise şudur: 12. yüzyılın ortalarında ölen Batu kralı Maharajo Dirajo’nun üç eşi ve üç çocuğu vardır. Dirajo’nun ölümünden sonra ilk eşi Puti Indo başta çocukların sorumluluğu olmak

üzere, yönetimin de sorumluluğunu alarak Minangkabaular'da anaerkilliği başlatan adımı atmıştır (Haberler, 2016).

Minangkabaular'ın Endonezya'nın Batı Sumatra bölgesinde yaşadığı, 5 milyondan fazla nüfusa sahip olduğu bilinmektedir. Ataerkil toplum yapısının tam tersi bir anaerkil toplumsal düzene sahip olan Minangkabaular kadınların sözünün geçtiği anaerkil bir toplumdur (Habertürk, 2017). Kimi insanlar tarafından Minangkabaular'a Menangkabau ve Minang da denildiği görülmektedir. Minangkabaular'ın en belirgin özellikleri; oldukça misafirperver ve zeki olmalarıdır. Endonezya'da bulunan klanlardan (kabilelerden) en kalabalık dördüncü klan olan Minangkabaularda ailenin "*reisi*" büyükannedir (Facts and Details, 2015) ve Malay diline çok benzeyen Malay dilinin bir lehçesini kullanmaktadırlar (Anwar, 1976:77).

Minangkabaular'ın yaşadığı Batı Sumatra bölgesi genellikle anaerkil bir aile yapısına sahipken, Endonezya'daki diğer bölgelerin ataerkil aile yapısına sahip olduğu bilinmektedir (Facts and Details, 2015). Minangkabau kabilesi uzun yıllardır bilim insanlarının dikkatini çekmesine rağmen, kabilenin kadın-erkek ilişkileriyle ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Yapılan araştırmaların çoğunun ise Minangkabau erkeklerinin gözünden yazıldığı görülmektedir (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 82).

Evin en yaşlı kadını ailenin reisi olmakta, evlilik gibi törenlerden toprak mülkiyetine pek çok iş onun sorumluluğu altındadır (Habertürk, 2017). Minang kadınlarının törenlerde, toprak mülkiyeti gibi klan için önemli kaynaklarda söz sahibi olması kadınların gücünü göstermektedir. Minang erkekleri kadınların kıyafetine, alışverişine ve çocuklara bakımına karışmamaktadır. Ancak bir karar alınması gerekiyorsa çiftler bu kararı kadınların biraz daha söz sahibi olduğu şekilde ortak olarak almaktadır (<https://tur.acousticbiotech.com/>).

Minangkabaular yöresel danslarını etmeyi ve eğlenmeyi seven bir kabiledir. Şemsiye dansı, mum dansı ve plaka dansı en çok ettikleri dans türlerinden birkaçıdır. Sevdikleri diğer bir aktivite ise siyaset, ekonomi ve güncel konularda konuşmaktır. Minangkabaular'ın çok fazla mite sahip olması da sözlü kültürlerinin gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır (Facts and Details, 2015).

Dünyanın en büyük anaerkil toplumu olarak bilinen Minangkabaular'da çeşitli dini inanışlar bulunmaktadır. Animistlik, Hinduizm, Budizm ve en dikkat çekici olarak nitelendirilebilecek olan İslamiyet'tir. Çünkü İslam anaerkil olarak kabul edilmektedir. Anaerkil bir kabiledede anaerkilliğin görülmesi nadir görülebilecek bir durumdur (Sankari, 2016). Günümüzde hala İslami kurallara göre varlığını sürdüren bu topluluk, kadınların sözünün geçtiği tek İslami kabiledir (Habertürk, 2017).

İlk başlarda animist (doğaya tapma) bir bakış açısına sahip olan Minangkabaular daha sonra Hinduizm ve Budizm'i benimsemişlerdir. İslamiyet'in yayılmasıyla 14. yüzyılda bölgede başlayan İslamiyet inancı topluluğu etkisi altına almıştır (Habertürk, 2017). Minanglar anaerkillikleri kadar Müslüman olmalarıyla da bilinen bir kabiledir. "Hem erkeklerin hem kadınların baskın bir çoğunluğu, Ramazan ayı boyunca oruç tuttıkları şekilde günde beş kez dua ederler ve kutsal hac ziyaretini en az bir kez Mekke'ye yapma isteklerini ifade ederler (<https://tur.acousticbiotech.com/>)."

Minangkabaular'ın yaşamış olduğu Batı Sumatra bölgesi çok eşliliğin yüksek olduğu bir bölgedir. Anaerkillikle ön plan da olmasına rağmen, Minangkabaular'da erkekler de çok eşli olabilmektedir (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 84). Bilinen evlenme süreçlerinden farklı olarak Minangkabau kadınları evlenmek istedikleri erkeğe evlenme teklifi ederler (Facts and Details, 2015). Kadınların evlenecekleri kişiyi seçtikleri, "*damat almak için*" başlık parası ödedikleri bu kabiledede erkekler eşi ve kayınvalideleri ile yaşamaktadır (Habertürk, 2017).

Evlenecek kadının ailesi, damadın maddi durumuna göre bir başlık parası düşünür. Düğün günü, anaerkil toplumlarda olanın aksine geline değil, damada başlık parası ve çeşitli hediyeler gelinin ailesi tarafından geleneksel giysiler giyilerek götürülür. Damat evinden müzik aletleriyle alınır ve gelinin evine getirilir (Haberler, 2016). Türkçe'ye "*damat*" olarak çevrilebilecek "*sumando*" evli erkeklere eşinin ailesi tarafından verilen isimdir. Sumandolar kıtlığın daha az olduğu eski zamanlarda genellikle tarımla uğraşmışlardır. Düğün günü, sünnet gibi özel günler dışında kadınlar eşlerinden, kendileri veya çocukları için maddi bir şey beklememektedir (Kato, 1978: 6). Bir erkek evlenip sumando olduğunda bile önceliği her zaman anne evi olmalıdır. Aynı şekilde sumando da hastalanırsa anne evinde bakılmakta hatta öldüğünde ailesinin mezarlığına gömülmektedir (Kato, 1978: 7).

Evli olan kadınların gece eşleriyle uyudukları ayrı bir odaları bulunmaktadır. Erkekler sabah erkenden eşlerinin evlerini terk etmektedirler (Facts and Details, 2015). Erkeklerden sürekli bir işte çalışıp eve destek olması ve çocukların masrafını karşılaması beklenmektedir (Habertürk, 2017). Eğer erkek çok eşliyse sürekli bir eşiyse kalmak zorunda değildir. Eşlerinin evini gezebilir. Erkekler genellikle köy dışında çalıştıkları için kadınlar uzun süre eşlerinden ayrı kalmaktadır. Bu durum da kadınların çok eşli olmalarının nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Çok eşliliğin bir sonucu olarak boşanma oranları da oldukça yüksektir (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 84).

Çocuklar üzerinde söz sahibi olan kişi annesi ve teyzeleridir (Facts and Details, 2015). Bir Minang kadını için en kötü durumlardan biri çocuk sahibi olamamasıdır. Özellikle de bir kız çocuğu sahibi olamaması, çocuğu olmayan kadının tüm tanıdıkları tarafından küçük görülmesine neden olmaktadır. Kız kardeşleri ve yeğenleri tarafından reddedilebileceği gibi, çocuk sahibi olan bir kadına göre oldukça mütevazı bir odada kalmak zorunda kalabilir. Bu şartlar kadının ailesinin insiyatifine göre değişmektedir. Fakat tam tersi bir durum söz konusu olursa; bir kadının genç yaşta çok çocuk sahibi olması onun daha iyi koşullara sahip olacağı anlamına gelmektedir. Çünkü tarlalarda çocuklarını çalıştırabilir, eşlerinden ekonomik destek isteyebilir ve kendi de çalışarak maddi durumunu geliştirebilir (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 84).

Son yıllarda Minangkabaular'da gençler, genellikle evlenmek istedikleri kişiyi kendileri seçmektedir. Ancak annelerinin onayını almadan evlilik gerçekleşmemektedir. İsteyerek yaptıkları ilk evlilikleri boşanmayla sonlanırsa, ikinci evliliklerini büyük ihtimalle ailelerinin istediği biriyle yapmaktadırlar (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 93).

Minangkabaular eğitime çok önem vermektedir. Endonezya'daki diğer kabilelere göre oldukça yüksek okur-yazarlık oranına sahiplerdir (Facts and Details, 2015). Kadınların gittikçe artan eğitim seviyeleri ve çalışma hayatına girmeleri tüm dünyada olduğu gibi Minanglar'da da kadınların evlenme yaşını yükseltmiştir. Bekar kadınlar evlenmeleri için ailelerinden baskı görmelerine rağmen, yüksekokula gitmek ve çalışmak için evliliği erteleme hakkına sahiplerdir. Ancak bu durum aileleri memnun etmeyecektir. Çünkü Minangkabaular'da bir kadının önemli olmasının nedeni

doğurgan olmasıdır. Minangkabaular'da doğum kontrolü için gelişmiş cihazlar bulunmasına rağmen, cihazlardan korkmaları ve maliyetinin yüksek olmasından dolayı kullanan kişi sayısı oldukça azdır. Doğum oranı yüksek olan Minanglar'da bebek ölüm oranı da yüksektir (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 94).

Minangkabaular, ekonomik anlamda oldukça gelişmiştir. Temel geçim kaynakları balıkçılık ve tarımdır. Müslüman olan Minangkabaular'ın diğer Müslüman devlet veya ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça farklı olduğu görülmektedir (Facts and Details, 2015).

Minangkabau kabilesinde “*adat*” adı verilen bir terim bulunmaktadır. Bu terim en sade anlamıyla gelenek olarak açıklanabilir. Adatta geçmişten gelmesi ve günümüzde bir açıdan da olsa varlığını sürdürmesi önemlidir. Minangkabaular'ın adetlerine en önemli örnek; anaerkil kaide ve davranış şekillerine sahip olmalarıdır. Pirinç tarımında ve hayat döngüsü törenlerinde kadınların başat aktör olması “...kadınları toprak ve evlerin denetleyicisi olarak güçlendirir ve devletin, İslam'ın ve kapitalizmin erkeklikçi söylemleriyle bariz bir uyumsuzluk yaratır” (Mutolib vd., 2016: 31).

Minangkabaular'ın “*rumah gadang*” adını verdikleri büyük ahşap evleri aile hayatlarının merkezi konumundadır. Evlerine “*adat evi*” ismini vermektedirler. Evleri yemek odası, oturma odası, törenlerin yapıldığı salon ve “*bilik*” adı verilen evli veya evli ve bebeği olan kadınların uyuduğu yatak odalarından oluşmaktadır (Kato, 1978: 4). Adat evinde kalan neredeyse her ailenin “*ganggam bauntuak*”a sahip olduğu bilinmektedir. Ganggam bauntuak; aile büyüklerinden kalan ve adat evindeki aile bireyleri arasında paylaştırılan tarım topraklarını işletme mirasıdır. Bu nedenle aile bireylerinin kendilerine ait işlemesi gereken toprakları bulunmaktadır. Evlerinin önünde tahıllarını saklamak için yine ahşaptan yaptıkları ambarları vardır. Tahıl ambarları aile için, misafir için ve törenler için kullanılan olmak üzere üç kısma ayrılarak kullanılmaktadır (Kato, 1978: 5).

Minangkabaular'a bakıldığında evli ya da bekar fark etmeksizin erkeklerin ömürleri boyunca sahiplik duygusuna sahip olmadığı görülmektedir. Minangkabaular'da bir erkek altı-yedi yaşlarına geldiğinde dua öğrenmek ve Kur'an-ı ezberleyebilmek için dua evi(surauda)ne gitmeye ve orada kalmaya başlamaktadır. Sadece yemek yemek için anne evine dönmektedir. Sonrasında yaşı veya medeni durumu önemli olmamakta, evine dönmesi hoş karşılanmamaktadır. Annesinin evi bir adat evidir ve

bu evin asıl sahipleri annesi ve kız kardeşleridir. Bu durum erkeğin, eşinin evinde de misafir olarak kabul edilmesini açıklamaktadır. Çünkü eşinin adat evi de, eşine ve eşinin ailesindeki kadınlara aittir (Kato, 1978: 8).

Minangkabaular'da mirasın anne soyundan ilerlemesi mal varlığının sahibinin kadınlar olmasına neden olmaktadır. Erkeklerle miras kalmadığı için erkekler mal varlıklarını ticaret yaparak kendileri elde etmeye uğraşmaktadırlar. Uzun zaman ailelerinden ve eşlerinden uzakta kalan erkekler, para biriktirmek için seyahat ederek çalışırlar. Minangkabau erkeklerinin tüccarlıkta oldukça başarılı olduğu bilinmektedir (Facts and Details, 2015).

Minangkabaular Müslümanlığı kabul etmelerine rağmen, kadın-erkek eşitliğine önem veren bir kabiledir. İslam'ın erkeklerle ayrıcalık tanıdığı pek çok alanda Minangkabaular cinsiyetler arası eşitlikçi adatlar geliştirmişlerdir. Bunlardan biri miras diğeryse çalışma özgürlüğüdür. Kadınların İslam'ın gereklerine göre değil de, adatlara göre miras sahibi olması ve çalışma özgürlüğüne sahip olması Minangkabaular'ın İslam'la çatışan kültürel özelliklerindendir (Schrijvers ve Postel-Coster, 1977: 86).

Minangkabaular'da aileden kalan miras kız çocukları üzerinden devam ederken, erkeklerin çalışarak sonradan kazandıkları miras erkek çocukları üzerinden devam etmektedir. Ancak erkek çocuğuna babasından kalan bu miras artık klan mirası sayıldığı için, tek seferliktir ve çocuklarına değil, yeğenlerine devredilecektir. Bir erkeğin ailesine ait olan ortak miras, çocuğuna değil kız kardeşinin çocuklarına kalmaktadır (Stark, 2013: 2). Ana soylu olarak devam eden miraslar, kadınları erkeklerden korumayı sağlayan bir gelenek olarak kabul görmektedir (Shapiro, 2011).

Minangkabaular'ın anaerkil bir yapıya sahip olması kadınlar, İslam'ı kabul etmiş olmaları erkekler lehine cinsiyet eşitsizliğinin bozulmuş olacağını düşündürse de kadınlar ve erkekler çoğu alanda birbirine eşittir. Gündelik hayatlarında herkesin hem fikir olduğu nokta kadın-erkek eşitliğinin olmasıdır. Minangkabaular'da kadınlar daha “*değerli*” kabul edilmelerine rağmen, önderler erkeklerden seçilmektedir. Ancak erkeklerin önder olması kadınların özgür olamayacağı anlamına gelmemektedir (Shapiro, 2011).

Minangkabau erkeklerinin köylerin dışında farklı yerlerde çalışmaları evlerine de farklı fikir ve davranışlar getirmelerine neden olmaktadır (Stark, 2013: 8). Araştırmacılarından bazıları Minangkabaular'ın yeni ve eski arasındaki zıtlıktan beslendiği için yenilenerek sürekliliği sağladığını savunurken, bazıları ise Minangkabaular'da değişen ve sabit kalan kurallar olduğu için, yeni faktörlerin eski faktörleri tamamen sindirip yok edemediğini savunmaktadır (Stark, 2013: 2-3).

Son 30 yıldır “*geleneksel*” kabul edilen kurallarda değişiklikler görülmektedir. Bunlardan en önemlilerinden biri, adat evi adını verdikleri “*geleneksel*” evlerin daha az inşa edilmesidir. Bir diğeri ise evlenen çiftlerin artık adat evlerinde değil, kadın eşin ailesine ait olan bungalov adı verilen küçük evlerde yaşamaya başlamalarıdır (Stark, 2013: 2).

“*Adat*” adını verdikleri kendilerine has anaerkil kuralları ve İslam'ı benimsemiş olmaları Minangkabau kabilesinin en dikkat çekici özelliklerinden kabul edilmektedir. Birbirine tamamen zıt iki farklı kurallar bütününe sahip olarak yıllara meydan okumaları dikkat çekicidir (Stark, 2013: 1).

Şekil 4: Minangkabau Kadınları

Kaynak: Şimşek, 2019

Şekil 5: Evlenen Bir Minangkabau Çifti
Kaynak: Yaşam, 2017

Şekil 6: Minangkabau Erkekleri
Kaynak: Şimşek, 2019

3.4. Tuaregler

1000 yıldan fazla zamandır Afrika'nın kuzeyinde varlığını sürdüren anaerkil bir kabile olan Tuaregler'in diğer adlarından biri Tevarik'tir (Ekmek ve Gül, 2018).

Tanrının terk ettiği anlamına gelen “*Tuareg*” kelimesi; geç İslamiyet’i kabul etmelerinden ve İslam’ın gereklerini tam olarak yerine getirmemelerinden dolayı Tuaregler’e verilen Arapça kökenli bir sözcüktür (Şefkatli, 2015). Libya’da Tavarıklar olarak tanınan Tuaregler, Sahra l’nde yaşıamlarını sürdürmektedir. Tuaregler’in nüfusu resmi olmayan rakamlara göre neredeyse 3,5 milyondur. Tuaregler’in kökenleri Endülüs Fatihisi Tarık Bin Ziyad ve Fizan’daki üç büyük kabileden biri olan Amazikliler’dir (Dünya Bülteni, 2018).

10. hicri asırdan günümüze yaşıamlarını sürdüren Tevarikler, günümüzde Fizan ile Mali Cumhuriyeti arasında Timbuktu isimli şehirde varlıklarını sürdürmektedirler (Kurşun, 2015: 110). Tuaregler kendilerine “*zgr adam*” anlamına gelen “*imuhar*” demektedirler. Kendilerine imuhar demelerine rağmen Tuaregler’de her konuda kadınların sözü geçmekte ve kadınlar üstün görülmektedir. Tuareg kadınlarının özellikle siyasi alanda etkisi yokmuş gibi görünmektedir. Ancak ya siyasi alanda yapılan eylemlerin fikir sahibi kadınlardır ya da atılan adımlar onlara aittir. Kuzey Afrika Berberileri’nin bir kolu olan Tuaregler uzun bir süre göçebe bir yaşıam sürdükten sonra yarı göçebe hayata geçiş yapmışlardır. Kırmızı renkli deri çadırlarda kalırken, çadırların yerini mülkiyetinin kadına ait olduğu evler almıştır (Yılmaz, 2016).

Dünyanın değişik ülkelerinden gelen bazı araştırmacılar Tuaregler’in hangi dili konuştuklarını araştırdıklarında iki dile sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Tifinag alfabesi olarak adlandırılan dili, kadınlar uzun yıllardır kuşıaktan kuşığa aktardığı için hâlâ kadınlar arasında kullanılmaktadır. Ancak Uzaris adı verilen diğer dilin Tifinag’dan daha eski ve köklü bir dil olduğu dşnlmektedir. Eski yıllarda Uzaris dili çok az kişi tarafından konuşulduğu ve bazen bir harf bir kelimeye denk olduğu için anlaşılmaması ve aktarılması çok zordur (Habertürk, 2018).

Tuaregler eski Libyalılar’ın kullanmış olduğu yazıya benzerlik gösteren tifinag isimli bir alfabe kullanmaktadırlar (Gl). Tuaregler’in atalarından beri kullandıkları tifinag alfabelerini genellikle kadınlar kullanmakta ve yeni kuşıaklara öğretmektedir. Bu durum da Tuaregler’in köklü bir kültür ve medeniyete sahip olduklarını açıklamaktadır (Dünya Bülteni, 2018).

Yazılı ya da sözlü kültürü kullanan Tuaregler, genelde sözlü kültürü kullanmışlar, kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Tuareglerde sözlü kültürün gelişmiş olmasından kaynaklı sohbetlerde şiirler, atasözleri, hikayeler söylenmektedir (Mamane Balla, 2014: 28). Kadın erkek eşitliğinin olduğu Tuareglerde kadınlar ve erkekler aynı eğitimi almaktadır (Gül).

Tuaregler için müzik yapmak kültürlerinin önemli bir parçasıdır. Kadınlar “*tinde*” adı verilen alüminyum bir tepsinin üzerine deri gerilmesiyle yapılan basit vurmalı bir enstrüman çalmaktadır. Tindeye vurup alkışla ritim oluşturmaktadırlar. “Teharden”, “anzat” ve “imzad” dedikleri telli enstrümanlar tindeye eşlik etmektedir. Bu enstrümanlar gitarla kemanın ilkel halleri olarak adlandırılabilir. Anzat ve imzat yarım kabağın kurutulmasıyla yapılan, tasa benzeyen at kılınının tel olarak kullanıldığı basit türde bir kemandır. Teharden, imzad, anzat gibi telli çalgıları çalan erkeklerdir (Özdemir, 2018).

Raks etmeyi, şarkı söylemeyi, müzik dinlemeyi çok seven Tuaregler’de her duruma uygun danslar bulunmaktadır. Biri hastalandığında, doğum yaptığında, evlendiğinde hep farklı danslar edilmektedir. Genellikle şarkıyı söyleyenlerin kadınlar, dans edenlerin erkekler olduğu Tuaregler de mizmar, tezamet gibi çeşitli enstrümanlar bulunmaktadır (Mamane Balla, 2014: 30).

Hayvancılıkla uğraşan Tuaregler genellikle keçi, koyun, deve ve inek beslemektedirler. Özellikle develerin etiyle sütü onlar için önemli bir besin ve ticaret kaynağıdır (Mamane Balla, 2014: 37). Tuaregler’in keçi, koyun, inek gibi çeşitli hayvanlar beslemeleri onların sütsüz kalmamalarını sağlamaktadır. Çünkü her hayvanın üreme dönemi farklı tarihe gelmektedir (Alesbury, 2013: 110). Tarımla az da olsa uğraşmaktadırlar. Bölgedeki göllerin kenarlarında bulunan bitkilerle ağaçlar Tuaregler’in besin kaynaklarındandır. Bölgenin bir kısmında yetişen hurma ağaçlarıysa onlar için değerli bir yiyecektir (Mamane Balla, 2014: 37).

İlkel yöntemlerle hayvancılık ve az da olsa tarımla geçimini sağlamaya çalışan Tuareg kabilesinin modern tarım ve hayvancılığı öğrenmesi gerekmektedir. Elde ettikleri ürünleri saklama ve koruma imkânları olmadığı için hasat ettikleri ürünleri sadece hasat dönemi kullanabilmektedirler. Nüfusun gittikçe artması bu ürünlerin daha da yetersiz kalmasına sebep olmaktadır (Kuşun, 2015: 164).

Hurma, keçi peyniri, et, deve sütü ve Tevarik ekmeği temel besin maddeleridir. Uzun süre aç kalabilen Tuaregler yiyecek buldukları zaman birkaç gün yetecek kadar yemektirler. Tuaregler tavuk gibi kümes hayvanlarını, yumurtalarını ve av kuş olarak nitelendirilen kuşların etini yemezler. Erkeklerin günlük hayatta kullandıkları binek hayvanlarının etinden Tuaregler'in yemeleri büyük bir ayıptır. Tuaregler'in tüm yiyecekleri kaşıkla yemeleri, özellikle yemek kültüründe temizliğe verdikleri önemi göstermektedir (Kurşun, 2015: 113).

Güçlü geleneksel bağlara sahip olan bu topluluk kabileler hâlinde yaşamaktadır. Tuaregler sadece kültür ve geleneklerine bağlı bir topluluk değil; aynı zamanda kadın haklarını benimsemiş ender görülen Müslüman bir anaerkil kabiledir. Kültürlerinde yemek yapmak, misafirperver olmak çok önemlidir. Bir diğer âdetleri ise misafir oldukları bir evde ev sahibi sormadan susuzluktan yansalar bile su istememeleridir. Eğer ev sahibi sormadan su isterlerse bu onlar için çok utanç verici bir durumdur ve herkes tarafından ayıp karşılanır (Yılmaz, 2016).

Sahra Çölü'nde varlığını sürdüren diğer kabilelerden farkı anaerkil merkezli bir yapısının olmasıdır (Ekmek ve gül, 2018). Müslüman olan Tuaregler İslam'ı kendi yaşam şartlarına göre yorumlamışlardır. Örneğin; ticaret amacıyla sürekli gezen erkeklerden oruç tutmaları beklenmemektedir (Meldrum, 2011). Gözle görülmeyen varlıklara inanmaları, Kur'an okumaları İslam'la örtüşürken, namaz kılmayıp dua ederek Allah'a ibadet etmeleri İslam'ı kendilerine özgü yorumladıklarının diğer bir göstergesidir (Meldrum, 2011).

“Geleneksel Tuareg Toplumu, soylular, din adamları, vasallar (toprak sahipleri), zanaatkârlar ve eskiden köle olan işçilerden oluşan sınıflara ayrılmıştır (Kavrakoğlu, 2017).” Tuaregler'de koruma görevini üstlenen savaşçılar, soylular sınıfını oluşturmaktadır. Soylular diğer sınıflardaki kişilere göre, hareket halinde oldukları için çok az hayvan beslemektedirler. Hayvanlarına bakmaları için köle denebilecek en alt tabakadaki köylülere bırakmakta istedikleri zaman geri alabilmektedirler. Bu sayede hem köylülerin daha fazla sütü olmakta hem de soylular evlerinde yokken hayvanlarına bakılmaktadır. Soylularla beraber yaşayan kölelerse, ev işlerini yapmaktadır. Köleler bunları yaparken soylular da kölelere bakma ve koruma görevini yerine getirmektedir. Tuaregler'de bir kadının kendi sınıfından ya da üst

sınıfından, bir erkeğin ise kendi sınıfından veya alt sınıftan evlenmesi gerektiği sınıf ayrımını gösteren bir gelenektir (Alesbury, 2013: 110-113).

Tuaregler’de kadınlar evlenmeden önce erkeklerle beraber olabilirler. Ayrıca okuma yazma oranının oldukça yüksek olduğu bu kabilede kadınlar evlenmek için evlenecekleri kişinin kendilerini etkileyecek bir şiir yazmalarını beklerler (Ekmek ve Gül, 2018). Çiftler evlenecekleri zaman ailelerine, geleneklerine ve yer aldıkları toplumsal sınıflara göre birbirlerine hediyeler göndermektedirler. Evlenen erkek, köle sınıfına mensupsa evleneceği kişinin ailesine keçi gibi küçükbaş hayvan hediye ederken, soylu sınıfına mensupsa deve gibi daha büyük bir hayvan hediye etmektedir. Evlenen kadının ailesi ise çiftin kalacakları çadırı, kullanacakları eşyaları hazırlamaktadır. Tuaregler’de evlenirken karşılıklı olarak ailelerin birbirlerine hediye vermesi aile olmanın gereklerinden kabul edilmektedir (Alesbury, 2013: 113).

Tek eşli evliliklerin yapıldığı Tuaregler’de kadınlar erkeklerden üstün kabul edilmektedir (Kurşun, 2015: 49). Genellikle kırsal yerlerde çadırlarda ailecek yaşayan Tuaregler’de çadırın sahibi kadındır. Kırsal yerlerdeki Tuaregler geleneklerine çok bağlı oldukları için, evlilikler yakın akrabalarla genellikle kuzenlerle yapılmaktadır. Kuzenlerle yapılan evlilikte annelerin isteği ön plândadır. Kasabalarda ya da şehirlerde yaşayan Tuaregler’in büyük bir kısmı bu geleneğe uymamakta yabancı insanlarla evlenmektedir (<https://www.everyculture.com/>).

Anaerkil olan diğer topluluklarda olduğu gibi Tuaregler’de de çocuklar annelerinin soyadını almaktadır (Ekmek ve Gül, 2018). Kırsal alanda yaşayan bir Tuareg kadını, doğurganlıkla ilgili bir problem yaşarsa ona öncelikli tedaviyi evdeki kadınlar yapmaktadır. Annesi, kız kardeşi veya büyükannesi bitkisel yöntemlerle kadının problemini çözmeye çalışacaktır. Eğer bu bitkisel tedaviler işe yaramazsa yörenin uzman kadınına görünecektir. Tuaregler’de özellikle kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan kadınlar, tedavi amacıyla eğitilmiş sağlık personellerine çok nadir gitmektedirler (Rasmussen, 2010: 98-100).

Tuaregler’de bir kadının yaşlı olarak kabul edilmesi için kadının çocuklarından birinin evlenmesi gerekmektedir. Az çocuğunun olması ya da doğurma niteliğine sahip olması önemli değildir. Eğer çocuklarından biri evlendiyse Tuaregler’e göre artık o kadın yaşlıdır. Yaşlı Tuareg kadınları erkeklerle tanışma partilerine

katılmamayı tercih ederken, dini törenlere ise katılmaya dikkat etmektedir. Bir Tuareg kadının çocuğu olmaması onun toplumdan soyutlanmasına sebep olmamaktadır. Kadının kısır olabileceği fikri olduğu gibi eşinin de kısır olabileceği düşüncesi Tuaregler’de mevcuttur. Çocuğu olmayan kadın isterse evlat da edinebilmektedir. Çocuğu olmayan evli kadın toplumdan dışlanmazken, bekar bir kadın çocuk sahibi olursa genellikle dışlanmaktadır (Rasmussen, 2010: 98-100).

Tuaregler’de kadınların boşanması da evlenmesi kadar olağan karşılanmaktadır. Çünkü kadınların evlenmesi de boşanması da kadınların isteği üzerine gerçekleşmektedir (Ekmek ve Gül, 2018). Bir evlilik sona erdiğinde tüm mal varlığı ve çocukların velayeti kadınların olmaktadır. Boşanan erkek hiçbir şey almamakta, her şeyini eşine bırakmakta sadece devesini alabilmektedir (Yılmaz, 2016). Eşinden boşanırsa erkek evden ayrılmak zorundadır. Kadın çocuklarıyla yaşamaya devam etmektedir (<https://www.everyculture.com/>).

Boşanan erkekler, devesi ile anne evine dönerken, boşanan kadınlar ailesinin desteği ile parti düzenlemekte ve kızlarının tekrar bekar kalışını kutlamaktadır. Tuaregler’de kadınların bekar olması dışında genç, yaşlı, boşanmış ya da hiç evlenmemiş olmalarının hiçbir önemi yoktur (Ekmek ve Gül, 2018).

Tuaregler’le ilgili en ilginç gelenek erkeklerin ergenlik çağına girmelerinden itibaren yüzlerini örten bir peçe takmalarıdır. Çeşitli kaynaklarda Tuareg erkeklerinin yüzlerini örtme nedeni olarak anaerkil bir toplum yapısına sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Tuareg kadınları ise yüzlerini tamamen kapatmayan siyah bir başörtü takmaktadırlar (The Journal of North African Studies, 2007: 97).

Köken olarak Berberiler’e dayanan Tuaregler Zarihiye mezhebine mensupturlar. Zarihiye mezhebinde bir hadiste erkeklerin peçe takması gerektiği söylenmektedir. Bir diğer yüzlerini kapatma nedeni olarak da duygularını gizlemek sayılmaktadır. Bu peçeyi Tuareg erkekleri kadınların, yabancıların ve ailelerine sonradan katılan kişilerin yanlarında takarlar (Gül).

1999’lardan sonra erkeklerin peçe takma geleneği azalmasına rağmen, “geçmişte olduğu gibi Tuaregler hala kendilerini, Kel Tagelmoust (peçe halkı) olarak adlandırıyor.” (The Journal of North African Studies, 2007: 98). Tuaregli erkeklere göre ise bunun

nedeni kadınların güzel olması ve bunu saklamalarına gerek olmadığıdır. Örtünen Tuareg erkeklerine “*Sahra’nın Mavi Adamları*” denmektedir (Ekmek ve Gül, 2018).

Peçe kullanımıyla ilgili bilinen bu tarz görüşler mevcuttur. Ancak bu görüşlerin hiçbiri erkeklerin uyurken veya tek başına oldukları zaman neden peçelerini çıkarmadıklarını izah edememektedir. Tuaregli araştırmacıların yaptıkları incelemelere bakıldığında en kabul gören anlayış ağızdan kötü ruhların, kötü inançların, nazarların gireceği fikridir (The Journal of North African Studies, 2007: 102). Son zamanlarda kentleşmenin artmasıyla peçe takma geleneğinden uzaklaşmaya başlandığı görülmektedir (Gül).

Orta Çağ’da yaşamış ve Tuaregler’i gözlemleme fırsatı bulmuş araştırmacılar onların gözü pek, kahraman bir topluluk olduğunu söylemektedir. Özgürlüklerine düşkünlükleri ve gururlu olmalarıyla tanınan Tuaregler, savaştan kaçmaktansa ölmeyi seçerler. Himaye altında yaşamayı kabul edemezler. Teşkilatlanırlar ve doğru zamanı bulduklarında isyan ederler (Mamane Balla, 2014: 36). Tuaregler’in kişilik özelliklerine bakıldığında ise prensipli ve gururlu kişiler oldukları görülmektedir (Gül). Fiziksel özelliklerine bakıldığında uzun boylu, uzun bacaklı ve geniş omuzlara sahip olan Tuaregler, oldukça güçlüdürler. Fakat son zamanlarda artan susuzluk, açlık gibi sorunlar onların güçlerinin azalmasına sebep olmaktadır (Yol ve Macera, 2017).

Tuareg kabilesinin en büyük sıkıntılarından biri çöl alanındaki yaşadıkları için tabii ki su kıtlığıdır. Bu nedenle Tuaregler çok az duş almakta, dişlerini fırçalamak için bir ağaç dalı kullanmakta ve içtikleri suların pis olması mikrop kapıp hasta olmalarına sebep olmaktadır (Facts and Details, 2018).

Tuaregler göçebe bir yaşam sürdükleri için devletleri yoktur. Cezayir’den Mali’ye Batı Sahel boyunca gezerek hayatlarını devam ettirirler. Genellikle tarım yaparak geçimlerini sağlayan Tuareg kabilesi, tarım arazilerinin kuraklaşmasıyla hayvancılığa ağırlık vermektedir. Ancak bitki popülasyonunun azlığı hayvancılığı da olumsuz etkilemekte, Tuaregler’in göç etmekten başka çareleri kalmamaktadır. Tuaregler’in uzun yıllardır sürdürmüş olduğu göç etme düzeni onlar için olmazsa olmaz bir ilke haline gelmiştir. Kültürlerindeki sürekliliğin de göçe bağlı olduğu bilinmektedir (Jalali, 2013).

Başta Fransa olmak üzere İngiltere ve İtalya'nın bölgedeki sömürgecilik faaliyetleri ve sömürgecilik faaliyetlerinden sonra kurulan devletler Tuaregler'i oldukça olumsuz etkilemiştir. Sömürge çalışmaları yaşam alanlarını kısıtladığı gibi göç etmelerini de neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Tuaregler'in hem geçimlerini sağlamaları zorlaşmış hem de kültürleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu şekilde ilerleyen süreçlerden sonra Tuaregler pek çok can ve mal kaybı vermiştir. Tuareg erkekleri ailelerine maddi yardım yapabilmek için 1970-1980'lerde Libya'ya göç ederek Muammer Kaddafi'nin ücretli askerleri olmuşlardır. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde Libya ekonomisinin dalgalı bir hâl aldığı, Tuaregli paralı askerlere gerek kalmadığı, Tuaregler'in ise askeri alanda kendilerini oldukça geliştirdiği görülmektedir (Jalali, 2013).

Ancak gerçek şu ki, bölgelerindeki sömürgeciliğin sona ermesi Tuaregler'in kalkınma düzeylerinde herhangi bir artışa neden olmamıştır. Sağlık, eğitim, ulaşım gibi pek çok alanda hala çok geridedirler. Tuaregler Milliyetçi, İslamcı veya İlimli olarak farklı görüş ve çözüm yollarına sahip olsalar da hepsinin ortak noktası Tuareg kabilesinin barış içinde altyapı sorunlarını çözüme kavuşturarak yaşamasıdır (Morgan, 2014). Uzun yıllar Tuaregler yükte hafif pahada ağır malların ticaretini yapmışlardır. Malları satmak için gittikleri yerlerde kalıp ticaret yapmaya devam ettikleri de olmuştur (Meldrum, 2011).

Tuaregler'in bölgedeki sömürgecilikten sonra kurulan devletlere rağmen kendilerine özerklik bile verilmemesi bardağı taşıran son damladır. 1990'da isyan eden Tuaregler'e, Mali ordusu çok sert şekillerde müdahale etmiştir. Pek çok sivil Tuareg hapse atılmış veya katledilerek öldürülmüştür. 1996 yılında imzalanan barış antlaşmasına rağmen, Mali devlet yetkilerinin Tuaregler'i yok saymaya devam etmesi üzerine 2012'de Tuaregler Azawad Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni (MNLA), kurarak bağımsızlık için tekrar ayaklanmışlardır. El-Kaide'nin alt gruplarından olan Ansar al-Dine ve Batı Afrika'daki Birlik ve Cihad Hareketi'nin (MUJAO) desteğini alan MNLA, kısa sürede Kuzey Mali'nin büyük bir kısmına egemen olmuştur (Alesbury, 2013: 121-123).

6 Nisan 2012'de bağımsız Azawad ülkesini kurduklarını ilan etmişlerdir. Azawad ülke yönetiminde üç grubun da sözünün geçtiği, İslami kuralların geçerli olduğu bir hukuk sistemi söz konusu olmuştur. MNLA grubunun Ansar al-Dine ve MUJAO

gruplarına göre cephanesinin yetersiz kalması, Timbuktu ve Gao kasabalarının ele geçirilmesinde MNLA'nın etkisini azaltarak onların etkinliğini arttırmıştır. Sömürgeciliğin bölgede başlamasıyla çok sıkıntılı dönemler geçiren ve sonunda bağımsızlıklarını elde eden Tuaregler, uzun yıllar alan bu süreçlerden sonra değişen koşullarda kültürlerini ve geleneklerini koruyabilmek için adapte olma sürecine başlamışlardır (Alesbury, 2013: 121-123).

Şekil 7: Devesiyle Bir Tuareg Erkeği

Kaynak: Meşhur.co Yazarı, 2018

Şekil 8: Gündelik Yaşamlarından Tuareg Kadınları

Kaynak: Sözcü, 2017

3.5.Bribriler

Anaerkil bir tarım toplumu olan Bribri kabilesi Kosta Rika’da yaşayan yerli bir topluluktur. Bribri kabilesinin üye sayısı tam olarak bilinmemekle beraber 11.500 olduğu düşünülmektedir. Bu bölgede “*gizli insanlar*” olarak tanınmaktadırlar (<https://tur.worldtourismgroup.com/>). Şehir merkezine uzak yerlerde yaşayan Bribriler’in kaldığı pek çok köye ulaşabilmek için nehirleri geçmek gerekmektedir. Bribriler kendilerine ait yerli bir dil ve uzun yıllar Bribri dili dışlandığı için, öğrenmek zorunda kaldıkları İspanyolca’yı kullanmaktadırlar. Yaklaşık 150 yıl önce Bribri dilinin konuşulması dışlanma sebebi olmuş ve herkes İspanyolca öğrenmiştir. Bu nedenle Bribri halkı hem Bribri dili hem İspanyolca konuşmaktadır (Outward Bound Costa Rica, 2015). Günümüzde öğretmenlerinden ise Bribri dili mirasına sahip çıkması ve ilköğretim düzeyindeki çocuklara Bribri dilini öğretmesi beklenmektedir (Batchelder, 2016).

Bribriler’in yaşamlarını sürdürdükleri bölge biyoçeşitlilik ve orman alanlarının yoğun olduğu bir yerdir. Genellikle nehre yakın yerlere evlerini inşa eden Bribriler’de okul ya da ibadethane gibi herhangi bir alan merkezde bulunmamaktadır (Meri, 2016: 37-38). Bribriler evlerini tarım arazilerinin içine yapmaktadırlar. Bu nedenle evleri genellikle birbirine uzaktır. Bribriler evlerinin şekillerini kare, dikdörtgen gibi çeşitli şekillerde yapmaktadırlar (Pauls, 2006).

Şekil 9: Bribriiler'in Geleneksel Evi
Kaynak: Bana Fikir Ver, 2021

Bribriilerde kadınlar erkeklere göre kutsal kabul edilmektedir. Genel olarak kadınlar hayvancılıkla ilgilenirken, erkekler bitkilerle şifalı karışımlar yapmaktadırlar. Bunlar dışında erkekler ve kadınlar iş ayrımı yapmaksızın aynı işlerde çalışmaktadırlar (Outward Bound Costa Rica, 2015).

Geleneklere göre evlenmek isteyen Bribriiler'in yerine getirmeleri gereken görevler vardır. Örneğin, bir Bribri kadını evlenmek isterse, taşa mısır öğütmeyi bilmek zorundadır. Bribriiler de her ailenin kendine ait taşı bulunmaktadır. Bir Bribri erkeği evlenmek isterse ok ve yayı iyi kullanabildiğini, ailesine bakabileceğini ispatlamalıdır (SEPA, 2019). Bribriiler zaten aktif olarak ok ve yay kullanmaktadırlar (Mello).

Bribriiler'de aynı klana mensup üyelerin evlenmesi Bribri kurallarına aykırıdır. Bribri bir kadın Bribri olmayan bir erkekle evlenirse, doğacak çocukları annenin klanını ve haklarını almaktadır. Ancak Bribri olan bir erkek Bribri olmayan bir kadınla evlenirse doğacak çocukları klan üyesi kabul edilmeyecek, haklarından da mahrum

kalacaktır. Çünkü Bribriler anasoylu bir kabiledir. Miras ve klan bağları anne üzerinden ilerlemektedir (Batchelder, 2016).

Bribriler'in dış dünyayla fazla etkileşim içerisinde olmadığı bilinmektedir (Mello). Bribriler'in kapalı bir toplum yapısına sahip olması gelişmiş bir takas sistemine sahip olmalarına neden olmuştur. Kapalı bir toplum yapısının bir diğer sonucu da eğitim ve sağlık alanında yetersiz kalmalarıdır. Kendi kendilerine yeten bir toplum olmalarına rağmen ülkelerinde kişi başına düşen en düşük gelir Bribriler'e aittir. Uzun zaman yok sayılmaları Bribriler'in teknolojik gelişmelerden uzak kalmalarına sebep olsa da kültürlerine, dillerine, benliklerine el değmemesini sağlamıştır (MSU).

Sık ağaçlardan oluşan ormanlardan ve biyoçeşitlilik zenginliğinden dolayı Kosta Rika Bölgesi ekoturizm için dünyanın en önemli alanlarından biridir. Bölgedeki Milli parklar ve korunan rezervler bölge topraklarının neredeyse çeyreğini oluşturmaktadır (Hares, 2018).

Bribri halkı doğada buldukları yiyecekleri yerler ve zaman zaman avlanırlar. Avladıkları hayvanlar kuş türleriyle sığırlardır (Pauls, 2006). Genel geçim kaynakları muz ve kakao olmasına rağmen hurma, mısır, fasulye gibi çeşitli tarım ürünleri de yetiştirmektedirler (Outward Bound Costa Rica, 2015). Bribriler'in ürettikleri baklagiller ve besledikleri hayvanlardan elde ettikleri etler kendi tüketimlerini karşılayacak düzeydedir. Kakao, kakao yağı, çikolata ise ihracatta çok önemli bir düzeydedir (Meri, 2016: 35).

1979 tarihine kadar Kosta Rika bölgesinde pek çok aile kakao yetiştirip çeşitli alanlarda kullanarak geçimini sağlamıştır. 1979'da ise Güney Amerika'dan Kosta Rika bölgesine sıçrayan "*monilia*" adlı salgınla bölgedeki kakao bitkisinin çoğu zarar görmüştür. Salgını önlemek isteyen çiftçiler yoğun emek gerektiren çözümler bulsa da hiçbirisi yeteri faydayı sağlamamıştır (Valencia, Davidson-Hunt ve Berkes, 2019: 1473).

Kakao üretiminden eskisi kadar gelir sağlanamayınca, çiftçiler başka üretim seçeneklerine yönelmiştir. Bu seçeneklerden biri de muz üretimidir. 1990'lardan sonra bölge sakinleri muz çeşitleri üretmeye ağırlık vermeye başlamıştır. Muz üretiminin kolay olması, hayvanlara besin olarak verilebilmesi ve pek çok hanede

tüketilmesi gibi nedenlerden dolayı çok kârlı olmasa da Bribriler muz yetiştirmeye devam etmektedir (Valencia vd., 2019: 1475-1477).

Bribriler'in kendilerine has "*Siwá*" adı verilen dinsel ve kültürel ilkeleri bulunmaktadır. Dinsel inançlarını yerine getirdikleri, sekiz adet hayvan figürlü kolondan oluşan koni biçimindeki binaya "*casa conica*" adı verilmektedir (Meri, 2016: 36)

Küreselleşmenin artmasıyla Bribriler'in gelenekleri bozulmaya başlamıştır. Bölgede bulunan Yorkin köyü, Bribriler'in geleceğini korumak için çaba sarf etmektedir. Yorkin köyünde 300 Bribrili yaşamaktadır. Ancak genç ve yaşlı nüfus arasında gittikçe artan bir uçurum vardır. Genç nüfus, teknolojinin gelişmesiyle Bribri diline, kültürüne uzaklaşmaktadır. Yeni kuşak İngilizce öğrenmek, modern müzik dinlemek istemektedir (<https://tur.worldtourismgroup.com/>).

12 yaşından sonra Bribrili çocuklara okula devam etme istekleri sorulduğunda çoğu okula devam etmek istememektedir. Öyle ki 2010 yılından beri Yorkin'de mezuniyet yapılmamaktadır. Çocuklar okullarda genellikle İspanyolca öğrenmelerine rağmen İngilizce öğrenmeyi tercih etmektedirler. Uzun yıllar yaşadıkları bölgeden bile izole olarak yaşamış olan Bribri üyeleri teknolojinin etkilerinden kurtulamamaktadır. Bu nedenle antik kültürleri tehdit altındadır (<https://tur.worldtourismgroup.com/>). Kendi kültürlerine yabancılaşmaya başlayan Bribriler sepet yapımı, çömlekçilik, ağ yapımı gibi el sanatlarından da uzaklaşmaktadırlar (Pauls, 2006).

Bribriler'in hep birlikte yaptığı beraberliği vurgulayan dansları "*Sorbon*"dur. Kutlamaların olmazsa olmazı olan Sorbon dansı alkollü bir içki olan "*chichi*" içerek yapılmaktadır (Meri, 2016: 36).

Bribri topluluğunun anaerkil bir yapıya sahip olması kadınların ev işleri, çocuk bakımı, yemek yapımı gibi işleri yapmadığı anlamına gelmemektedir. Son yıllarda modernleşmenin etkisiyle kadınların eğitim seviyelerinin ve iş yaşamına katılma oranlarının artmış olmasına rağmen, ev işleri kadınların kontrolü altındadır. Kutlamalar ve törenler gibi özel günlerde yemek yapma görevi hâlâ kadınlara aittir. Tıpkı geçmişten süregelen bir gelenek olan kutsal kakao içeceğini hazırlama vazifesi gibi (Rojas, 2009: 119).

“Kakao, Güney Kosta Rika ve Kuzey Panama’daki yerli grupların çoğunda olduğu gibi, kakaoda Bribri kültüründe özel bir öneme sahiptir. Onlar için kakao ağacı bir kadındı ve Sibü (Tanrı) ağaca dönüştü (Wikipedla).” Bu nedenle Bribriiler için kakao ağaçları kutsaldır. Ne olursa olsun kakao ağaçları ateş yakmak için kullanılamaz. Kadınların ve kakaonun kutsal kabul edilmesinden dolayı kakaodan içecek hazırlanması ve çikolata yapım işlemi Bribri kadınlarına özgüdür. Kadınlar arasında kuşaktan kuşağa aktarılan değerli bir gelenektir. Bu kakaolu içeceği sadece özel günlerde yapmaktadırlar. Kız çocuklarının genç kız olmalarını kutladıkları “*menstruasyon*” gününde de bu özel kakaolu içecek yapılmakta ve kadınlar tarafından ikram edilmektedir. Yaptıkları çikolatayı geçimlerini sağlamak için kullanan kadınlar vardır. Fakat kutsal saydıkları için el yapımı bu çikolatanın genellikle ticaretini yapmamaktadırlar

Bribriiler’in tanrısı olan Sibö, inanışa göre mısır tanelerinden Bribriiler’i ilk insanlar olarak yaratmıştır (Tafjord, 2016: 555). Bribriiler Sibö’nün yarattığı vahşi besinleri toplamaya ve tüketmeye özen göstermektedirler. Doğada kendiliğinden biten otlar toprağı beslemek için önemlidir (Sylvester, Segura ve Hunt, 2016: 450). Son yıllarda beslenme tercihlerindeki değişikliklerine rağmen, doğadaki vahşi otlar neredeyse her evde hâlâ tüketilmektedir. Özellikle diyet yapan Bribriiler’in bu otları sıklıkla kullandığı bilinmektedir. Bazı Bribri gençleri doğadaki bu yabani bitkileri yemeyi utanılacak bir şey olarak görseler de, bu vahşi otların Bribri kültürünün bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Yetişkin Bribriiler yabani otların hangilerinin yenilebilir olduğunu çocuklarına öğretmeye çalışmaktadır. Çünkü ilerleyen zamanlarda topluluk kıtlıkla karşı karşıya kalırsa çocuklarının başlarının çaresine bakabilmesini istemektedirler (Sylvester vd, 2016: 453-454).

Amubri kasabasında her yıl bir grup erkeğin sarmaşıkları kullanarak büyük bir kayayı kalın dallardan oluşan bir çerçeveye bağladığı ve ormandaki kayayı kadınların önderliğindeki kasaba meydanına taşıdığı bir festival düzenleniyor. Bu ritüel, Sibö’nin Bribri’ye gezegene bakması için verdiği talimatları yansıtır. Kaya, erkekler tarafından taşınan ancak klan adlarının, soyadlarının koruyucusu olan ve yönetimde önemli bir rol oynayan kadınların önderlik ettiği dünyayı sembolize ediyor (Batchelder, 2016).

Şekil 10: Ritüeli Gerçekleştiren Bribri Erkekleri

Kaynak: Batchelder, 2016

Bribri inançlarına göre doğadaki alanlar yakın (kullanılabilir) ve uzak (kullanılamaz) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yakın alanlar insanların rahatça kullandıkları ormanlık alanlardan oluşurken, uzak alanlar ise Sibö'ye ait olduğu düşünülen neredeyse hiç kullanılmayan alanlardır. Uzak alanların kullanılabilmesi sert kurallara bağlıdır (Posas, 2013: 49).

Bribri'lerde biri öldüğünde misafirlere yiyecek ve içecek ikram edilir. Misafirlere ölen kişinin ailesine destek olmak isteyen varsa maddi yardım yapılabilir. Rahipler veya "*mayordomo*" adı verilen kişi tarafından ölen kişi için dua okunur. Rahip yoksa dua okuma görevi mayordomoya aittir. Bribri inancına göre ölen kişiyle ilgilenen başta anne babası olmak üzere herkes önce şamanın yapacağı törenle arındırılmalıdır. Aile bireylerinin arınma töreninden önce gelen misafirlerle konuşmaları pek doğru kabul edilmez (<https://www.everyculture.com/>).

Bribri'lerde hastalanmak demek, kötü ruhların hasta olan kişinin ruhunu ele geçirmesi demektir. Hastaları iyileştiren Bribri doktorlarına "*şaman*" adı verilmektedir. Şamanlar rollerine göre klan erkeklerinden seçilmektedir. Şamanlık mesleği sözlü olarak aktarılmaktadır. Şamanlar hastaları tedavi ederken hastaların ruhlarındaki kötü ruhu dışarı çıkartıp hastayı iyileştirmek için şarkılar söylemektedir (Wikipedia).

Uzun yıllar öncesinden beri Bribriler'in Amerika'daki diğer kabilelerle iletişim içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu iletişimin doğal sonucu Bribriler'in kültürlerinden inanışlarına kadar pek çok alanda diğer kabilelerin etkisi altında kaldığıdır (Valencia vd, 2019: 1472).

Muz, kahve, kakao Kosta Rika'nın önemli ihracat ürünleridir. Özellikle muz üretimi ile dünyada ilk üçte bulunmaktadır. Bribriler'in önemli geçim kaynakları olan bu topraklar 1970'lerden sonra bölgenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiş ve bölge toprakları özel şirketler tarafından satılmaya zorlanmış ya da köylülerin elinden alınmıştır. Bribriler için değerli olan toprakların özel şirketlerin eline geçmesi hem ekonomik hem kültürel açıdan bölge halkını kayba uğratmıştır (Blau, 2017: 31).

Muz tarlalarında kullanılan kimyasal ilaçlar Bribriler'in sağlığını oldukça olumsuz etkilemektedir. İshal, baş ağrısı gibi rahatsızlıkların yanı sıra kanser, salgın hastalık ve bebek ölüm oranlarının artmasına kadar pek çok zararı bulunmaktadır. Tarımda modernleşmenin bölge halkının sağlığını tehdit etmesi, halkın kendi sağlığını korumak için çalışmalar yapmaya yönlendirmektedir (Blau, 2017: 37).

“Bu yıkıcı önlemlerle mücadele etmek için, kadınlar 1992'de Stibrawpa Kadınlar Evi Derneği'ni (SWHA) ve 1991'de ACOMUITA'yı topraklarında kalmak ve eğitim fırsatlarını bulmak ya da evden ayrılmadan ya da mülklerini yasadışı olarak satmadan çalışmak için kurmuştur (Blau, 2017: 38).”

1991 yılında kurulan Asociacion de Mujeres Indigenas Bribriler de Talamanca (ACOMUITA), bölgedeki kadınların haklarını ve topraklarını savunmak, ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerine yardımcı olmak için kurulmuştur. Her kadının kendi toprağında kakao ve çikolata üretimi yapıp satarak geçimini sağlamasını amaçlayan ACOMUITA'nın bir diğer hedefi ise bölgedeki kız çocuklarının da bu durumu örnek alarak kendi ayakları üzerinde durmak istemelerini sağlamaktır. ACOMUITA'nın çalışmaları ekonomi ve kadın haklarıyla sınırlı kalmamıştır. Bölgedeki sağlık ve eğitim koşullarının iyileştirilmesine yardımcı olmak için yerli halka teşvik çalışmaları sürdürmektedir (Blau, 2017: 41).

Yorkin kasabasındaki kadınlar bundan yaklaşık 30 yıl önce ise “*Stibrawpa*” adında bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin kurulma amacı maddi imkansızlar sebebiyle evlerinden saatlerce uzaklıktaki tarlalara çalışmaya giden erkekler ve toplumda

gittikçe artan yoksulluktur. Dernek ilk zamanlar çeşitli el sanatları yapıp çevre kasabalarda turistlere satarak para kazanmak için kurulmuştur Ancak zamanla zarar etmeye başlayan dernek, kabileyi ziyaret etmek isteyen insanları topluluklarına davet etme fikrini benimsemiştir. Bu dernek pek çok kişiye iş olanağı sunmuştur. Derneklere üye olan kadınlar başta sağlık olmak üzere kültür ve ekonomi alanında da erkekleri ve kadınları bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Yeni kadın üyeler kazanmak için çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler (Blau, 2017: 38). Derneğe erkekler üye olabilmekte ancak yönetim kadınlardadır. Dernek kadınların kendilerine güvenlerini arttırmıştır (<http://travelconsciously.com/>).

Bribri dilinde esnaf kadınları anlamına gelen Stibrawpa, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan destek alana kadar gelişmeye devam etmiştir. Stibrawpa'nın aldığı ekonomik destekle turizme yönelmesi turistlerin Bribri'leri yakından tanıma fırsatı bulmasına olanak sağlamıştır. 2001 yılında gereksinimden dolayı idari alanda erkek çalışanlar kabul etmişlerdir. 2008 yılında meydana gelen sel felaketi, derneğin birçok binasını kullanılamaz duruma getirdiği için altyapı sıkıntıları devam etse de Stibrawpa, bölgeye turist getirmeye devam etmektedir. Bölgeye gelen turistler Bribri'lerin yöresel evleri, yemekleri ve doğal etkinliklerle iç içe bir tatil yapmaktadır (Blau, 2017: 39-40).

Kosta Rika'da varlığını sürdüren sekiz topluluktan biri olan Bribri'lerde diğer yerli topluluklar gibi 1994 yılına kadar genel oy hakkından yoksun kalmışlardır. Toplulukların dışlanma sorunlarının ve bölgedeki alt yapı problemlerinin hâlâ devam ettiği bilinmektedir. Bölge halklarının verdiği en büyük mücadele tarım arazilerini korumaktır (Meri, 2016: 33).

Bribri kabilesinin yaşadığı Kosta Rika'nın insan haklarına çok önem veren bir bölge olduğu imzalandığı pek çok antlaşmadan da bilinmektedir (Blau, 2017: 30). Kosta Rika'daki tüm tarım topraklarını korumayı amaçlayan kanun 1977'de çıkarılırken, bütün yerli toplulukları diğer insanlarla eşit kabul etmeyi, haklarını ve dillerini korumayı amaçlayan 169 sayılı antlaşma ise Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile 1993 yılında imzalanmıştır (Meri, 2016: 33). Kosta Rika 2007 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Bildirgesi'ni (UNDRIP) kabul ederek insan haklarına daha fazla yönelmiştir. Ancak hükümetin tam olarak kanunlara uygun

davrandığı söylenememektedir. Yerli topluluklar haklarını aramak için sivil toplum kuruluşları kurmaktadır (Meri, 2016: 34).

Kosta Rika’da yaşayan yerli toplulukların en büyüğü olan Bribri kabilesi, Panama’da ise yerli kabilelerin en küçüğünü oluşturmaktadır. Kosta Rika’da atılan yasal adımlara rağmen, Panama’da Bribri kabilesinin yaşamlarını sürdürdükleri bölge hâlâ yasadışı kabul edilmektedir. Bribriiler yıllardır yaşadıkları Talamanca Bölgesi’nde, maddi yetersizliklerle hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bribriiler, büyük oranda kendi kendine yetmektedir. Ancak alt-yapı sorunlarının büyük oranda devam ettiği bilinmektedir (Meri, 2016: 35).

Bölgedeki tarım arazilerinin yabancıların eline geçmesi, artan küreselleşme ve herhangi bir sebeple köylerinden uzaklaşan bireylerin geri dönmemesi gibi nedenler Bribri kültürünü ve geleceğini olumsuz etkilemektedir. Tarımda modernleşme çabaları, çeşitli alanlarda kendilerine çalışma alanı yaratmaları, ürettikleri bazı ürünleri satarak ekonomik anlamda gelişmeleri ve turizmde kendilerini gittikçe geliştirmeleri Bribriiler’in bu olumsuz baskılara ve zamana direndiklerini açıkça göstermektedir (Posas, 2013: 54-55).

Şekil 11: Bribri Halkı

Kaynak: TCRN STAFF, 2018

Şekil 12: Çikolata Yapan Bir Bribri Kadını
Kaynak: Elin, 2016

SONUÇ

Toplumda annenin sözünün geçtiği, toplumun temelini kadınların oluşturduğu toplumsal düzene anaerkillik denmektedir. Matriarka ve maderşahilik olarak da tanımlanan anaerkillik, kadınların erkeklerden üstün ve değerli olduğu düşüncesini savunmaktadır. Anaerkil toplumlar; mutlu, barışçıl, kadın-erkek eşitliğini savunan demokratik toplumlardır. Anaerkilliğin sonunu getiren özel mülkiyetin gelişmesi, kadınların fiziksel güçlerinin tarım aletlerini kullanmaya yetmemesi ve güvenliğe duyulan ihtiyacın artması gibi nedenlerdir. Anaerkil toplumlarda erkeklerin ezilmediği ve ikinci sınıf muamelesi görmediği bilinmesine rağmen anaerkil toplumun tam zıddı olan ataerkil toplum için aynı şeylerin söylenmesi mümkün gözükmemektedir.

Kökeni Antik Yunancadan gelen ataerki kavramı, bir soyun reisi anlamına gelmektedir. Genel kabul gören anlamı babanın egemenliği demek olan ataerki, feministler başta olmak üzere bazı teorisyenlerin erkeklerin kadınlar üzerinde kurmaya çalıştığı baskı ve erkeklerin kadınları ezmesini anlatan bir sözcüktür. Ataerkil toplumlarda ailenin reisi erkektir. Bütün kuralları erkekler koyduğu için kadın ve çocuklardan beklenen söz dinlemeleridir. Ataerkil toplum yapısında kadının bir meslek sahibi olması önemli olmamakta, ondan istenen ev işleriyle ilgilenmesidir. Kadınların üst düzey bürokrat veya yönetici konumunda çok az görev almaları, ataerkil toplum yapısının devlet üzerindeki etkisini göstermektedir. Ataerkil sistemin tek tanrılı dinlerle örtüşen bazı kurallarının olması varlığını sağlamlaştıran bir diğer etkendir.

Kapitalizm ve ataerkilliğin ayrılmaz ikili olduğunun bilindiği günümüzde, kapitalizmin erkeklerden beklediği bir işte çalışmalarıdır. Kapitalizmin kadınlar için uygun gördüğü rol ise evde oturması ve çocukla ilgilenmesidir. Kadınların bu şekilde eve kapatılması ailenin geçimini sağlama sorumluluğunu tamamen erkeklere yüklemektedir. Kapitalist ataerkil bu düzende kadınlar bedeni, doğurganlığı ve emeği sömürölmek için yaratılmış birer obje olarak düşünölmektedir. Kadınların doğuştan zayıf, duygusal ve eksik bireyler olarak kabul edilmeleri onları özel alanla özdeşleştirirken, erkekleri ise akılcı, kuvvetli ve liderlik vasfına sahip bireyler olarak kamusal alanla özdeşleştirmektedir. Kapitalizmin etkisini her alanda hissettirdiği günümüz toplumlarında kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumu ne yazık ki değişmemiştir. Eğer kadınlar çalışmak isterlerse erkeklere göre daha az bir ücretle, sigortasız ve mümkünse öğretmenlik, hemşirelik gibi kadınlar için uygun işlerde çalışmalıdırlar. Çalışma yaşamına katılsa dahi kadınların ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olmaya devam etmesi, kapitalist ataerkil toplumlarda iki kez sömüröldüğünü ortaya koymaktadır.

Mosuolar, Minangkabaular, Tuaregler, Bribriler olmak üzere dört örnek toplumun incelendiği bu çalışmada, kapitalizmin etkisinin görölmendiği alan neredeyse olmamasına rağmen anaerkil toplumların hâlâ az da olsa varlıklarını sürdürdüğü yapılan araştırma sonucu ortaya çıkmıştır. Mosuolar, Minangkabaular, Tuaregler ve Bribriler olmak üzere dört örnek toplum incelendiğinde kadınların başat aktör olduğu, soyun kadınlar üzerinden ilerlediği, cinsel özgürlüğün olduğu, şiddet ve eşitsizliğin olmadığı görölmüştür. Erkeklerin eşlerinin evlerinde yaşadığı, çocukların annelerinin soyadını aldığı ve mirasın anne üzerinden çocuklara geçtiği anaerkil toplumlarda toplumsal eşitlik mevcuttur. Kadınların erkeklere göre daha baskın olduğu ve sözünün geçtiği açık bir şekilde görölmesine rağmen erkeklerin ezildiği algısının oldukça yanlış olduğu görölmüştür. Kendilerine has özelliklere ve geleneklere sahip oldukları anlaşılmasına rağmen bu özelliklerini gelecek nesillere aktarabilmek için ise kapitalizme karşı büyük bir savaş verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Mosuolar, Minangkabaular, Tuaregler ve Bribriler günümüzde kapitalizme rağmen yaşamlarını sürdürmeye çalışan dört anaerkil kabiledir. Neredeyse ilk anaerkil toplumların özelliklerini devam ettiren bu anaerkil toplumların, yapılan araştırmalar

sonucu teknolojiden olumsuz etkilendiği açıktır. Dünyanın farklı bölgelerinde ve ülkelerinde yaşamaları kapitalizmin üzerlerinde oluşturduğu baskıyı azaltmaya yetmemektedir. Bu da anaerkil toplumların gelenek ve göreneklerinin değişmeden sonraki kuşaklara aktarılmasını oldukça güçleştirmektedir.

Özel mülkiyetin doğuşu ile ortaya çıkan kapitalizmin beraberinde getirdiği teknoloji ve küreselleşmenin artması anaerkil toplumları büyük sıkıntılarla karşı karşıya bırakmaktadır. Günümüzde varlığını gittikçe hissettiren kapitalizm ve etkileri, dünyanın dört bir yanına dağılmış parmakla sayılabilecek nicelikte olan anaerkil toplumların yaşayışlarını oldukça zorlaştırmaktadır. Değişime boyun eğmemek için kapitalizme direnen bu anaerkil toplumlar kendilerine has özelliklerini kaybetmemek için büyük mücadeleler vermiştir ve hâlâ vermektedir.

KAYNAKÇA

Akçuraoglu, B. (2020). Anaerkillik aslında nedir? 6 Nisan 2021 tarihinde <https://medium.com/@baha572003/anaerkil-sistem-insanlar-araf%C4%B1ndan-yanl%C4%B1%C5%9F-bilinen-ve-sanki-ataerkil-sistemin-%C3%B6znesi-de%C4%9Fi%C5%9Ftirilmi%C5%9F-30ccaa95711> sayfasından erişilmiştir.

Aksu Kocatürk, G. & Şengül, M. (2020). Kapitalist ataerkil ilişkiler ve kentsel mekânda kadınların gündelik hayatının coğrafyası: Tokat örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 75(2). 715-746.

Akyol, Ö. & Polatoğlu, Ç. (2017). Kadın bedeninin değişen toplum düzenlerinde mimari tasarıma yansması. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Güz, 10. 1-23.

Alesbury, A. (2013). A society in motion: the Tuareg from the pre-colonial era to today. securing the land and resource rights of pastoral peoples in East Africa. 17(1). 106-125. 7 Mart 2020 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/43123923?seq=1> sayfasından erişilmiştir.

Alptekin, D. (2008). Üçüncü dünya ülkelerinde kadın hakları bağlamında feminizm. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(20). 21-33.

Anaerkil nedir? (2014). 17 Mayıs 2019 tarihinde <https://anaerkil.nedir.org/> sayfasından erişilmiştir.

Anaerkillik nedir? 17 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/anaerkillik-nedir-hakkinda-bilgi-5108> sayfasından erişilmiştir.

Anwar, K. (1976). Minangkabau, background of the main pioneers of modern standard Malay in Indonesia. *Archipel*. 12. 77-93.

Arı, T. (2013). Uluslararası ilişkiler teorileri çatışma, hegemonya, işbirliği. Bursa. MKM Yayıncılık.

Arman, M. Necip. & Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal feminist teoride milliyetçilik, militarizm ve savaş karşıtlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3). 65-83.

Ataman, M. (2009). Feminizm: geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerine alternatif yaklaşımlar demeti. *Alternative Politics*, 1(1). 1-41.

Atan, M. (2015). Radikal feminizm: kişisel olan politiktir söyleminde aile. *The Journal Of Europe- Middle East Social Science Studies*, 1(2). 1-21.

Aydar, F, Burak. (2017). 225 yıl sonra: kadın haklarının gerekçelendirilmesi ve Mary Wollstonecraft. <https://t24.com.tr/k24/yazi/125-yil-sonra-mary-wollstonecraft,1487> sayfasından 22 Ocak 2021 tarihinde erişilmiştir.

Aydın, M. K. (2012). Kapitalizm neden vazgeçilmezdir? *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(1). 21-38.

Aytaç, Ö. (2005). Kapitalizm ve boş zaman. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1). 1-22.

Bana fikir ver. (2021). Dünya'daki tüm anaerkil toplumlar ve ilginç gelenekleri. 4 Ağustos 2021 tarihinde <https://banafikirver.com/kultur-ve-sanat/anaerkil-toplumlar-ve-ilginc-gelenekleri> sayfasından erişilmiştir.

Başegmez, M. (2014). Onurlu savaşçı kadınlar: amazonlar. *Hukuk Gündemi Dergisi*, 2, 64-67.

Batchelder, G. (2016). Yorkin: present day. 26 Şubat 2020 tarihinde <https://anthropology.ua.edu/blogs/gregbatchelder/tag/bribri/> sayfasından erişilmiştir.

Bayoğlu, F. (2010). Simone de Beauvoir: öteki olarak kadın. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15. 71-78.

Bayraktar, N. (2020). Kapitalizm nedir? tarihi, ilkeleri, kapitalist sistem ne demek? 5 Şubat 2021 tarihinde <https://paratic.com/kapitalizm/> sayfasından erişilmiştir.

Blau, E. R. (2017). Tsirik- fold the leaves so that others may be guided: A study of how the Bribri women are preserving their culture to ensure a sustainable future for their community. Capstone Collection, 2973. 8 Mart 2020 tarihinde <https://digitalcollections.sit.edu/capstones/2973/> sayfasından erişilmiştir.

Boruca, Bribri and Cabécar - religion and expressive culture. 24 Nisan 2020 tarihinde <https://www.everyculture.com/Middle-America-Caribbean/Boruca-Bribri-and-Cab-car-Religion-and-Expressive-Culture.html> sayfasından erişilmiştir.

Bozan, E. (2020) Kapitalizm nedir? Öğrenme Garantili Makale. 17 Şubat 2020 tarihinde <https://konupara.com/akademi/kapitalizm-ve-kapitalizmin-5-temel-ilkesi-6854/> sayfasından erişilmiştir.

Bozok M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, 10(2), 31-42.

Britannica. (1998). Akan people. 3 Şubat 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Akan> sayfasından erişilmiştir.

Benhabib, S. Butler, J. Cornell, D. & Fraser, N. (2008). Çatışan feminizmler & felsefi fikir alışverişi. (F. E. Sezer, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Coler, R. (2010). Kadın krallığı son anaerkil toplum. (Ö. Filiz, Çev.). İstanbul. Nemesis Kitap.

Çaha, H, Aydın, E. Sare & Çaha, Ö. (2014). Değişen Türkiye’de kadın. Türkiye’de kadının sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal durumu. Kadın ve Demokrasi Derneği, İstanbul.

Çaha, Ö. (2013). Feminizm nedir?. Kadın ve Demokrasi Derneği. 7 Şubat 2021 tarihinde <https://kadem.org.tr/feminizm-nedir/> sayfasından erişilmiştir.

Çakıcı, B. (2019). Ataerkillik, anaerkillik ve toplumsal eşitsizlik. 20 Şubat 2020 tarihinde <http://www.antiktarih.com/2019/01/04/anaerkillik-ve-ataerkillik/> sayfasından erişilmiştir.

Çakmak, D. (2015). Jinekokrasinin olmadığı anaerkil toplum: mosuo toplum. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(52). 61-83.

Çapar, G. (2019). Kesişimsellik: postmodern feminist bir yaklaşım. *Hukuk Kuramı*. 6(3). 1-31. 26 Ocak 2021 tarihinde https://www.hukukkurami.net/media/file/27_01_capar.pdf sayfasından erişilmiştir.

Çardak, M. (2012). *Toplumsal bir hareket ve aydınlanmanın ürünü olarak liberalizm*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. 12 Temmuz 2021 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YjXVp3gnKLEucmjvCSAxQA&no=vhZfsZlmrPJIZOIgxinTuA> sayfasından erişilmiştir.

Çelik, M & Dağ, M. (2017). Kapitalist iktisadi düşüncenin geçirdiği dönüşümler üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(3). 50-70.

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86. 139-170.

Demirdağ, M. F. (2017). Ana tanrıça ikonografisi ve anaerkillik. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1). 6-18.

Demirhan Serinken, N. (2016). Anaerkil toplumun sonu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9. 1070-1075.

Demren Ç. (2001). Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri. 5 Nisan 2019 tarihinde http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_ataerklik.pdf sayfasından erişilmiştir.

Dinçkal F. Matriyal toplumlar, tanrı anlayışı ve etkileri. 1-3. 14 Nisan 2019 tarihinde http://www.anadoluyadinlanma.org/Anadolu/matriyar_toplumlar.pdf sayfasından erişilmiştir.

Doğancı, H. K. & Tuncay, T. (2020). Tarihsel süreçte kadının aile içindeki konumunun feminist sosyal hizmet yaklaşımı temelinde değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3). 1324-1351.

Durutürk, B. (2018). Feminizm ve çokkültürlülük arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2). 76-90.

Dünya Bülteni. (2018). Tuareglerin birlik olamamasının sebebi Fransa. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.dunyabulteni.net/afrika/taureglerin-birlik-olamamasinin-sebebi-fransa-h419888.html> sayfasından erişilmiştir.

Ekmek ve gül. (2018). Günün kabilesi: anaerkil Tuaregler. 10 Kasım 2019 tarihinde <https://ekmekvegul.net/sectiklerimiz/gunun-kabilesi-anaerkil-tuaregler> sayfasından erişilmiştir.

Elin. (2016). 2 Mayıs 2020 tarihinde <https://tasteofslow.com/wp-content/uploads/2016/03/Costa-Rica-Yorkin-bribri-community-one-hundred-percent-chocolate.jpg> sayfasından erişilmiştir.

Endonezya'nın Minangkabau kültürü, güçlendirilmiş Müslüman kadınları teşvik ediyor. 15 Nisan 2020 tarihinde <https://tur.acousticbiotech.com/indonesias-minangkabau-culture-promotes-empowered-muslim-women-322191> sayfasından erişilmiştir.

Erdoğan, A. (2011). Erkek aklına eklemlenen feminizm. Dübam yayınları. İstanbul.

Ersoy Çak, Ş. (2010). Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında Türkiye'deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, 4. 101-110.

Facts and Details. (2018). Tuareg society and slaves. 1 Mayıs 2020 tarihinde <http://factsanddetails.com/world/cat55/sub394/entry-6442.html#chapter-9> sayfasından erişilmiştir.

Facts and Details. (2015). Minangkabau: world's largest matriarchal society. 8 Nisan 2020 tarihinde http://factsanddetails.com/indonesia/Minorities_and_Regions/sub6_3b/entry-3999.html sayfasından erişilmiştir.

Gezgin, U, Başar. (2017). Çin'den anaerkil bir halk: Mosuolar. 21 Şubat 2020 tarihinde <https://yolvemacera.com/cinden-anerkil-bir-halk-mosuolar/> sayfasından erişilmiştir.

Goettner-Abendroth, H. (2018). Re-thinking 'matriarchy'in modern matriarchal studies using the examples: The Khasi and The Mosuo. *Asian Journal of Women's Studies*, 24, (1). 3:27.

Gurur. 2016. Anaerkillik nedir? 22 Nisan 2021 tarihinde <https://www.nkfu.com/anaerkillik-nedir/> sayfasından erişilmiştir.

Gül, E. Tuaregler kimdir? Özellikleri nelerdir? 29 Kasım 2019 tarihinde <https://www.bilgiustam.com/tuaregler-kimdir-ozellikleri-nelerdir/> sayfasından erişilmiştir.

Güler, A. (2019). Nayar toplumu. 3 Şubat 2021 tarihinde <https://cloppe.com/post/5543/nayar-toplumu> sayfasından erişilmiştir.

Gürcan, M. (2019). Anaerkil toplumdan ataerkil topluma. 23 Nisan 2020 tarihinde <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/anaerkil-toplumdan-ataerkil-topluma-16489aaa1f34> sayfasından erişilmiştir.

GZT. (2017). Dünyada kadınların egemenliği altında olan 5 bölge. 3 Şubat 2021 tarihinde <https://www.gzt.com/jurnalist/dunyada-kadinlarin-egemenligi-altinda-olan-5-bolge-2598018> sayfasından erişilmiştir.

GZT. (2017). Dünyada kadınların egemenliği altında olan 5 bölge. 19 Şubat 2020 tarihinde <https://www.gzt.com/aktuel-kultur/dunyada-kadinlarin-egemenligi-altinda-olan-5-bolge-2598018> sayfasından erişilmiştir.

Haberler.com. (2016). Dünyanın en büyük topluluğu minangkabau ilginç âdetleriyle dikkat çekiyor. 19 Şubat 2020 tarihinde <https://www.haberler.com/dunyanin-en-buyuk-anaerkil-toplulugu-minangkabau-8919498-haberi/> sayfasından erişilmiştir.

Habertürk. (2017). Minangkabaular nerede yaşar? 17 Şubat 2020 tarihinde <https://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1048923-minangkabaular-nerede-yasar> sayfasından erişilmiştir.

Habertürk. (2018). Anaerkil yapısını koruyan toplumlar. 18 Kasım 2020 tarihinde <https://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1046649-anaerkil-yapisini-koruyan-toplumlar/2> sayfasından erişilmiştir.

Hares, S. (2018). 26 Şubat 2020 tarihinde <https://www.reuters.com/article/costa-rica-tourism-environment-women/feature-snake-bites-and-chocolate-costa-rican-women-teach-tourists-jungle-secrets-idUSL8N1TE6AA> sayfasından erişilmiştir.

Hasanoğlu, A. (2017). Ataerkil aile ve kadın. 8 Şubat 2021 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/11/ataerkil-aile-ve-kadin> sayfasından erişilmiştir.

Hızal, E. (2004). *Carly Churchill'in oyunlarındaki kadın imgesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. 6 Şubat 2021 tarihinde <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/29337/4162.pdf?sequence=1> sayfasından erişilmiştir.

Holcombe, G. R. (2016). Political capitalism. (A. Yayla, Çev.). *Liberal Düşünce Dergisi*, 21(84). 103-125.

Indigenous tourism: Bribri women lead the way in yorcin, Costa Rica. 26 Şubat 2020 tarihinde <http://travelconsciously.com/indigenous-tourism-costa-rica-bribri-yorcin/> sayfasından erişilmiştir.

İlter, N. (2014). *Toplumsal cinsiyet gerilimleri üzerinden feminizmi tartışmak*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

Jalali, M. (2013). Tuareg Migration: A Critical Component of Crisis in the Sahel. The Online Journal of the Migration Policy Institute. 26 Nisan 2020 tarihinde <https://www.migrationpolicy.org/article/tuareg-migration-critical-component-crisis-sahel> sayfasından erişilmiştir.

Ji, T., Wu, J.J., He, Q.Q., Xu, J.J., Mace, R. & Tao, Y. (2013) Reproductive competition between females in the matrilineal Mosuo of southwestern China. *Philosophical Transactions of the Royal Society*. 368(1631). 1-11.

Judson, M. (2009). Weaving and scheming: adventures on planet Mosuo. Independent study project (ISP) Collection. 7 Mart 2020 tarihinde https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/804 sayfasından erişilmiştir.

Kapanoğlu, S. (2006). *Çin’de kadın imgesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Karakurt, D. (2020). Amazonlar kimdir?. 18 Kasım 2020 tarihinde <https://www.bilgeyik.com/amazonlar-640> sayfasından erişilmiştir.

Kato, T. (1978). Change and continuity in the Minangkabau matrilineal system. *Journal Storage*. 25. 1-16.

Kavrakoglu, F. (2017). Libya 48 Tuaregler. 19 Şubat 2020 tarihinde <https://kavrakoglu.com/libya-48-tuaregler/> sayfasından erişilmiştir.

Kaya Erdem B. & Baydaş Sayılğan Ö. (2012). Ataerkil ve anaerkil toplumun tarihsel savaşımının “avatar” filmi bağlamında incelenmesi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1, 111-132.

Kılıç, D, L. (2017). Başka bir dünya mümkün: anaerkil Khasi toplumu. 30 Kasım 2020 tarihinde <https://gaiadergi.com/baska-bir-dunya-mumkun-anaerkil-khasi-toplumu/> sayfasından erişilmiştir.

Kolay, H. (2015). Kadın hareketinin süreçleri, talepleri ve kazanımları. *Elektrik Mühendisleri Odası (Emo) Kadın Bülteni*. 3. 5-11.

Korkmaz, A. & Başer, M. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28(1). 71-76.

Köse, H. (2015). Kadını toplumun kalbi kabul eden anaerkil kabileler. 18 Kasım 2019 tarihinde <https://gaiadergi.com/kadini-toplumun-kalbi-kabul-eden-anaerkil-kabileler/> sayfasından erişilmiştir.

Kresuel, I. & Speck, A. (...) Toplumsal cinsiyet. 5 Şubat 2021 tarihinde <http://siddetsizlikmerkezi.org/kavramlar/toplumsal-cinsiyet/> sayfasından erişilmiştir.

Kurşun, Z. (2015). Afrika’nın asil göçerleri Tuaregler. İstanbul. Taşmehtep Yayınları.

Kurtulmuş, M. Meryem. Kapitalizm, ataerki ve kadın-erkek ücret eşitsizliği. 12 Mayıs 2019 tarihinde

https://www.academia.edu/9826990/Kapitalizm_Ataerki_ve_Kad%C4%B1n-Erkek_%C3%9Ccret_E%C5%9Fitsizli%C4%9Fi sayfasından erişilmiştir.

Mamane Balla, M. H. (2014). *Tuaregler ve osmanlı devleti ile ilişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Masal, S. (2019). Himalayaların eteklerinde kurulu bir kadın krallığı: Mosuolar. 15 Kasım 2019 tarihinde <https://biacaip.com/himalayalarin-eteklerinde-kurulu-bir-kadin-kralligi-mosuolar/> sayfasından erişilmiştir.

Meldrum, A. (2011). Tuaregs: 5 things you need to know. 27 Nisan 2020 tarihinde <https://www.pri.org/stories/2011-10-29/tuaregs-5-things-you-need-know> sayfasından erişilmiştir.

Mello, N. Ethnographic questionnaire. 12 Mart 2020 tarihinde <http://dice.missouri.edu/docs/chibchan/Bribri.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Meri, M. A. (2016). *Indigenous tourism and the reconstruction of ethnic identity in the bribri community of Yorkin, Costa Rica*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Finlandiya.

Meşhur.co Yazarı, (2018) Tuaregler kimdir? 21 Şubat 2020 tarihinde <https://www.meshur.co/tuaregler-kimdir/> sayfasından erişilmiştir.

Milli Savunma Üniversitesi E-müzesi. Bribri. 15 Kasım 2019 tarihinde <http://www.bigorin.org/archmn-bribri.htm> sayfasından erişilmiştir.

Mojab, S. (2015). Marksizm ve feminizm (F. Hülügü, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Morgan, A. (2014). What do the Tuareg want?. Al Jazeera Magazine. 27 Nisan 2020 tarihinde <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/01/what-do-tuareg-want-20141913923498438.html> sayfasından erişilmiştir.

Mosuo. 21 Şubat 2020 tarihinde <https://www.wikiwand.com/en/Mosuo> sayfasından erişilmiştir.

Mutolib, A., Yonariza, Y., Mehdi, M. & Ismono, H. (2016). Gender inequality and the oppression of women within Minangkabau matrilineal society: a case study of the management of ulayat forest land in Nagari Bonjol, Dharmasraya District, West Sumatra province, Indonesia. *Asian Women*, 32(3). 33-49.

Outward Bound Costa Rica. (2015). Get to know the Bribri indigenous population of Costa Rica. 24 Şubat 2020 tarihinde <http://www.outwardboundcostarica.org/get-know-bribri-indigenous-population-costa-rica/> sayfasından erişilmiştir.

Özdemir, H. & Aydemir, D. (2019). Dördüncü dalga feminizm üzerine. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32). 1706-1711.

Özdemir, K. (2018). Çölün blues tadı: Tuareg müziği. 29 Nisan 2020 tarihinde <https://akilfikir.net/colum-blues-tadi-tuareg-muzigi/> sayfasından erişilmiştir.

Özdemir, Ö. (2017). İki sistemli kuram dlararak sosyalist feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(2). 395-414.

Özer, M. & Biçerli, K. (2003). Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1). 55-85. 28 Temmuz 2021 tarihinde <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpVM056Yz0/turkiye-de-kadin-igucunun-panel-veri-analizi> sayfasından erişilmiştir.

Özlen, T. (2019). Feminist harekette 2. dalga’dan 3.dalga’ya geçiş sancıları. 22 Ocak 2021 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/08/18/feminist-harekette-2-dalgadan-3-dalgaya-gecis-sancilari> sayfasından erişilmiştir.

Özüdoğru, B. (2018). Beyaz feminizm ve öteki kadınlar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12. 304-319.

Pauls, E, Prine. (2006). Bribri. 24 Şubat 2020 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Bribri> sayfasından erişilmiştir.

Posas, P. (2013). Shocks and Bribri agriculture past and present. *Journal of Ecological Anthropology*, 16(1). 43-60.

Postmodern feminizm nedir? (2020). 26 Ocak 2021 tarihinde <https://www.felsefe.gen.tr/postmodern-feminizm-nedir/> sayfasından erişilmiştir.

Rand, A. (2005). Kapitalizm nedir? (A.Yayla, Çev.). *Liberal Düşünce Dergisi*, 10(37). 165-184.

Rasmussen, Susan J. (2010). From Childbearers to Culture-Bearers: Transition to Postchildbearing among Tuareg Women. *Medical Anthropology*, 19(1). 91-116.

Rojas, D. S. (2009). Between tradition and modernity: changing gender roles among the Bribri and Boruca women of Costa Rica. *Cuadernos de Antropología*. 19. 113-122.

Sallan Gül, S. & Bayram, B. (2018). Bir sosyal yardım olarak dul kadın maaşı ve ataerkil pazarlığın koşulları: Elazığ örneği. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1). 32-52.

Sankari, R. (2016). En büyük anaerkil toplum nasıl yaşıyor? 18 Şubat 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/vert-tra-37441148> sayfasından erişilmiştir.

Sarı, E. (2016). *Amazon efsanesi*. Antalya: Net Medya Yayıncılık. 15 Kasım 2020 tarihinde https://books.google.com.tr/books?id=PWivDAAAQBAJ&pg=PA16&lpg=PA16&dq=ataerkillikle+ilgili+efsaneler&source=bl&ots=tOAHkW1HNj&sig=ACfU3U1kg-5qwF6Wy0lKeZky31I_fcf9BA&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjuopvLwPzoAhWFyKYKHZYcCIUQ6AEwB3oECAkQAQ#v=onepage&q=ataerkillikle%20ilgili%20efsaneler&f=false sayfasından erişilmiştir.

Schrijvers, J., Postel-Coster, E. (1977). Minangkabau women: change in a matrilineal society. *Archipel*. 13. 79-103.

Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları. 14 Temmuz 2021 tarihinde https://www.academia.edu/29674049/Ay%C5%9Fe_Sevim_Feminizm sayfasından erişilmiştir.

Shapiro, D. (2011). Indonesia's Minangkabau: the world's largest matrilineal society. 14 Nisan 2020 tarihinde <https://www.thedailybeast.com/indonesias-minangkabau-the-worlds-largest-matrilineal-society> sayfasından erişilmiştir.

Sosyolog. (2014). Anaerkil düzen. 17 Mayıs 2019 tarihinde <http://sosyolojisi.com/anaerkil-duzen/446.html> sayfasından erişilmiştir.

Sözcü. (2017). Kadınların değil erkeklerin peçe taktığı Müslüman kabile Tuaregler. 21 Şubat 2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/seyahat/kadinlarin-degil-erkeklerin-pece-taktigi-musluman-kabile-tuaregler/> sayfasından erişilmiştir.

Spanish Language School & Environmental Protection Center. (SEPA) (2019). Cultural immersion- indigenous reserve Bribri. 22 Mart 2021 tarihinde <http://www.spanish-school-costarica.com/cultural-immersion/cultural-immersion-bribri-reserve/> sayfasından erişilmiştir.

Stark, A. (2013). The matrilineal system of the Minangkabau and its persistence throughout history: a structural perspective. *Southeast Asia: A Multidisciplinary Journal*, 13. 1-13.

Super Haber, (2019). Bir kadın krallığı: Mosuolar. 31 Mart 2020 tarihinde <https://www.superhaber.tv/bir-kadin-kralligi-mosuolar-galeri-223471?p=2> sayfasından erişilmiştir.

Sylvester, O., Segura A. G. & Davidson-Hunt, J. J. (2016). Wild food harvesting and access by household and generation in the Talamanca Bribri indigenous territory, Costa Rica. *Hum Ecol*, 44. 449-461.

Şahin, M. & Şen, O (Ed). (2014). *Uluslararası ilişkiler teorileri temel kavramlar*. Ankara: Kripto.

Şefkatli, H. (2015). 8 Fotoğrafla soylarını kadınlardan alan müslüman kabile: tuaregler. 19 Şubat 2020 tarihinde <https://listelist.com/tuaregler/> sayfasından erişilmiştir.

Şimşek, A. (2013). Feminizm ve uluslararası ilişkiler. 05.02.2021 tarihinde <http://akademikperspektif.com/2013/12/31/feminizm-ve-uluslararasi-iliskiler/> sayfasından erişilmiştir.

Tafjord, B. O. (2016). How talking about indigenous religion may change things. an example from Talamanca. *Brill*, 63(5-6). 548-575.

Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği, (TESAD). (2019). Anaerkil musuo toplumu: yetki kadınlarda olduğunda erkekler daha iyi yaşıyor. 21 Şubat 2020

tarihinde <https://www.tesadernegi.org/anaerkil-mosuo-toplumu-yetki-kadinklarda-oldugunda-erkekler-daha-iyi-yasiyor.html?c05854&c05854> sayfasından erişilmiştir.

Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği, (TESAD). 2019. Anaerkil topluluklar. 3 Şubat 2021 tarihinde <https://www.tesadernegi.org/anaerkil-topluluklar.html?b9feb2&b9feb2> sayfasından erişilmiştir.

Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *The Academic Elegance*, 163-175.

Tcrn staff. (2018). Costa Rica's indigenous Bribri tribe preserve traditional ways of healing the challenge in modern times. 24 Nisan 2020 tarihinde <https://thecostaricanews.com/costa-ricas-indigenous-bribri-tribe-preserve-traditional-ways-of-healing/> sayfasından erişilmiştir.

Teknolojinin Kosta Rika'nın yerli bribri kabilesinin düşüşüne nasıl sebep olduğu. 17 Kasım 2019 tarihinde <https://tur.worldtourismgroup.com/how-technology-is-causing-decline-costa-ricas-indigenous-bribri-tribe-70378> sayfasından erişilmiştir.

The Journal of North African Studies. (2007). Dressing for the occasion: changes in the symbolic meanings of the Tuareg Veil. *The Journal of North African Studies*, 8(3-4). 97-120.

Tuareg. 27 Nisan 2020 tarihinde <https://www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html> sayfasından erişilmiştir.

Tuaregler ve İslam kültür medeniyetindeki yeri konferansı. (2018). 29 Nisan 2020 tarihinde <https://www.haberturk.com/yerel-haberler/15075752-tuaregler-ve-islam-kultur-medeniyetindeki-yeri-konferansi> sayfasından erişilmiştir.

Tunalı, A, Can. (1996). *Türkiye'de feminizm hareketi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Tür, A. (2013). Feminizm ve uluslararası ilişkiler. 5 Şubat 2021 tarihinde <http://akademikperspektif.com/2013/12/31/feminizm-ve-uluslararasi-iliskiler/> sayfasından erişilmiştir.

Valencia, M. R., Davidson-Hunt, J. & Berkes, F. (2019). Social-ecological memory and responses to biodiversity change in a Bribri Community of Costa Rica. *A Journal of the Human Environment*, 48(12). 1470-1481.

Vatandaş, S. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpyargıları bağlamında kadının medyada metalaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36. 747-784.

Wikipedla. Bribri people. 6 Nisan 2021 https://tr.vikipedla.com/wiki/Bribri_people tarihinde sayfasından erişilmiştir.

XinHua. (2018). Mosuo Zhuanshan Festivali Lugu Gölü'nde başladı. 21 Şubat 2020 tarihinde http://english.yunnan.cn/html/2018/culture_0906/14975.html sayfasından erişilmiştir.

Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1). 25-32.

Yapıcı, F. (2015). Kadın ve kapitalizm üzerine. 7 Şubat 2021 tarihinde <http://www.edebifikir.com/fikir/kadin-ve-kapitalizm-uzerine.html> sayfasından erişilmiştir.

Yaşın, Dökmen, Z. (2018). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yayla, A. (2014). Siyaset teorisine giriş. İstanbul. Kesit Yayınları.

Yayla, A. (2015). Liberalizm. 2015. Liberte Yayınları.

Yılmaz, N. (2004). Kapitalist küreselleşme ve kadın emeği. 8 Şubat 2021 tarihinde <https://bianet.org/bianet/kadin/45618-kapitalist-kuresellesme-ve-kadin-emegi> sayfasından erişilmiştir.

Yılmaz, S, Boğaç. (2016). Bu kabilede cinsel ilişki için kadınların. 16 Kasım 2019 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/bu-kabilede-cinsel-iliski-icin-kadinlarin----molatik-6186/> sayfasından erişilmiştir.

Yol ve Macera. (2017). Sahra'nın gizemli insanları: Tuaregler. 19 Şubat 2020 tarihinde <https://yolvemacera.com/sahranin-gizemli-insanlari-tuaregler/> sayfasından erişilmiştir.

Yörük, A. (2009). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları Dergisi*, 7. 63-86.

Yun, W. & Ried, J. (2005). 1 Nisan 2020 tarihinde <http://www.second-congress-matriarchal-studies.com/gatusa.html> sayfasından erişilmiştir.

Zhonghua, H. (2001). Forest management in Mosuo matrilineal society, Yunnan, China. *Gender, Technology and Development*, 5(1). 33-62.

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		✓
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	✓
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	✓
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	✓
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	✓
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	✓
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	✓
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	✓
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	✓
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	✓
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	✓
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	✓
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	✓
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	✓
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	✓
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	✓
Atıf Yöntemi APA 6 ☒ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	✓
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	✓
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	✓
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	✓
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	✓
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	✓
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	✓
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	✓

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası

XXXXXX